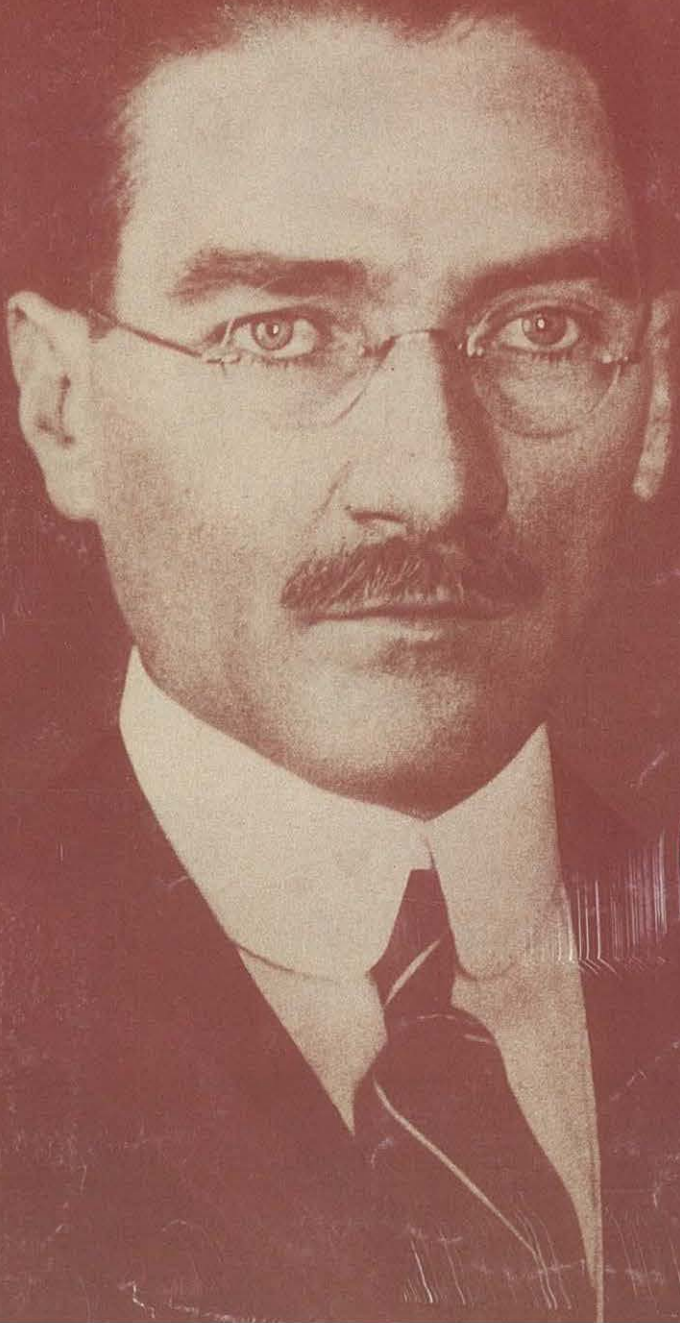

TARIM MÜHENDİSLİK

T M M O B
Z İ R A A T
M Ü H E N D İ S L E R İ
O D A S I Y A Y I N
O R G A N I
S A Y I 4 8 / 1 9 9 4

ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI

Adına sahibi
Mahir GÜRBÜZ

Sorumlu Yazışları Müdürü
Emel İLHAN

YAZI YAYIN KOŞULLARI

Yazılar, dosya kağıdına daktilo ile seyrek satırlı iki kopya olarak yazılmalı, yazı özeti, yazarın kısa özgeçmişi, adres ve telefonları ile birlikte gönderilmelidir. Yazı eki olan fotoğraflar net ve temiz olmalı, grafik ve şekiller basım için aydınlar ya da beyaz kağıda rapido ile çizilmelidir.

Özgün ve derleme yazılarda yararlanılan kaynaklar, çeviri yazılarda ise çevirinin yapıldığı kaynak belirtilmelidir. Gönderilen yazılar yayınlansın ya da yayınlanmasın yazarına geri verilmez. Özgün ve derleme yazılarda fikir ve görüşler yazarına, çeviriden doğacak sorumluluklar ise çevirene aittir. Ziraat Mühendisleri Odası'nı ve Tarım Mühendislik Dergisi'ni hiçbir şekilde bağlamaz. Yayın Kurulu, gönderilen yazılar üzerinde gerekli gördüğü düzeltmeyi yapmaya yetkilidir. Dergide yayınlanmış yazılar kaynak gösterilmek koşuluyla başka yayın organlarında yayınlanabilir ya da aktarılabilir.

ABONE KOŞULLARI

ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASININ
TÜRKİYE'DEKİ ÜYELERİNE PARASIZ
GÖNDERİLİR.

Bir Adet Dergi Bedeli : 20.000.-TL.

Bir Yıllık Abone Bedeli : 60.000.- TL.

Ziraat Fakültesi Öğrencilerine % 50 indirim yapılır.

YÖNETİM YERİ

ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI

Karanfil Sokak 28/19

Kızılay-ANKARA

Tel : 425 05 55 - 418 31 15 - 418 55 97

Fax : 418 51 98

KAPAK TASARIMI

SELMİN TERZİOĞLU

YAPIM

GEN MATBAACILIK REKLAMCILIK LTD. ŞTİ.

Tel : 229 31 08 • Fax : 231 01 80

REKLAM FİYATLARI VE KOŞULLARI

ARKA KAPAK	10.000.000.-TL.
ÖN KAPAK İÇİ	6.000.000.- TL.
ARKA KAPAK İÇİ	5.000.000.- TL.
İÇ SAYFALAR 1/1	3.000.000.- TL. (RENKLİ)
	2.000.000.- TL. (SİYAH-BEYAZ)
İÇ SAYFALAR 1/2	2.000.000.-TL. (RENKLİ)
	1.500.000.-TL. (SİYAH BEYAZ)

- ZMO KDV'den muaftır. Bu fiyatlara KDV eklenmez.
- İçinde bulunulan yıl en az iki sayı yayınlanan reklamlara % 10 indirim uygulanır.
- Reklam boyutları 17x24 cm'dir. Brüt sayfa boyutu 20x27 cm'dir.
- Renkli reklamlar için renk ayırımı gönderilmemesi durumunda 400.000.-TL. ek ücret alınır.

• TMMOB • ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI YAYIN ORGANI

tarım ve mühendislik

SAYI: 48/1994

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	2
16 EKİM DÜNYA GIDA GÜNÜNDE ETKİNLİKLERİMİZ	4
EKONOMİK POLİTİKALAR ve BESLENME	5
EKONOMİK GELİŞMELER ve BESLENME.....	6
TÜRKİYE'DE UYGULANAN EKONOMİK POLİTİKALAR ve TARIMDA YAPISAL DEĞİŞİM	8
TÜKETİM ve TÜKETİCİ İÇİN POLİTİKALAR BESLENMEYE ETKİLERİ	14
TÜRKİYE'DE GIDA MEVZUATI ve İŞLEYİŞİ	18
AVRUPA TOPLULUĞU ve ABD'de GIDA MEVZUATI ve UYGULAMALARI	26
GIDA TÜKETİMİNDE YÖNELİMLER.....	29
GIDA HİJYENİ ve HALK SAĞLIĞI AÇISINDAN ÖNEMİ.....	34
GIDA KONTROLÜNDE KARŞILAŞTIĞIMIZ PROBLEMLER	38
SU ve DENETİM	43
ZİRAAT MÜHENDİSLİĞİ HİZMETLERİNİN YENİDEN ÖRGÜTLENMESİ	45
YERALTISUYU SULAMA PROJELERİ ve EKONOMİK YARARLARI	47
DEMOKRATİK TARIMSAL KOOPERATİFÇİLİKTE DİKEY ÖRGÜTLENME GEREĞİ.....	52
2000'Lİ YILLARA DOĞRU AÇLIK ve BESLENME SORUNU NİÇİN?	54
GELİŞEN TEKNOLOJİNİN İŞİĞİNDE, GELECEKTE BİLGİSAYARLARIN GENEL HAYATTA ve TARIMDAKİ FONKSİYONLARI	56
TARIM SİGORTALARI KANUN TASARISI	59
TARIM ve KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI'NCA HAZIRLANAN "TARIM ÜRÜN SİGORTASI KANUN TASARISI" NIN GELİŞTİRİLMESİ	61
YİTİRDİKLERİMİZ	64

SORUNSA LIMIZ VE BİZ

Mahir GÜRBÜZ

Oda Başkanı

149 yıl önce bugünkü Yeşilköy, o zamanki Ayamama Çiftliğinde tarımsal öğretime başlanılması, teknoloji ile tarımın bütünleşmesi, tarımın kapılarının bilime tekniğe açılması anlamında, saygıyla anımsanması gereken bir dönüm noktasıdır.

Böylesi bir öğretim sürecini geçirerek, ülkesine ulusuna hizmet olanağını, tarım üreticilerimize teknoloji aktarma olanağını kazanmış bulunan meslek toplumumuzun, Cumhuriyet boyunca sergilemiş olduğu başarılarını, emeklerini, soluklarını, övünçle kıvançla anımsamak, hiç kuşkusuz son derece coşku vericidir.

Ne var ki, bu toplum, bu ekonomi ve bu tarım sektörü için hesaba kıtaba vurulamaz son derece yaşamsal hizmetler üretmiş, katkılarda bulunmuş, tarımın çağdaş koşullara taşınmasında birinci derecede belirleyici olmuş bir mesleğin, öğretimi ile öğretim sonrası ile, bugün getirilmiş olduğu konumu, benzer duygularla anmak, değerlendirmek, yazık ki mümkün değildir.

Bugün ziraat mühendisliğinin karşısında, her geçen gün daha da ağırlaşan bir istihdam sorunu vardır. Bugün ziraat mühendisliğinin karşısında, giderek hızlanan bir sayısal çokluk sorunu vardır. Bugün ziraat mühendisliğinin karşısında, bilgi çağı devrimlerinin ilk uygulamalarının tarım bilimine yansıdığı bir konjonktüre rağmen, gelişmenin tersine, giderek yeni olumsuz boyutlar kazanan, nitelik sorunları, formasyon sorunları vardır. Ve bugün, bütün bunlarla bağlantılı olarak, ülkemize sayısız hizmetler üretmiş olan onurlu mesleğimiz açısından, hiç de hak edilmeyen toplumsal statü ve hatta saygınlık sorunları vardır.

Kuşkusuz bu tür sorunlar salt ziraat mühendisliğine özgü değildir ve bunların doğmasının vebali de yalnızca bize ait değildir. Tersine her toplumsal olguda olduğu gibi, bu sorunun doğmasında da çok sayıda genel ve özel nitelikli değişken ve unsur geçerli bulunmaktadır.

Yeterince büyüyemeyen, yatırımları rasyonelize edip geliştirmeyen, her sektörde üretim dinamiğine dayalı bir

ekonomik kalkınmayı yeterince başaramayan bir ülkede, öğretimin sorunlu olması da, eğitilmiş insan gücüne talebin yetersiz olması da, üniversite bitirmiş insanların işsiz kalması da doğaldır, kaçınılmazdır.

Yaşadığımız sorunsalın temelinde eğitim öğretimde yaşanan plansızlık, programsızlık hatta politikasızlıktan, yeni üniversite ve fakülte açılma sürecinin ilkesiz ve subjektif temellere, siyasal tercihlere bağlı olmasına, yeni fakülte açılışlarında bölüm sayılarının gereksiz artırılmasına ve öğrenci kontenjanlarının yükseltilip adeta her bölüme bir fakülte gibi öğrenci alınmasına kadar, bir dizi özel neden ve değişken söz konusudur, geçerlidir.

Çözüm, doğal olarak bütününüyle bu değişkenlerin irdelenmesine, neden-sonuç ilişkisiyle bunların giderilmesine bağlıdır. Bize göre bu konuda da gerek ODA'mız, gerekse başka kuruluşlar tarafından, üzerinde düşünülmüş, tartışılmış, uygulanabilir, akılcı çözümlerme seçenekleri yeterince üretilmiştir. Bunlar gerek ODA platformlarında gerekse başka ortamlarda yeterince aktarılmış, ilgililere yetkililere sayısız defa yazılı ve sözlü olarak anlatılmıştır. Söylenecek her şey, her yetkiliye, her kuruma söylenmiş, değerlendirilebilecek her talep her yetkiliye, ilgili her kuruma götürülmüştür. Bütün bunlara rağmen sorun bugün de çözülmediği, tersine ağırlaşarak devam ettiği için bunları söylemek günümüzde de geçerlidir, gereklidir. Ne var ki, sorun çözecek konumda bulunan etkili ve yetkili çevrelerin hemen tümünde akıl almaz bir ilgisizlik, duyarısızlık ve suskunluk olduğu için, benzer görüşleri ayrıntısıyla yineleme gereği duyulmamaktadır.

Ama, galiba projeksiyonları biraz da kendi evrenimize çevirmek ve özelleştirmek yapmak gerekli bulunmaktadır.

Bugün yaşadığımız dramın bu noktaya ulaşmasında, bilim insanlarından yönetici bürokratlara kadar, herkesin hepimizin vebali vardır. Hızlı fakülteleşme, hızla bölüm sayısı artışı ve hızla öğrenci kontenjanı yükselişi olumsuz tırmanışına uzun yıllar bürokratik bir teslimiyetle sessiz kalanların vebali vardır. Ülke tarımı için ödevli olan en önemli Bakanlığı yıllar yılı yönetmelerine rağmen, "Nasıl bir tarımsal öğretim, nasıl bir ziraat mühendisliği öğretimi ve nasıl bir fakülteleşme?" konularında, hiçbir sorumluluk duyarlık göstermeyen, bu konularda Hükümet, parlamento ve öğretim kurumları nezdinde hiçbir talepte bulunmayan, etkileyici hiç bir çaba harcamayan, kamu yöneticisi bürokrat meslektaşlarımızın, çok ağır sorumlulukları vardır.

Üzüntüyle belirtmek durumundayız ki bu ilgisizlik ve duyarısızlık, bugün de büyük ölçüde devam etmektedir.

Yaşanan bunca trajik olguya rağmen, Bakanlık ve Fakültelerimiz ile kendi evrenimizde sorunun gereğince farkına varılmamış olunmasını hüznle izliyoruz. Yeni fakülteleşme, hızla bölünleşme ve hızla kontenjan artışı tırmanışının bugün de devam etmesine, hiçbir şey olmamış gibi sessiz kalınmasını, sanki tekli öğretimi beceriyorlarmış gibi, kimi yeni fakültelerin ikili öğretim komedisini başlatmış olmalarına tepkisiz kalınmasını, ibretle gözliyoruz. Bilim ve teknikte Dünya ölçeğinde göz kamaştırıcı gelişimler yaşanırken, bu doğrultularda öğretim programlarının hızla gelişmesi gerekirken, böylesi ciddi bir atılım çabasının, yeterince gündeme gelmemesini kaygıyla izliyoruz.

Ziraat Mühendisleri Odası, gücü ve olanakları elverdiğince, mesleğin bu trajik sorunları nasıl aşılar anlamında düşünce ve seçenek üretmek sorumluluğunu sergilemeyi görev bilmıştır. Görüşleri ve ürettiklerinin yeterli ve doğru olduğu her zaman tartışmaya açık olsa bile, sorunu gündeminden hiç çıkarmamış, ilgili her ortamda dile getirmiş, yetkili her kişi ve kuruluşa çözüm önerilerini iletmış, bunların tartışılmasını sağlayan çok sayıda ortamlar oluşturmuştur.

Ne var ki, Oda'mızın bu sorumlu tavrı, anlaşılamaz bir tavırla bilim çevrelerimiz genelinde de başka kuruluşlarca da yeterince, sahiplenilmemiş, desteklenmemiştir.

Kamu tüzel kişiliği kimliği, yasal hatta Anayasal statüsüne rağmen, Ziraat Fakülteleri arasında bölünleşme konularının ele alındığı çalışma ortamına Oda'nın gözlemci ve destekçi olarak katılmak, katkıda bulunmak istemi tüm fakültelere bildirilmesine rağmen, bir tekenden tek bir duyarlı karşılık görülemedi.

Bölüm sayılarını tartışalım, gerekirse ana dallarda lisans öğretimi, bu dalların şemsiyesi altında yeni bölümlerde yüksek lisans öğretimi anlamındaki görüşümüz, Oda sanki bilime ve uzmanlaşmaya karşıymış gibi, tepkiyle karşılanmıştır.

İkili öğretim komedisine karşı resmi ve tepkici tavrımız paylaşılmamış, YÖK ve benzeri kurullara sunduğumuz ve sorunun daha da ağırlaşmasını önleyeceğini düşündüğümüz öneriler, ilgili her çevreye de bildirilmesine rağmen yeterli desteği görememiştir.

YÖK Başkan Yardımcısının "Ziraat fakülteleri bile yabancı dille öğretim istiyor" beyanıyla dile getirilen onurlu mesleğimiz açısından aşağılayıcı olan bir saygısızlığa karşı, Oda'mız dışında bir tepki oluşmamıştır.

Tarım ve Köy İşleri Bakanlığından, bilimin, tekniğin tas-

fiyesi anlamında mesleğimizin dışlanması senaryosuna, zamanında, yeterince ve kitlelilikle gereken tepki koyulmuyorsa, meslek onuruna sahip çıkma anlayışıyla gereken tavır kovanlar yalnız bırakılıyor ise bilimin doğruyu haklıyı her koşulda sahiplenmesi gereken özgür davranış yeteneği, gür sesi yeterince etkili kılınmıyor ise siyasal kaygılar ya da edinilen bürokratik konumlar hatırına mesleğe yönelmiş saldırılara suskun kalınıyor ise işimiz zordur.

Bu yetmiyormuş gibi, İzmir'deki bir toplantıda mesleğimize yönelik küçültücü ifadelerde bulunabilen Sayın Bakan'ın bu tavrına, yalnızca Oda Şubesi gereken cevabı veriyor, yörenin bilim kuruluşlarından, fakültelerinden ne ses ne nefes çıkmıyor ise işimiz güçtür.

Bütün bunlar yetmezmiş gibi kuruluşun var olan sorunlarını çözmek ödevini yerine getirmeye çalışmak varken, Bakanlığın ve kuruluşlarının yetmiş yıllık hizmet birikimlerini yok sayan, adeta Bakanlığı hiçbir fonksiyonu olmayan bir örgüt gibi değerlendiren, bu çerçevede hem Bakanlık kuruluşlarına hem de meslektaşlarımıza haksızlık eden, bunları basına yansıtabilen Sayın Bakan'a karşı bilim çevrelerimiz, yöneticilerimiz tarafından gereken karşılık verilemiyor ise devletin kurumsallığını yerleşik değerlerini yok sayan ve "Ben istersem herşey olur," sorumsuzluğunu gösteren bir siyasal otoriteye karşı bundan tam yirmi yıl önce "Sizinle T.C. vatandaşı olmaktan öte hiçbir ortak yanım yoktur" diyerek, tek cümleli istifa dilekçesini yüreklile ortaya koyan rahmetli İzzet BAYKAL'ın onurlu davranışı bugün görülemiyor ise işimiz gerçekten zordur.

Zirai mücadele konularında çıkartılan yönetmelik, tarımsal projelerde ziraat mühendisi imzası ve son zamanlarda gübre dağıtım sisteminde ziraat mühendisi istihdam zorunluluğu getirilmesi gibi, Yetki Tüzüğü gereklerini yerine getirmeye çalışan yürekli ve sayısı sınırlı yönetici meslektaşlarımız azınlıkta kalıyor ise Bakanlık-Fakülte-Oda üçlüsünün örnek bir ortak sorumluluk, işbirliği ve dayanışma anlayışı ile çıkardıkları Yetki Tüzüğü hükümlerinin uygulanması, geçerli olması için Bakanlık taşra kuruluşları gerekli duyarlılığı gösteremiyor, hatta engelleyici oluyorsa, işimiz güçtür.

Herşeye rağmen mesleki bilincimizin, demokratik sorumluluğumuzun, bu ülkenin, bu ulusun bireyleri olmanın gereği olarak sorunlarımıza birlikte çözüm aramak zorunluluğumuzun, bu zorlukları da aşacağına inancımızı koruyoruz.

Sevgi ve Saygılarımızla

16 Ekim Dünya Gıda Gününde Etkinliklerimiz

16 Ekim Dünya Gıda Günü Ankara, İstanbul, İzmir başta olmak üzere ülkemizin birçok yöresinde örgütümüz tarafından sempozyumlar paneller düzenlenerek değerlendirildi.

Ankara'da 18 Ekim 1994 günü gerçekleştirilen EKONOMİK POLİTİKALAR ve BESLENME konulu PANEL'de Sanayi ve Ticaret Bakanı Sayın Mehmet DÖNEN de hazır bulunarak günün anlamına ilişkin görüşlerini açıkladı. Tartışmalı Paneli Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Gıda Mühendisliği Öğretim Üyesi ve ODA'mızın Gıda Komisyonu Başkanı Prof. Dr. Muammer KAYAHAN yönetti. Panelde Türkiye Ziraat Odaları Birliği Başkanı Erol BARAZ, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Gülcan ERAKTAN, Tüketici Hakları Derneği Yönetim Kurulu Üyesi İsmet ÖZTUNALI, Hacette-

pe Üniversitesi Öğretim Üyelerinden Prof. Dr. Ahmet ŞAHİNÖZ ve Prof. Dr. Gülden PEKCAN, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığından Şube Müdürü Şenol TÜRKYILMAZ, SETBİR Yönetim Kurulu Başkanı Doğan VARDARLI ve ODA Başkanımız Mahir GÜRBÜZ katıldılar.

Marmara Bölge Şubemiz 17 Ekim 1994'de İstanbul'da GIDA MEVZUATI, DENETİMİ ve TÜKETİCİ AÇISINDAN ÖNEMİ konulu bir Panel düzenleyerek Gıda Mevzuatı ve Denetiminin ülkemizdeki durumunun ayrıntılı olarak tartışılmasını sağladı. Ege Bölge Şubemiz ise BESİN ÜRETİMİ ve BESLENME SORUNLARI konulu panel'i gerçekleştirdi. Bu çalışmalar dışında 16 Ekim 1994'de ODA Genel Merkezinde BASIN TOPLANTISI yapıldı. TRT Televizyonu Birinci Kanal GÜN BAŞLIYOR Programı'nda 17 Ekim 1994'de ODA Başkanı Mahir GÜRBÜZ, 18 Ekim 1994'de ODA II. Başkanı Prof. Dr. Gürol ERGİN Dünya ve Türkiye'de Besin ve Beslenme Sorunları, Beslenme - Tarım İlişkileri konularında ODA'mızın görüşlerini dile getirdiler.

Ankara ve İstanbul'da düzenlenen Panellere sunulan bildirimlerden Dergimizin yayımlandığı tarihe kadar elimize geçenleri bilgilerinize sunuyoruz.

Ekonomik Politikalar ve Beslenme Paneli'ne Katılan Konuşmacılar

EKONOMİK POLİTİKALAR ve BESLENME

Prof. Dr. Muammer KAYAHAN*

Günümüz dünyası altı milyar civarındaki nüfusu ile ekonomik, teknik ve sosyal alandaki tüm gelişmelere karşın, her geçen gün yeni ve ortak bir sorunla yüz yüze gelmektedir. Ancak insanoğlu hangi sorunu yaşarsa yaşasın, açlık korkusu ya da beslenme gereksinimlerinin karşılanması daima güncelliğini korumuştur. Hatta bir enerji darboğazının veya bir çevre kirlenmesinin zaman zaman güncelleşmesinin temelinde de, yine açlık korkusunun yattığını söylemek mümkündür. Çünkü gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun, günümüz dünyasındaki tüm ülkelerde fertlerin ve toplumların bedensel ve ruhsal yönden sağlıklı gelişimlerini sağlamak, devletin asıl görevleri arasında kabul edilmektedir. Bu yaklaşımın doğal bir sonucu olarak ta, devletler vatandaşlarına karşı yeterli ve dengeli beslenmeyi sağlamak üzere, gereken miktar ve çeşitlilikte gıda üretim ve arzından sorumlu tutulmaktadır. Çünkü Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütüncü de dile getirildiği gibi, "Herkesin halde ve gelecekte yeterli ve dengeli bir şekilde beslenebilmesi en doğal insanlık hakkıdır."

Ancak tüm bu temel ilkelere karşın, beslenme açısından günümüz dünyası için olumlu bir tablo çizmek mümkün olamamaktadır. Çünkü Dünya'daki üretim kaynaklarının dağılımından, ülkelerin gelişmişlik düzeyine, demografik özelliklerden, gelir dağılımındaki dengesizliğe değin, pekçok etmen, ülkeler arasında, hatta aynı ülkenin fertleri arasında, gıda paylaşımı ve beslenme olanakları yönünden önemli farklılıklara neden olmaktadır.

Gerçekten detay rakamlara girmeksizin bugün dünyamız için geçerli olan genel bir saptamayı vurgulamak gerekirse, bir milyarı aşkın bir nüfus kesiminin yeterince beslenemediği ve 500 milyon kişinin de, gerçek anlamda aç olduğu söylenebilir. Dünyadaki bu genel tablo içinde ülkemizin durumu ise henüz gerçek anlamda bir açlık olayı yaşanmadığı şeklinde ortaya çıkmaktadır. Ancak bir zamanların en beğenilen sloganı olan "kendi kendine yeten yedi ülkeden biri" olma rehaveti içinde, gerekli önlemlere yönelinmez ve sorumsuzca uygulanıp sürdürülen hatalardan dönülmezse, çoğunluğun içinde bulunduğu yetersiz ve den-

gesiz beslenme durumunda, gerçek açlığa doğru sürükleneceğimiz de kaçınılmaz bir yazgı olarak görünmektedir. Çünkü Cumhuriyetimizin kuruluşundan sonraki elli yıllık sürede nüfusumuz üçe katlanırken, bitkisel kaynaklı tarımsal üretimimiz değişik ürünlerde 5-40 katı bir artış gösterirken, 1980 den sonraki son 10 yılda bu ivme yitirilerek sadece %1-3 arasında artacak şekilde gerilemiştir. Bu arada yine Cumhuriyetimizin kuruluşundan günümüze değin geçen sürede hayvansal gıda üretiminin ancak nüfus artış hızı düzeyinde kalması ise, ülkemizdeki karbonhidrat ağırlıklı dengesiz beslenme profilinde, hiçbir iyileştirmenin sağlanamadığını ortaya koymaktadır.

Dünya'da ve ülkemizde belirlenen bu olumsuz tablonun nedenlerini, tarım arazilerinin başka amaçlarla talan edilmesi, teknik tarımın gerektiğince ve yeterince uygulanamaması, çevre kirliliği ve yüksek nüfus artışı gibi zeminlere oturtmak olası ise de, özellikle ülkemiz açısından tarım politikalarını da büyük ölçüde belirleyip yönlendiren, ekonomik politikalarda aramak gerekir. Bu nedenle özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde toplum için hedeflenen bir tarımsal üretim ve beslenme düzeyine ulaşmak üzere yapılacak plan ve programlarda, öncelikle uygulanmakta olan ekonomik politikaların ve olası sonuçlarının titizlikle irdelenmesi gerekir. Bu koşul özellikle AID ve IMF gibi dış ekonomik örgütlerin dayattığı reçeteler, ya da AT gibi ekonomik topluluklarca alınan Uruguay Raundu Sonucu gibi kararlar sözkonusu olduğunda daha bir önem kazanmaktadır. Çünkü bu reçete ve kararlar, genellikle sözkonusu örgüt ve toplulukların ekonomik çıkarlarını birinci derecede gözetmesine karşın, özellikle gelişmekte olan ülkelerde bir 24 Ocak kararları, ya da 5 Nisan ekonomik istikrar paketi gibi, ülkesel ekonomik politikaların temelini oluşturabilmektedir.

İşte bu nedenle mensubu olmaktan gurur duyduğumuz Ziraat Mühendisleri Odası ve yetkililerini, 16 Ekim Dünya Gıda Günü nedeni ile düzenlediği toplantıda, ülkemiz tarımsal politikalarını, dolayısı ile beslenme yönünden geleceğini, ekonomik politikalar bağlamında tartışmaya açmış olması nedeni ile, kutladığımı özellikle vurgulamak isterim.

* Ankara Üni. Ziraat Fak. Gıda Mühendisliği Bölümü Öğretim Üyesi. ZMO Gıda Komisyonu Başkanı

EKONOMİK GELİŞMELER VE BESLENME

Prof. Dr. Gülcan ERAKTAN*

Benden Türkiye'de ekonomik gelişmeler ışığında beslenme koşullarının nasıl değişmekte olduğu konusunda görüşlerim soruldu.

Daha önceki sayın konuşmacıların da belirttikleri gibi Türkiye'de halen besin maddesi tüketiminin ne kadar olduğu bilinmemektedir. Bir ölçüde geniş kapsamlı kabul edilebilecek son çalışma ise on sene öncesine aittir. Gerçi FAO **istatistiklerinde her yıl kişi başına besin tüketimi hakkında rakamlar verilmektedir ama, bu tüketim miktarları üretim miktarını gösteren istatistiklerden yola çıkarak hesaplandığı için, gerçekleri yansıttığı kuşkuludur.** Bu nedenle beslenme harcamaları için tek dayanak olarak 1984 beslenme araştırmasından yararlanılabilir.

Ülkelerin ekonomik gelişmişlik durumlarına göre besin maddeleri için bütçelerinden ayırdıkları pay değişmektedir. Örneğin 12'li Avrupa Birliğinde besin maddeleri için yapılan harcama, gelirlerin ortalama %17,6'sıdır (1985). İçki ve tütün dahil, bu oran %21,6 ya çıkmaktadır. Yalnız besin maddesi harcaması olarak en yüksek oranlar, %32,7 ile Portekiz, %31,1 ile Yunanistan, %24,8 ile İspanya'da, en düşük beslenme harcaması ise %12,1 ve %12,2 ile İngiltere ve Almanya'dadır. Bunu Lüksemburg (%13,4), Hollanda (%14,6), Fransa (%16) ve diğerleri izlemektedir. Aile bütçesi harcamaları içinde besin maddelerine yapılan harcamaların oranı Avrupa ülkelerinde bu kadar düşükken Türkiye için böyle ortalama bir oran vermek, gelir dağılımındaki uçurum farkları nedeniyle çok anlamlı olmayacaktır. O bakımdan, bazı karşılaştırmalar yapmak için %80, %40, %25 gibi bazı yaklaşımlardan yola çıkılmıştır.

Beslenme düzeyinin halen 1984 beslenme araştırmasında belirlenen miktarda olduğunun kabulü halinde bir kişinin aylık besin tüketimi harcaması, Ekim 1994 fiyatları ile 957 600 TL civarındadır. Dört kişilik bir aile için beslenme harcaması bu düzeyde bir beslenme için bile 3 830 000 TL eder. Asgari ücretin net 3 875 000 TL olduğu düşünülürse, yetersiz olarak kabul edilen bir beslenme düzeyinin bile asgari ücretle sağlanamayacağı ortadadır. Buna karşılık düşük gelir gruplarında harcamaların %80'i dolaylarında, yüksek gelir gruplarında %40'ın altında, daha yüksek gelir dilimleri için ise bu oranın örneğin %25 olduğunu kabul etsek, bu düzeydeki bir beslenme için bile net ücretlerin en az 4 788 000 TL, daha yüksek gelir grupları için ise, harcamaların %40'ının beslenmeye ayrılması halinde 9 575 000, %25'inin beslenmeye ayrılması halinde ise 15 321 000 TL dolaylarında olması gerekir. Oysa 1/4'ünden maaş alan bir Genel Müdür Yardımcısı bile 13 482 000 TL maaşla gelirinin %28'ini beslenmede kullanırsa, bu düzeyde, yani esas itibarıyla ekmeğe dayalı bir beslenmeyi sağlayabilecektir.

Gene 1984 beslenme araştırması sonuçlarını esas alırsak, Türkiye ile Avrupa Birliği ülkeleri arasında beslenme düzeyleri açısından bir karşılaştırma yapabiliriz.

Ana hatları itibarıyla Türkiye'de Avrupa Birliğindekinin iki katı hububat, yarısı kadar patates, dörtte birinden az et, üçte biri kadar yumurta, dörtte biri kadar süt, yarısı kadar sıvı ve katı yağ, yarısından da az şeker ve şekerli besin, dörtte üçü kadar meyve ve sebze tüketilmektedir. Buna karşılık bak-

* Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü

lagiller ve yağlı tohumlar tüketimi, bunları en çok tüketen İrlanda, İspanya ve Yunanistan'dakinin bile iki katından fazladır. Bu veriler de Türkiye'de yalnız hububat ve bir ölçüde baklagiller tüketiminin Avrupa ülkelerinden fazla olduğunu, buna karşılık diğer besinlerin tüketiminin, o ülkelerdekinin dörtte biri ile dörtte üçü arasında olduğunu göstermektedir.

Beslenme düzeyinin Türkiye ve Avrupa birliği arasında bu kadar farklı olmasında yalnız gelir ve satınalma gücü, beslenme alışkanlıkları ve besin maddelerinin fiyatları önem taşımaktadır. Bütün bunları etkileyen üretim ve verimliliklerdir. Üretim artışındaki yetersizlik fiyatları artırırken gelirlerindeki artış buna eşlik edememektedir. Örneğin Türkiye'deki beslenme düzeyinin Avrupa Birliğindeki kadar olması halinde kişi başına aylık besin harcamasının 1 948 000 TL civarında olması gerekir. Dört kişilik bir aile için beslenme harcaması tutarı 7 792 000 TL. sıdır. Bu düzeyde bir beslenme için bir ailenin geliri içinde beslenme harcamaları %40 oranında olsa, bunu karşılayacak aylık gelir, 19 481 000 TL dolaylarında olmalıdır. Beslenme harcamalarının bütçenin %25'i olması halinde ise, aylık gelir 31 170 000 TL olmalıdır. Bir müsteşarın aylık net geliri 22 704 000 TL olduğuna göre, eğer bütçesinin %34'ünü beslenmeye ayırırsa Avrupa ülkeleri düzeyinde beslenebilir. Ama aynı düzeyde beslenebilmek için 18 527 000 TL maaş alan bir genel müdürün, gelirinin %42'sini beslenme harcamalarına ayırması gerekecektir.

Gelir dağılımının dengesiz oluşu tüketilen besinlerin miktarı ve kalitesinin gelir grupları arasında büyük ölçüde değişimini etkilemektedir. Bu bakımdan ülkede besin maddesi tüketimi, dolayısıyla, talebin artması, reel gelirin bu besin maddelerini gerekli miktarda satın alabilecek kadar yükseltilmesiyle sağlanabilir. Gelirlerin enflasyona yol açmadan artırılabilmesi ise çalışanların verimliliğinin o çapta artmış olduğu gelişmiş bir ekonomide söz konusudur. O halde Türkiye'de

beslenme sorunlarının gelir artışı yoluyla çözümü ancak ekonominin gelişmesi, kalkınması oranında olacaktır.

Tüketici alışkanlıkları ise yalnız reel gelirlerin yeterliliği halinde sınırlayıcı bir faktör olma özelliği taşır. Tüketim alışkanlıkları köy ve kentlerde farklıdır. Kırsal kesimde öztüketim, şehirlerde ise satınalmaya dayanan bir tüketim biçimi vardır. Her ne kadar köyden şehire göç olgusu köy ve kentlerdeki beslenme alışkanlıklarını birbirine yaklaştırıyorsa da, kendi ürettiğini tüketme veya piyasadan satın alma olayı beslenme alışkanlıklarını gene de farklı kılmaktadır.

Kırsal kesimde değişik besinlerin pazarlanmaması, buna karşılık kentsel alanda besin maddesi tüketim seçeneklerinin daha fazla olması, kentlerde besin maddesi tüketiminde çeşitlenmeyi artırmaktadır. Buna karşılık öz tüketimini de üretiminden karşılayan üreticiler süt, yoğurt, yumurta, meyve, sebze gibi besin maddelerini kentsel kesimdeki marjinal gelir grubuna dahil ailelerden daha fazla tüketme olanağına sahiptirler.

Gelir ve beslenme durumunu açıklarken yalnız işçi ve memur maaşlarını ele almak fazla anlamlı değildir. Ama kırsal kesimdeki gelir rakamları bilinmediğine göre, burada toplumun bir kesitinin durumunu ortaya koyarak bir fikir edinme yoluna gidilmiştir. Aynı şekilde gelecek yıl hakkındaki beklentilere de değinecek olursak, Hükümet 1995 yılı sonu itibariyle enflasyonu %22.5 olarak hedeflemekte ve 1995'in ilk altı ayı için %23,6 zam, yani beklenen yıllık enflasyonun üstünde bir zam öngörülmektedir. 1994 de %100 ün üstündeki enflasyon oranı nasıl önceden görülememiş ve bunun yarısından az bir enflasyon hedeflenmişse, 1995 de de aynı hedef sapması beklenebilir. Çünkü biz bu filmi daha önceleri de görmüştük. O zaman zaten en önemli harcama kalemi besin maddeleri olan düşük gelir dilimlerindeki kitleler için tek çıkar yol, beslenme harcamalarını biraz daha kısmak olacaktır.

TÜRKİYE'DE UYGULANAN EKONOMİK POLİTİKALAR ve TARIMDA YAPISAL DEĞİŞİM

Doğan VARDARLI*

Türkiye'de tarım 1970'li yılların sonuna kadarki dönem içinde GSMH'deki payı ve ekonomik yapımıza katkısı, ihracat gelirlerinin dörtte üçüne yakın bir bölümünü sağlaması nedeniyle önemini korumuş ve bütün hükümetlerce çeşitli politikalar aracılığı ile desteklenmiştir. Bu destek ile tarımsal kesimimiz, sürekli büyümüş, ürün çeşidi ve hem toprak; hem emek verimi artış göstermiş, ilkel teknoloji yerine ileri tarımsal teknoloji ön plana çıkmıştır.

Ülkemizde tarımsal gelişme 2. nci Dünya savaşı yılları dışında ikinci durgunluk ve gerileme dönemine 1980'li yıllarda girmiştir. Bunun başlıca nedeni genelde ekonomik politikalarla korunan tarımsal kesime yönelik desteklerin bu dönemde azaltılması hatta negatif yönde gelişmesidir. Bu olumsuzluğa belli oranda dünya ekonomisinde yaşanan sorunların da etkisi olmuştur. Bu dönemde tarımda teknolojik değişimin du-

raklaması, hatta hayvancılık ve bazı tarımsal ürünlerde üretimin çökme noktasına gelmesi tarımda olumsuz gelişmenin boyutlarını arttırmıştır. 1980-90 döneminde ülkemizde görüldüğü gibi tarımdaki gerilemeye karşı önlemler başlatıldıysa da bu önlemlerin sorunlara ne ölçüde çözüm getireceği henüz belirsizdir. Belirsizlik Türk tarımında da yaşanmaktadır.

1990'lı yılların başında Türkiye'de ortaya çıkan yeni bir akım; Tarımı destekleyen politikaların kaldırılmasını, bir diğeri ise değiştirilmesini - yeniden yapılanmasını savunmaktadır.

Türkiye, son 10 yılın başlangıcı olan 1980'li yıllara büyük iç ve dış sorunların baskısı altında girmiştir. 1980'li yıllara girerken ekonomimizin karşılaştığı olumsuz durum, tarım sektöründe girdi sağlamada önemli güçlükler yaratmış ve üretime olumsuz etkiler yapmış-

Sanayi ve Ticaret Bakanı Sn. Mehmet DÖNEN Panel Konuşmasında

*) SETBİR Yönetim Kurulu Başkanı

tır. Bu dönemde sanayi sektörü hem ekonomideki bu olumsuz durumdan etkilenmiş ve hem de tarımın yeterli bir talep yaratamamasından gelişmesini hızlandıramamıştır.

Türkiye 1980'li yıllara önemli bir ekonomik dönem olan 24 Ocak 1980 istikrar önlemleri ile girmiştir. Bu önlemler ile tıkanan ekonominin sorunlarının aşılması ve dışa açılma sürecinin başlatılması amaçlanmıştır.

1980-90 döneminde uygulanan ekonomik politikalar sonucu, Türkiye hızlı bir sanayileşmeyi ve buna destek sağlayacak kurumsal düzenlemeleri gerçekleştirerek, ekonomimizin dışa açılma süreci başlatılmıştır. Bu dönemde sanayileşmenin yanı sıra kalkınmada kimyasal gübre, ilaç, tohumlar gibi tarıma girdi sağlayan sanayiler ile, bitkisel yağ ve tarımsal gıda sanayiinin geliştirilmesine önem verilmiştir.

1980'li yılların ikinci yarısında ise birinci dönemdeki hedef ve stratejilerin sürdürülmesine ek olarak ekonomimizin kendi kuralları içinde işlemesi amaçlanmıştır. Bu dönemde ayrıca ödemeler dengesinin hassas durumu dikkate alınarak, ithalatta koruma oranları kademeli olarak azaltılmıştır. Bu dönem içinde teşvikler daha çok imalat sanayiine yönelirken, (%56'ya yakın bir oranda) en az teşviki; Tarım başta olmak üzere Enerji ve Madencilik sektörü almıştır.

Bu gelişmeler doğrultusunda 1980'li yıllarda Türkiye de sanayileşmeye daha çok önem verildiği, tarımsal yatırımlara ise gereken önemin verilmediği görülmektedir.

Tarımın ekonomi içindeki nisbi payının 1980'li yıllara girerken ve 1980'li yıllar içinde azaldığı, sanayi ve hizmet sektöründe ise bu oranın giderek yükseldiği görülmektedir.

I. 5 Yıllık Plan'da GSYİH'da Sabit fiyatlarla Tarım sektörü %35.0 bir paya sahip iken VI. 5 Yıllık Kalkınma Planı dönemi sonunda 1994 de bu oran %13.9'a düşmüştür.

Tarım sektörünün ekonomimiz içindeki yerinin küçülmesi fiziki üretim nisbetinde de görülmektedir. 1980'li yılların ilk yarısında fiziki üretim içindeki tarımın payı %25.0 iken bu oran 1989'da %21.5'e inmiştir. Bu gelişme üretim değeri açısından da aynı gelişim sürecini yaratmıştır.

1980'li yıllardan önceki dönemlerde ise, tarım ürünleri iç ticaret hadleri yoluyla tarımdan sanayiye kaynak aktarımı gerçekleşmemiştir. 1980 yılına kadar içe dönük kalkınma stratejisi izleyen Türkiye, bir dönemden sonra dışa açılma sürecine girerek tarımda ve sanayide koruma oranlarını düşürmüştür. Nitekim bitkisel üretimde 1984 de %35.9 olan efektif koruma oranı 1989'da %31.8 olmuştur. Hayvansal ürünlerde ise oran %18.5'den %16.3'e inmiştir. Bu olumsuz gelişmeler sonucunda Tarım Sektörü ürün bazında arz ve talep dengesini sağlamakta zorlanmaktadır.

Sektörde yaşanan diğer bir olumsuz gelişme ise, 1980'li yıllarda tarım ürünlerinin artan fiyatlarından üreticilerin plan hedeflerine rağmen, pazarlama sistemini kurarak elde ettikleri artı değerlerin kendilerine geri dönüşlerinin sağlanamamasıdır. Bu gelişmeden ticaret kesimi yararlanmış ve üreticinin gelir düzeyi yükselmemiştir. Bu gelişme sonucunda Tarım ekonomide artan hasıladan daha az pay almaya başlamış, gelir yaratma gücü nisbeten zayıflamış, üreticilerin eline geçen parasal gelir artışları yavaşlamıştır.

Günümüzde tarımın gelir yaratma gücünün zayıflaması, ona bir yönden kendi kendine girdi sağlamasını zorlaştırmakta, diğer yönden ise sanayi sektörü ve tüm ekonomi ile bütünleşmesi gerçekleşmemektedir. Bugün Tarım sektörünün, sanayiden girdi talebi oldukça yavaş büyümektedir. Bu nedenle Tarım, ekonomide üretimi hızlandırıcı bir etki yaratamamaktadır.

Ekonomik politikalarda bu alanda yeni değişimlere ihtiyaç duyulmaktadır. Yatırım teşviklerinde Tarım ve Hayvancılık sektörüne daha fazla ağırlık verilmez ise ülke ekonomisine uzun yıllardır önemli katkılar sağlayan sektörün giderek zor şartlar altında kalması kaçınılmazdır. 20 milyon üreticimizin geleceğinin ipotek altına alınması, Türkiye'nin geleceğinin ipotek altına alınmasıyla eşdeğerdir.

Tarım sektöründeki bu olumsuz gelişmelere son olarak 94'de yaşanan ekonomik kriz ile son bir darbe vurulmuştur. 5 Nisan ekonomik önlemleri ekonomide reel bir daraltmayı gündeme getirmiş, bu gerieme başta Tarım ve Hayvancılık Sektörü olmak üzere tüm sektörleri etkilemiştir.

Diğer yandan Nisan 94'de sonuçlandırılan Uruguay Round Anlaşması ile Dünya'da tarım ürünleri ticaretinin

giderek serbestleşecek olması ve tarımsal üretime verilecek desteklerin azaltılmasının öngörülmüş olması Türkiye'nin bu gelişmeye kendini uydurması yükümlülüğünü getirmektedir.

Bu gelişmeler, ülkemizde tarım sektörünün sorunlarına geniş bir yelpazede yaklaşılmasını zorunlu kılmaktadır. Dünya'da serbest piyasanın henüz varolmadığını bilerek hem de Dünya'nın serbest ticarete doğru yol aldığını unutmadan Tarım Politikamıza yönelik alternatif politikaları tartışmak zorundayız.

Bugün uygulanan tarımsal politikalar sonucu tarımsal ürün fiyatlarına yapılan destekler bir çok durumda dengesizliklere ve finansman güçlüklerine yol açmaktadır. Öncelikle desteklerin çoğu bitkisel üretime yapılmakta, hayvansal ürünler çok büyük ihmale uğramaktadır.

Uygulanan yanlış tarım politikaları sonucu, hayvansal ürünlerde, AB'nin aşırı subvansiyeye edilen hayvansal ürünler ithalatının kolaylaştırılması Türkiye hayvancılığında tam bir çöküşe neden olmuştur. Uruguay Round sonrası özellikle hayvansal ürünlerin fiyatlarında önemli artışlar beklenmekte ve ülkemizin hayvansal ürün ithal etmek için yeterli döviz olmadığından bu dengesizliğin ve yanlış yönlendirilmiş tarım politikalarının bir an önce terkedilme zamanı gelmiş hatta geçmektedir.

Devletin destekleme alımları yolu ile Tarıma destek arayışı çok büyük bütçe açıklarına yol açmaktadır. 1993 yılında 129 Trilyonluk bütçe açığının dörtte birinin kaynağı yanlış tarım politikalarıdır. Yanlış alanlara verilen desteklerin yarattığı diğer bir dengesizlik ise, tütün, fındık, çay gibi bazı tarım ürünlerindeki üretim fazlalığıdır. Buna karşılık başta hayvansal ürünler olmak üzere bazı ürünlerde yetersizliklerle karşılaşılmaktadır. Ürün fazlalıkları tütün, çay gibi ürünlerde senelerdir ihracat yolu ile eritememekte, yakılarak, çürütülerek, depolanarak v.b. bunlardan kurtulmaya çalışılmaktadır. Türk ekonomisi artık bu yanlış politika sonuçlarına katlanamaz durumdadır. Bu tür yanlış uygulamaların yerine yeni bir "tarımsal yapılanma" sürecine başlanması şarttır. Türk köylüsü, üreticisinin geleceği Tarım ve Hayvancılık alanında oluşturulacak yeni yapılanmayı beklemektedir. Bir yapılanmanın temelinde doğru üretim planlanması ve doğru alanların teşviği yatmaktadır.

Tarım ve hayvancılık sektöründe acilen yapılması

zorunlu ilk hedef ülkemizin potansiyeli ve arz talep durumunu dikkate alarak dünya ölçeğinde bir ürün planlaması olmalıdır. Dünya'da tarım ve tarıma dayalı sanayilerde ön plana çıkan hayvansal ürünler üretimi ve dış ticareti baz alınarak "hayvansal ürünlere" yönelik bir üretim stratejisi belirlenmelidir. Yapılacak yeni düzenlemeler ile sektörün yüksek katma değer yaratması için "Hayvansal ürünlerde" yeni tüketim ve üretim hedeflerinin belirlenmesi şarttır. Ülkemiz tüketicisi 2000'li yıllara girerken dünya ve Avrupa Birliği ortalamasının çok altında bir düzeyde beslenme standardına sahiptir.

Tarım ve hayvancılık sektöründe yapısal değişimin ikinci ayağı çok uzun yıllardan beri ekonominin ihtiyaçlarına göre değil siyasi oy potansiyelini ön plana alarak kayıt dışı bir sektör konumuna itilmesinin biran önce önlenmesidir. Sektörün kayıtlı ekonomiye dahil edilmesinin çok çarpıcı örneğini dikkatlerinize sunuyoruz.

Tarım sektörü 2000'li yıllara girerken üretken ve dengeli bir sektör yapısıyla ayakta kalabilir. Bunun temelinde ise kayıtlı ekonomiye dahil edilerek kendi üretim yapısının kaynak yaratıcı ve diğer sektörlerle entegre olması yatmaktadır.

TÜRKİYE TARIM VE HAYVANCILIK SEKTÖRÜNÜN POTANSİYEL GÜCÜ VE KAYITLI EKONOMİYE KATKISI

GAAT'a imza atan, AT'a entegre olmaya çalışan Gümrük Birliğine girecek olan ülkemiz, başta hayvancılık olmak üzere tarımda gerilemektedir. Çoğu konuda çağdaşlaşmaya çalışan, gelişen ülkemizin gerilediği tek konu hayvancılık, tarım, fakirleşen insanımız ise, tarımda çalışan 21 milyar üreticimizdir.

Son oniki yıldır; tarımı yılda 4 milyar \$ dan toplam 50 milyar dolar subvansiyeye ettik. Bu parayı da ürün planlaması yapmadan oy kaygısı ile üreticiyi fakirleştirecek tarımsal alanlara verdik.

Türkiye toplam dış borcu kadar bir parayı, tarımsal alanda üretim ve verimlilik temelinde dayalı olarak etkin şekilde harcamamıştır. Artık borçlanıp hovardaca harcıyacağımız paraya sahip değiliz.

Hayvancılığa son dönemde 1 trilyon faizsiz krediye ancak verebildik. 50 milyonun üzerinde büyük, küçük baş hayvan varlığına sahip ülkemizde bu kredi ancak 50 bin hayvana ulaşabilmekte, bin hayvandan bir hay-

van ıslah edilebilmektedir. Bu krediyi 21 milyon üreticimize böldüğümüz zaman her üretici başına 47 bin TL düşmektedir. Böyle bir parayla kimin kimi oyaladığı belli değildir.

Bugün sadece AT'nda tarımda üretim birimi başına yılda verilen sübvansiyon miktarı 4 bin dolardır. Bu para da şu anda üreticinin gelişmesi için değil şu anki üretim seviyesini muhafaza etmek için verilmektedir. Bizim üretim birimlerimizin 4 bin dolarla özveri ile gelişebileceği söylenebilir.

Ülkemizde tarımda; hayvancılıkta üretim birimlerinde, üreticide yıllardır devam eden çöküşü durdurmak istiyorsak; tarım işletmeleri bazında yapılacak destek için 4 bin dolardan 16 milyar dolar/Yıl finansman ihtiyacı dolmaktadır. Gerekli destek için 2 yılda 1 trilyon TL değil, yılda on altı milyar dolarlık destek sözkonusu olacaktır.

Bu ölçüde büyük bir finansman olanağını bütçeden ayıramayacağımıza göre artık doğruyu görmemiz, doğru yapmamız gerekmektedir.

Ülkemizde yılda 9.000.000 Ton Süt

Ülkemizde yılda 900.000 Ton Et üretilmektedir.

Bu üretimin

Sütte % 15'i

Ette %15'i legal vergi içindedir.

Sütte %85'i

Ette %85'i vergi dışındadır.

Sektörün tümünü vergi dışında kabul edersek;

9 Milyon Ton Süt x 20 Bin TL = 180 Trilyon

900 Bin Ton Et x 200 Bin TL = 180 Trilyon,

toplam 360 Trilyon TL Kaçak vergi dışıdır.**

Sektörün tümünü vergi içine alıp katma değeri en yüksek ürünü ürettiğimizi farz edersek;

9 Milyon Ton Süt x 35 Bin TL = 315 Trilyon

900 Bin Ton Et x 370 Bin TL = 333 Trilyon,

toplam 648 Trilyon TL ****

Toplam sadece süt ve etin ülkemize getireceği katma değer 648 Trilyondur.

648 x - %20 = 518 Trilyon doğru değerdir.

900 Bin Ton Etin, 9 Milyon Ton Sütün %15'i legal işlendiği, %85'inin illegal sistem içinde yer aldığı hesap edilince:

900 Bin Ton Et x %85 =765 Bin Ton x 103 Bin TL devlet kasasına Kg başında sucuktan (Ek 1) legal sektörden bugün giren para = 78 Trilyondur.

9 Milyon Ton Süt x %85 = 7,65 Milyon Ton x 8 Bin TL devlet kasasına süttten (Ek 2) kg başına legal sektörden bugün giren para = 68 Trilyondur.

146 Trilyon x - %20 = 116 Trilyon

Bugün için Et-Süt sektörünün illegal kısmından direk kaçan vergi; 116 trilyondur.

Devletimiz KDV ile beraber batının en iyi vergi sistemini uygulamaya koymuştur. Bu sistem yukarıda görüldüğü gibi GSMH'dan %13 pay alabilen ülkemizin yarısı 30 milyon insanımızın, tarımda çalışan insanımızın ürününü vergi içine alamamış, legalleştirememiştir. Ülkemizde 4.080.000 adet tarım işletmesi vardır. Her bir işletmede 5 kişinin çalıştığı varsayılırsa, 21 milyon kişi bu işletmelerde halen fiili çalışmaktadır. Kuru Ziraatimiz, tahıllar, tütün, fındık, incir, üzüm TMO Ofisinde, Tarişte, Tekel'de fındığı ihraç ederken %50-70 legalleşmektedir. Çok büyük bir sorun görünmemektedir. Zaten ülkemizde çıkan 15-20 milyon ton tüm tahılın katma değeri 100 Trilyon TL değildir. Bitkisel ürünlere yanlış yönlendirilen üreticimiz katma değeri düşük bitkisel ürünlere özendirilmesi sonucu düşük gelirle yaşam savaşını sürdürmek zorunda kalmıştır. Yalnız kuru ziraat özendirilerek çalışan üreticimizin tarlasından 5 bin liraya buğday değil 100 bin TL'ye et satması için sistem içinde legal hale gelmesi teşvik edilmelidir.

Vergi sistemimiz 30 milyon insanımızın yarattığı katma değeri legalleştireceği yerde illegalleştirerek vergi sistemi dışına itmektedir.

Örnek:

Piyasada 1 kg kaşar peynirde;	KDV siz vergi dışı piyasa fiatı	200 Bin TL/kg
	KDV siz vergi içi Piyasa fiatı	250 Bin TL/kg
Piyasada 1 Kg Sucuk'ta;	Vergi Dışı Piyasa Fiatı	250 Bin TL/kg
	Vergi İçi Piyasa Fiatı	370 Bin TL/kg

Tüketici halk aradaki fiyat farkı çok büyük olduğu için illegal üretim unsurlarını tercih etmektedir. **Tarımda - hayvancılıkta illegalliği teşvik eden sistem;**

a) Sistemi toptan değiştirip veya tarım için yeniden revize edip legalliği teşvik eder hale getirmek (bilen mali uzmanların işidir.)

b) Önerimiz yürüyen sistem içinde doğru hareket ederek özendirerek, legalleştirip vergi içine çekmek üreticiye yarattığı katma değerden pay vermektir. SET-BİR olarak önerimiz;

I. Ülkemizde tarımsal yapının özelliği gereği tek sunital edilmeyen direk üreticiye verilen teşvik 1987 den beri işleyen **Süt-Et teşviğidir.**

Tarım Bakanlığına 2483 Süt işletmesi süt teşvik primi kapsamında müracaat etmiş ve bu işletmeler toplam süt işleme kapasitesi olarak 6.122.475 Ton/Yıl olduğunu beyan etmiş süt teşvik primi için müstahsil makbuzu düzenleme yetkisi almıştır. Türkiye'de üretilen toplam sütün %68'inin süt teşvik priminden yararlandığı görülmektedir. Bu tesislerde Maliyeye bildirilen fiili işledikleri süt ancak %8'dir. Eğer süt teşviklerini reel değer usulü içinde vaktinde ödese idik sistemin çoğu bugün legal hale gelmişti. (Ek3)

Önerdiğimiz sistemin esası budur. Şu anda kayıtlı ekonomi içinde legal yere gelen %100 vergi içi çalışan hammaddeyi getiren üreticiye (ülkenin %10 civarı) verilecek. Müstahsil makbuzu karşılığı oluşacak yeni katma değerlerin 1/2'sinin üreticiye, 1/2'sinin devletimizin hazinesine intikali sağlanacaktır.

Böylece;

I- Üreticimiz ürettiği ürünün bedelinin %50'si civarında yarattığı katma değerden sübvansiyeye alacaktır. (Başlangıçta yılda 50 trilyon civarında)

II- Hazinemiz sistemi legalleştirdiği için + 100 trilyon civarında bir gelire kavuşacak, bu gelirin yarısını katma değeri yaratan üreticiye verecektir.

III- Milli gelirden %13 pay alan 4.091.530 işletmede çalışan 21 milyon üreticimiz köylü toplum olarak seneler evvel unuttuğumuz ülkemizin gelişmemiş ve ekonomik sosyal öteki yarısı legalleşecek vergi içine girecek, ekonomik yapımız içinde bugüne kadar hesap edilmedik en büyük katma değeri getirecektir.

IV- Sistem fakirleşen üreticimizi direk değil, üreticimizi korkutmadan üreticimize pay vererek üreticiden sonraki sistemden vergi almaktadır.

V- Bu sistem içinde imalatçı sanayici illegal sektörle

rekabetten kurtulmakta, tüm ürün işleyenler legalleşmek mecburiyetinde kalmaktadır. (Kaçak kesilen etler, sokakta satılan sütler)

VI- Tüketici markalı, üretimi belli, standardı olan sağlıklı ürüne kavuşmaktadır. Özetle tarım, başta hayvancılık olmak üzere devletimizin kit olan kaynaklarından sübvansiyeye olarak herhangi bir miktar talep etmemelidir. Üreticimiz, gerekli teşviği, sübvansiyeyi devlete katma değer olarak verdiği rakkamdan almalıdır. Tarım ve hayvancılık sektörü bu sistem içinde legalleşecek (kayıt içi ekonomiye dahil edilecek) devletten destek almayacak, devlete destek verecektir.

Özetle örneğin hayvancılığa sübvansiyeye değil %85'i kayıt dışı ekonomik bir sektörü legalleştirmek katma değeri devlete kazandırdıktan sonra getirdiği rakkamdan pay verilecektir.

1 L. STERİL SÜTTEN DEVLETİN HAZİNEYE DİREKT GELİRİ

	TL
1. ÜRETİCİNİN ÖDEDİĞİ STOPAJ	246
11500 TL X %2 = 230	
230 x %7 FON = <u>16</u>	
246	
2. ADEDİ 4.000 TL DEN KARTON AMBALAJ	300
KAR MARJİ (%15)	
4.000 x %15 x %50 (KURUMLAR VERGİSİ) = 300	
3. 35.000 TL/LİTRE TÜKETİCİ FİYATINDAN.....	2.800
35.000 x %8 KDV = 2.800	
4. TÜKETİCİYE SATIŞTA %15 KAR KABULUYLA.....	1.690,5
(35.000 - 2.800 KDV) x %15 = 4.830	
KAZANÇ VERGİSİ 4.830 x %35 = 1.690,5	
5. TOPTAN PAZARLAMADA %12,5 KARDAN	
32.200 - 4.830 = 27.370	
27.370 X 12,5 = 3.421,25	
KAZANÇ VERGİSİ 3.421,25 x %35	1.197,4375
27.370 - 1.197,4375 = 26.172,5625 TL FABRİKA ÇIKIŞ FİYATI	
ÜRETİM KARI %15	
26.172,5625 x %15 = 3.925,88	
KURUMLAR VERGİSİ %50 x 3.925,88.....	1.962,94
TOPLAM	8.197.- TL/Litre

NOT: İşletmede sağlanan istihdam SSK vergileri ve Muhtasar vergileri bu listeye ek olarak düşünülmelidir.

BİLİMSEL ETKİNLİKLER

(EK II)

Devletin net parasal destek miktarını kısa dönemde minimum düzeyde tutup uzun dönemde sektörün devlet bütçesinden destek alan değil destek veren durumuna geçmesini sağlamanın tek yolu sektörü kayıtsız ekonomiden kayıtlı ekonomiye itmektir. Mevcut durumda et ve süt sektörü yıllık yaklaşık 300 trilyon TL ciroya sahip olmasına rağmen bu rakamın yüzde 10'undan azı kayıtlı ekonomi içindedir. Teşvik primi ile desteklenen ve desteklenmeye devam edilecek süt ve et sektöründe verilecek teşviğin süt ve eti alıp proses eden firmaların ödedikleri KDV ve muhtasar vergilerine endekslemek hem kayıtlı ekonomiye geçişi hızlandıracak hem de devletin geliri ile giderini birbirine endeksleyecektir. Önerimizin açıklık kazanması için bir örnek üzerinde göstermek yerinde olacaktır. Şöyle ki; A firması aylık 10.000.000 litre süt alıp işlemektedir. A firmasının kestiği ürün faturaları üzerinde aylık 20 milyar TL KDV geliri o firmadan 5 milyar TL muhtasar geliri olmak üzere en az 25 milyar TL geliri vardır. A firmasına mal satan üreticileri ve A firmasından mal alan satıcıları A firması fatura isteyerek veya fatura keserek kayıtlı ekonomiye zorlamaktadır. Diğer firmalarda oluşan KDV, muhtasar ve gelir vergileri bunun dışındadır. A firmasının yarattığı 25 milyar TL gelir 10.000.000 litre süte bölündüğünde 2.500.-TL/litre oluşmaktadır. Yeni teşvik sisteminde A şirketinde aylık oluşan KDV ve muhtasar vergilerinin yüzde 80'i alınan süt miktarına bölünüp çıkan miktar eski sistem prime ek olarak Ziraat Bankası tarafından ek prim olarak köylüye ödenecektir denilebilir. Bu uygulama kayıtlı ekonomiye geçiş için büyük bir etken oluşturacaktır. Bu teşvik primi kendi kendini kontrol eden faturanın az veya çok kesilmesi, alınan süt miktarının az veya çok gösterilmesi ile etkilenmeyecek, devlet için net getiri sağlayacak bir sistemdir. Sayın Başkanımızın direktifleri doğrultusunda tabana yayılan bir sistem olması ve temel amacı destekler olması uygulanabilirliğini artırmaktadır.

1 KG. SUCUKTAN DEVLETİN KAZANCI

1. ÜRETİCİNİN ÖDEDİĞİ STOPAJ

106.000.- TL/kg Kemikli et x 2 % =2.120 TL

2. 20.080 TL Ambalaj + Katkı Mad. (Kar marjı %15)

20.080 x 15 % x 50 % (Kurumlar Vergisi)=1.506 TL

3. 375.000.-TL/kg Sucuk tüketicisi fiyatından

KDV 375.000.-x %15 =56.250 TL

4. Perakendeci satışıyla %15 kar kabulüyle

375.000.- 56.250.- = 318.750 x 15 %

47.812 x %35 (Kazanç Vergisi) =16.734 TL

5. Toplan Pazarlamada %12,5 kardan

318.750.- - 16.734.- = 302.016.- x %12,5

37.752 x 35 % (Kazanç Vergisi) =13.213 TL

302.016 - 37.752 = 264.264.- Fabrika fiyatı

Üretim Karı;

264.264.- x 10 % = 26.426 TL13.213 TL

26.426 x 50 % =

TOPLAM

103.036.-TL/kg

Not: İşletmede sağlanan istihdam, SSK vergileri ve muhtasar vergileri bu listeye ek olarak düşünülmelidir.

SÜT SANAYİNİN KAYITLI EKONOMİYE GİRİŞİ VE KATKISI

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından düzenlenen veriler dikkate alındığında (15 Mayıs 94 itibarıyla)

* 1317 Süt işletmesi süt teşvik primi kapsamında bulunmaktadır.

* 1317 Süt işletmesi "2.000 TL" süt teşvik sisteminde faydalanmakta olup, bu tesislerin süt işleme kapasitesi 3.097.860/ton yıldır.

* Geriye kalan 1166 adet süt işletmesi ise "1.500 TL"lık süt priminden yararlanmakta olup toplam 3.024.615 ton/yıl süt işleme kapasitesine sahiptir.

* Süt priminden istifade eden (1500/2000 TL) bu işletmelerin toplamı 2483 adettir. Bu işletmelerin süt işleme kapasitesi toplamı ise 6.122.475 ton/yıldır.

* Ülkemizde yılda yaklaşık 9.000.000 ton/yıl süt üretimi hesaba katılırsa sektörün % 68.0'nın süt teşvik priminden yararlanacağı ve milli ekonomi içine girerek Türk Maliye sisteminde yer alarak, vergi unsuru işletmeler dahilinde ödenen primlerin en az birkaç katının devlet hazinesine geri döneceği anlaşılmaktadır. Şu anda sektörün %15'inin kayıtlı ekonomi içinde yer aldığı unutulmamalıdır.

* Süt teşvik primi uygulaması, sektörün kayıtlı ekonomi içinde yer alarak ekonomiye istihdam, üretim, vergi v.s. açılardan çok yönlü katkılarını arttırmasına yol açacak olumlu bir gelişmedir.

TÜKETİM ve TÜKETİCİ İÇİN POLİTİKALAR BESLENMEYE ETKİLERİ

İsmet ÖZTUNALI*

GİRİŞ

Ekonomik faaliyetlerin nihai amacı, tüketicilerin ihtiyaçlarını giderecek mal ve hizmetleri üretmek ve uygun bir dağılımla karşılamaktır. Mal ve hizmetlerin ihtiyaçlarımızı gidermek amacıyla kullanılmasına tüketim diyoruz. Üreticilerin, ticari amaçlarla hammadde veya teçhizat alımları tüketim değildir. Yatırım ve buna dayalı üretimdir. Tüketim amacıyla mal ve hizmet satınalan ve kullanan insanlara tüketici denilmektedir. Bu anlamda bütün insanlar tüketici durumundadır. Tüketici hareketi, bağımsız birey, grup ve örgütlerin tüketici haklarını arayan çalışmalarının toplamıdır. Bu çalışmalara tüketicinin korunması da diyebiliriz.

EVRENSEL HAKLAR

Tüketicinin evrensel düzeyde kabul edilmiş hakları bulunmaktadır. Bu haklar gelişmelerle, 1985 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca oybirliğiyle kabul edilmiştir. Aşağıda özetle sayılmıştır: 1. Temel ihtiyaçların giderilmesi; 2. Sağlık ve güvenlik; 3. Bilgilenme; 4. Temsil edilme, sesini duyurma ve örgütlenme; 5. Eğitim; 6. Seçme; 7. Cayma; 8. Tazmin edilme; 9. Ekonomik çıkarların korunması; 10. Sağlıklı bir çevrede yaşama.

Sunuş kapsamında, anılan haklardan, özellikle, "sağlık ve güvenlik" üzerinde duracağız.

Tüketici Güvenliği, "sağlığa zararlı, hileli, bozuk, kullanım amacına uygun olmayan mal ve hizmetlere karşı güvenli bir tüketim sağlamak amacıyla alınan önlem ve yapılan uygulamaların toplamıdır". Tüketicinin özellikle aradığı, kendisine sunulan mal veya hizmetin kalitesi ve fiyatıdır. Kalite, bir ürün veya hizmetin belirli bir ihtiyacı karşılama yeteneğini gösteren özelliklerin toplamıdır. Bu anlamda, bir hizmet veya malın kalitesi, tüketicinin memnuniyet derecesidir.

Memnuniyet de mal veya hizmetin "kullanıma uygunluğuna" bağlıdır. Uygunluk ne kadar iyi ise üretim ve pazarlamaya yönelik maliyetler de o kadar düşecektir. Bu noktada kalite ve fiyat ilişkisi ortaya çıkmakta, fiyat, kullanıma uygunluğun bağımlısı olmaktadır. Bu nedenle, öncelikle uygun kalitenin oluşumu ve saptanması üzerinde durulacaktır.

KALİTE OLUŞUMU

Kalitenin oluşumunda öncelikle konu, standardizasyondur. Standardizasyon, işi sadeleştirmeğe, hızlandırmağa, verimi artırmağa, kalite oluşturmağa yaramaktadır. Ele alınan ürün için standart varsa o ürünün kalitesini oluşturma yönünde ilk esasların (en azından olması gerekenlerin) bulunduğu kabul edilir. Üretici için pazar araştırmaları ile ya da pazarın zorlaması ile "uygun kalite"nin saptanması gerekir. Böylece ürünün kalitesi, varsa standardın verdiği en azından olması gerekenlerle pazarın istediği özelliklerin toplamından oluşur. Ülkemizde gelişmelerle bu yöndeki politika, 1960 yılında Türk Standardları Enstitüsünün kuruluşunda yansımıştır.

Beslenme kapsamında, gıda alanında, Enstitüce (1993 Kataloğuna dayanarak, arama ve tarama ile yaptığımız saptamaya göre) 872 Türk Standardı hazırlanmıştır. Bunların , 396'sı madde ve mamul (ürün) standardıdır. Ürün standartlarının 143'ü uyulması zorunlu standartlardır. (Türk Standardları esas itibarıyla ihtiyari olup, ilgi Bakanlığın onayı ile mecburi (zorunlu) kılınmaktadır. Bu konudaki ölçü tartışılabilir. Standartlar, kalite oluşumunda yeri olan düzenlemelerdir. Uygulamada tamamının etkinliği olmalıdır. Burada konunun tartışılmasına girilmeyecektir). Kuruluş yasası standartların uygulanması yönünde Enstitüye görev ve yetki vermemiştir. Tüketici yönünden ise uygulamalar önemlidir.

(*) Tüketici Hakları Derneği Yönetim Kurulu Üyesi

KAMU GÖREVLERİ

Beslenme alanında da uygulama görevleri, yasal olarak, Sanayi ve Ticaret, Tarım, Sağlık Bakanlıkları arasında bölümlenmiş ve dağılmıştır. Özetlersek:

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı;

- Bakanlık ile ilgili konularda mecburi uygulamaya konulan standartların standardına göre denetimlerini yapmak veya yaptırmak,
- Gelişen teknolojik şartlara uygun üretilen malların kontrolünü yaparak tüketiciye intikalini sağlamak,
- İmalat Sanayii Yönetmeliğine dayanarak, İmalat Belgesi, bazı mamüllere Garanti Belgesi vermek,
- Standardı bulunmayan sanayi mamulleri ve emniyet kuralları için denetimlerine esas olacak özellikleri tespit etmek.

Tarım Bakanlığı;

- Gıda standartları ve kalite kriterlerini tespit etmek,
- Gıda ve diğer tarım, hayvancılık ürünlerinin kalite ve standartlara uygun üretimi, işlenmesi, muhafaza edilmesi, pazarlanması ve değerlendirilmesini temin etmek,
- Gıda standartlarının uygulanmasına ve kontrolüne yardımcı olmak, Türk Gıda kodeksinin uygulanmasını gerçekleştirmek, gıda ve yem sanayii ürünlerinin belirlenmiş esaslara uygunluğunu denetlemek,
- Gıda maddeleri ve tarım ürünleri ithalatında kontrol uygulamak.

Sağlık Bakanlığı;

- Yenilecek ve içilecek tüm gıda maddeleriyle toplum sağlığını ilgilendiren levazımın (gereçlerin) sağlık yönünden kontrol ve denetimlerini yapmak,
- Gıda maddelerinin kaynaktan kontrolü esaslarını düzenlemek,
- Gıda maddelerinin muayenesine mahsus laboratuvarlar tesis etmek,
- ile görevlidir.

Görülebileceği gibi, sağlıklı ve güvenli beslenme için kamusal görev ve yetkiler var. Ancak, uygulamalar yeterli değil, ilgili bakanlıklar biraraya gelerek bir Gıda Kanunu dahi hazırlayıp yasallaşmasını sağlamamışlardır.

Tüketici için gıda denetimleri alanında yerel yönetimlerin de görev ve yetkileri var. Belediyelerin başta gelen görevlerinden birisi sağlık koşullarına uygun gıda maddesi üretilmesi ve satılmasının önlemlerini almaktadır. Çeşitli nedenlerle anılan hizmetler de yeterli değildir.

UYGUNLUĞUN BELGELENMESİ

Tüketicinin beslenme alanında da korunmasına yönelik bir işlem, "uygunluğun belgelenmesi"dir.

Üreticinin ürünün özellikleri hakkında etiket, katalog, reklam veya bir başka surette belirttiği karakteristiklerin üründe olup olmadığının saptanmasına tüketici yönünden gereksinim bulunmaktadır. Tüketicinin ihtiyaçlarını karşılayacak çeşitli kalite ve fiyatta çok sayıda ürün piyasada bulunmaktadır. Tüketici, bu çok sayıdaki ürün karşısında kendi ihtiyaçlarını en uygun şekilde karşılamak istemektedir.

Mukayese edeceği ve değerlendireceği, çoğu teknik bilgi isteyen ürünler vardır. Ürünün açıkça görülmeyen niteliklerini satıldığı yerde saptamak olanaksızdır. Bu durumda en etkili uygulama, uygunluğun belgelenmesi ve bir işaret ile gösterilmesidir. Belge, yetkili ya da uzmanlaşmış bir örgütün gözetimi veya denetimi altında ürünlerde var olduğu tüketiciye karşı beyan edilenlerin varlığını gösterir. Ülkemizdeki belgeleme konusuna değinelim:

Türk Standartları Enstitüsünce verilen "Standartına Uygunluk Belgesi" ve "TSE" uygunluk işareti. Belge verilmesinde standardın mecburi (zorunlu) veya ihtiyari uygulamada olması ayrımı yoktur. Beslenme alanındaki standartlardan 84'üne belge verilmiştir. Bu belgelerden 47'si zorunlu standartlara, 37'si ihtiyari standartlara aittir. Yukarıda belirtildiği gibi, beslenme alanında 396 ürün standardı olmasına karşılık 84'ünün belgeli olması anılan işlemin de yetersizliğini göstermektedir.

Esasen, "TSE" belgeleri üzerinde durursak, şu hususları saptayabiliriz:

• Standardı olan ürüne verilmektedir. Standardı olmayan ürünler de vardır. Ayrıca, hızla değişen teknolojiye standard düzenlemeleriyle varılamadığından tüketici için yeni ürünler yönünden yeterli değildir.

• Belgenin üretici tarafından alınması isteğe bağlıdır. Kamu hizmeti değildir. Tamamen özel hukuk hükümlerine tabi bir işlemdir. Bu nedenle "Devlet Garantisi" olarak sunulması yanlıştır.

• Aynı standard kapsamındaki ürünler arasında fark olup olmadığını belirtebilir. Örneğin 886 No.lu Türk Standardı "Yemeklik Ayçiçeği" Standardıdır. Bu standarda uygunluk için 48 üretici firma belge almıştır. 1620 No. lu Türk Standardı "Makarna" standardıdır. Bu standarda uygunluğu gösteren 10 üretici belge almıştır. Örnekler artırılabilir. Vurgulamak istediğim, aynı standarda uygunluğu belirtilen bu ürünler arasında fark yokmu? Üreticilerin ürünlerinde olduğunu belirttikleri farkları anılan belgeleme ile saptamak olanaksızdır. Böyle olunca tüketicinin doğruyu seçme hakkı da sağlanamıyor.

• Ayrıca belge veren kuruluş olarak TSE'nin sorumluluğu üretici ile tüketici arasında aracılık yapmaktan ibarettir.

Türk Standardları Enstitüsünde uygulanan bir diğer belgeleme ve işareti, "TSEK"tir. Türk Standardı olmayan ürünler için uygulanmaktadır. Böylece çifte davranış. Türk Standardı varsa, "TSE", yoksa, "TSEK" Gıda ve Beslenme alanında verilmiş "TSEK" belgeli ürün sayısı 16'dır. Aslında sorun, uygunluğun tüketiciye karşı gösterilmesidir. Uygunluk standard düzeyde ise "standardına uygunluk", değilse "kalitesine uygunluk" olmalıdır. Dünyadaki gelişmelerle, "standarda uygunluk" şeklindeki kalite anlayışı değişmiştir. Önemli olan, üreticinin belirleyip sunduğu özelliklerin üründe olup olmadığının saptanmasıdır. Son zamanlarda çokça bahsedilen, bu Panelde de yer verilmiş "Uruguay Round" olarak anılan çok taraflı anlaşma içeriğinde, "Ticarette Teknik Engellerin Kaldırılması" düzenlemesi kapsamında, taraf olan ülkelerde "belgeleme kuruluşları" kurulması öngörülmüştür. Ülkemizde halen böyle bir örgütlenme yoktur.

Konuya devam edersek, Sanayi ve Ticaret Ba-

kanlığı'nın bir Tebliği ile (FKS 84/7-7) hangi ürünlerde "TSE" işaret ve belgesi aranacağı bildirilmiştir. Bu ürünler arasında gıda maddesi yoktur. Aynı bakanlığın "Garanti Belgesi" ile ilgili Tebliği (FKS 87/7) gıda ürünlerini kapsamamaktadır.

Yukarıda anılan diğer bakanlıkların da gıda belgelemesi yönünde herhangi bir faaliyetleri yoktur.

Soruna üreticiler yönünden de bakarsak, "Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği" (TOBB), yasasında; "Ticaret ve sanayi erbabınca riayet edilmesi mecburi mesleki karar almak", ürünler ve hizmetler için "kalite ve yeterlilik" belgesi vermek hükümleri de bulunmaktadır. En etkili örnek, İstanbul Ticaret Odası'nın üyeleri için uyguladığı, "Tüketiciyi Koruma Taahhütnamesi"dir. İnceleme yaptığımız tarih (1993 Mart) itibarıyla anılan Taahhütname Sistemine giren 431 firma içinde 20 tanesi beslenme alanında idi. Yasanın tanıdığı, "kalite ve yeterlilik" belgesi vermek görev ve yetkisi ise birlikçe uygulanmamıştır.

FİYATLAR

Uygulanan politikaların gelir dağılımı ve fiyatlar olarak ta beslenme alanına yetersiz dengesiz beslenme biçiminde yansıdığı malum. Bazı sayılarla değerlendirme yapılacaktır. Aslında, çokça bilinenler bir kez daha vurgulanacaktır.

Gelir dağılımına yüzde yirmilik (%20) dilimler halinde bakıldığında, nüfusun %80'i gelirin %50.06'sını, %20'si ise %49,94'ünü almaktadır. Bir başka deyişle, 4/5, gelir yönünden 1/5'e eşittir.

Tüketim harcamaları yönünden ise, ortalama %32 ile gıda harcamaları en büyük paya sahiptir. Bu durum da beslenmenin önemini göstermektedir. Tüketici fiyatları, 1987 100 kabul edilirse 1994 temmuz ayı sonu itibarıyla 3894'8 dir. Artış 39 katıdır.

Sayısal veriler gösteriyor ki, fiyat artışları büyük bir kesim için gelir artışlarının çok üstündedir. Uygulanan politikalar bu sonucu vermiştir. Son fiyat hareketlerine bakılırsa, 1994 Eylülünde en çok artış gıda fiyatlarında olmuştur: sebze ve meyve %32;

baklagiller %18,6; hayvansal ürünler %15,6 oranında zamlanmıştır. Değişen birşey yoktur.

Fiyat alanında bana ilginç gelen bir hususu aktarmak istiyorum. Sanayi ve Ticaret Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunun (3143 sayı ve 8.1.1985 tarihli) 2. maddesi (J) bendinde, "İç piyasadaki başlıca gıda ve ihtiyaç maddelerinin fiyat hareketlerini takip etmek ve iç piyasayı denetlemek" hükmü bulunuyor. Bu hükme dayalı bir uygulama yoktur. Dahası ve ayrıca, Bakanlık, 8.6.1936 tarih ve 3003 sayılı yasaya dayanarak tebliğler çıkarmıştır. Bu yasaya göre de, Bakanlık, sanayi ürünlerinin maliyet ve toptan satış fiyatlarını kontrol ve tespit etmeye, tespit edilen satış fiyatlarını ilan etmeye görevli ve yetkilidir. Bu yetki, imalat sanayii kapsamında Gıda Sanayii için de geçerlidir. Nitekim, 1978 tarihli (FKS 78/2-18) sayılı Tebliğ içeriğinde Gıda Sanayii (İrmik, Makarna, Un, Yağ Sanayii, Beyaz Peynir, Kaşar Peyniri) bulunmaktadır. Sonra, Bakanlık, 1.2.1980 tarih ve FKS 80/1-1 sayılı Tebliğ ile, (tarih 24 Ocak 1980'ni hemen izliyor ve o zaman getirilen politikanın çağrışımını yapıyor)," sanayi ürünleri üreten firmalar, tespit edecekleri fabrika ve toptan satış fiyatlarını uygulama tarihlerini de belirterek, bakanlığımıza bildireceklerdir, beyan edilen maliyetler ve dolayısıyla satış fiyatları üzerinde Bakanlık gerekirse inceleme ve değişiklik yapabilecektir" demiştir. Gerekirse kaydına hiç gerek görülmemiş ve bugüne gelmişiz.

AVRUPA TOPLULUĞU

Diğer bir politika da Türkiye'nin Avrupa Topluluğuna girme kararıdır. Bilindiği gibi ortaklık anlaşması 12 Eylül 1963'te imzalanmıştı. 14 Nisan 1987'de de üye olma iradesi belirtilmiştir. 8 Kasım 1993 tarihinde de AT (yeni adıyla Avrupa Birliği) Gümrük Birliğine girmek ve uygulamanın 1995 sonunda (1996 başları) başlaması kabul edilmiştir.

Avrupa Topluluğu, beslenme ve gıda ürünleri düzenlemelerini de içeren tüketicinin korunması çalışmalarında; Klasik Yaklaşım, Yeni Yaklaşım, Global Yaklaşım, CE Markası uygulamaları evrelerini yaşamıştır. Klasik yaklaşımın temel ilkesi, üye devletlerdeki tüm teknik düzenlemelerin uyumlaştı-

rılmasıdır. Yeni yaklaşım, ürünlere tek tek değinmektense "temel gerekler" in uygulanmasına izin verecek yeterlilikte bir homojenliğe sahip geniş ürün kitlelerine ait düzenlemelerin yapılması görüşüdür. Global Yaklaşım, Yeni Yaklaşım'ın bir tamamlayıcısı olarak kalite kontrol ve belgeleme alanında gelinevredir. CE Markası, Yeni Yaklaşım kapsamındaki direktiflere ait ürünlerin direktifin gereklerine uygun olduğunu gösteren bir işarettir. Halen, bu işaretin besin maddelerine uygulaması yoktur.

Devlet Planlama Teşkilatında bu yıl (1994 Şubat-Ağustos aylarını kapsayan sürede) yapılan, Türk-AT mevzuat uyumu çalışmaları ile, Avrupa topluluğu ülkelerinde beslenme ve gıda alanında çok sayıda düzenleme olduğu bunlara karşılık ülkemizde önemli noksanlar bulunduğu saptanmıştır. Bizim için şu anda önemli olan, Avrupa Birliğine ya da öncesinde Gümrük Birliğine girilse de girilmese de tüketicilere dönük düzenlemelerin ülkemiz insanları için de yapılmasıdır.

SONUÇ

• Ülkemizde tüketicinin korunmasına yönelik düşünce ve düzenlemelerin eskilere uzandığı bilinmektedir. Sınırlarsak, Cumhuriyet döneminde tüketicinin korunmasına dönük 58 yasa ve bu yasalara dayalı tüzük, yönetmelik, tebliğ ve kararnamelerle hukuksal düzenlemeler yapılmıştır. Ancak, beklenen uygulamalar gerçekleşmemiştir. Halen, Anayasanın 172. maddesinde, "Devlet, tüketicileri koruyucu ve aydınlatıcı tedbirleri alır, tüketicilerin kendilerini koruyucu girişimlerini teşvik eder" hükmü bulunmaktadır. Böylece, "sağlıklı ve dengeli beslenmek" sloganı ile belirtilen konuyu da içeren tüketim olayı, bir devlet politikası olmuştur. 1982'den bu yana on seneyi aşan bir süre içinde anılan hükmün uygulamasını sağlayacak bir düzenleme yoktur. Esas sorun, tüketici hakları yönünde tüketicilerin örgütlenmeleri ve haklarına sahip çıkmaları, yetersiz, dengesiz, sağlıksız beslenme politikalarını da değiştirecek bir güç oluşturmalarıdır.

TÜRKİYE'DE GIDA MEVZUATI VE İŞLEYİŞİ

Doç. Dr. Şeminur TOPAL*

Gıda kalite kontrolünde uygulanan kanun, tüzük ve yönetmelikler topluca “**Mevzuat**” olarak adlandırılmaktadır. Yasal uygulamalarda yönetmeliklerin bir kanun veya tüzüğe dayanması, tüzüklerin de genel olarak bir kanunun uygulanmasındaki gerekli esasları belirlemesi zorunluluğu bulunmaktadır. Bu üçlü ve birbirini tamamlayan hükümlerle çeşitli ülkelerde Gıda Mevzuatı oluşturulmuştur. Ancak ülkemizde güncel alışkanlık haline gelen Kanun Hükmünde Kararname uygulaması da devrededir.

GIDALARDA KALİTE VE KALİTE KONTROLU

Gıda mevzuatımızın durumunu incelemeye önce bunun esasını oluşturan gıda kalitesi ve kalite kontrolü kavramlarını özetlemekte yarar bulunmaktadır. **ISO** tanımıyla **kalite**; mal ve hizmetlerin belirli gereksinimler kar-

şısındaki performansdır. Diğer bir ifade ile tüketiciyi memnun eden nitelikleri oluşturan faktörlerdir. Ya da mükemmellik derecesinin ifadesidir. **Kalite Kontrolü** ise; kalitenin korunması, kalite standardının saptanması ve bu standartların koruma ve uygulama durumunun belirlenmesi için ön görülen ölçme ve kontrollerin yapılmasıdır. **ISO** tanımı ile de; bir malın tarif ve spesifikasyonlara uygunluğunun kontrolüdür. Gıda kalite kontrolü, halk sağlığını ve ekonomik çıkarlarını korumak, haksız rekabeti önlemek, daha iyi beslenmeyi sağlamak, gıda kayıplarını önlemek, işleme-saklama-pazarlama tekniklerinin uygulanmasını, ilgili normların ve kuralların işlenmesini sağlamak, gıda sanayiinin gelişmesine yardımcı olmak, dış piyasalarda pazar olanaklarını artırmak ve ihracatı güçlendirmek amaçlarıyla yapılmaktadır.

Marmara Bölge Şubemizin Düzenlediği GIDA MEVZUATI DENETİMİ ve TÜKETİCİ AÇISINDAN ÖNEMİ Konulu Panele Katılan Panelistler

*) TÜBİTAK - Marmara Araştırma Merkezi Gıda ve Soğutma Teknolojileri Bölümü

Hakların devletçe korunumunu sağlayan gıda kontrolü, gelişmiş ülkelerde kabul edilmiş ve tüketicinin 4 temel hakkından biri olan "Güvenlik Hakkının" tüketicie sunulmasıdır. Böylece "insan sağlığı ve yaşamına karşı tehlikeli mal ve hizmetlerin pazarlanmasında tüketicinin korunması ilkesi" esas alınmaktadır (TOPAL 1992 a).

GIDA KALİTE KONTROL UYGULAMALARININ TÜRKİYE'DEKİ ORGANİZASYONU VE İŞLEYİŞİ

Anayasamızın 172. maddesinde yer alan; "Devlet, tüketicileri koruyucu ve aydınlatıcı tedbirler alır, tüketicilerin kendilerini koruyucu girişimlerini teşvik eder." hükmüyle tüketici korunması devlet güvencesine alınmıştır. "Bakanlıkların Kuruluş Görev ve Esasları" hakkındaki 27.9.1984 tarih ve 3046 sayılı kanun, her ne kadar genel prensip olarak; "Aynı ve benzer hizmet veya görevlerin tek bir bakanlık tarafından veya sorumluluğunda yürütülmesi" ilkesini getirmişse de, ülkemizde gıda kontrol görevi çeşitli yasa, tüzük ve yönetmeliklerin yetki verdiği birçok kamu kuruluşu tarafından yürütülmeye çalışılmaktadır. Kalite kontrol yapmaya doğrudan ve dolaylı yoldan yetkili ve görevli 7 kuruluş bulunmakta olup, bunlar ve yetki aldıkları Kanun ve Kanun Hükmünde Kararname (KHK) sayıları aşağıda verilmiştir (PALA ve TOPAL 1992, TOPAL 1992 b, GÖKALP ve YILMAZ 1992, İSTANBULLUOĞLU 1988, AYDIN 1976).

1. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı 3207, 1380 ve 1734 sayılı Kanunlar ve 441 sayılı KHK. ile; **2. Sağlık Bakanlığı** 992, 1593 ve 3017 Sayılı Kanunlar ve 181 sayılı KHK. ile; **3. Belediyeler** 580 ve 1593 sayılı Kanunlar ile (her yerel yönetim kendi il sınırları içinde göreve yetkilidir.); **4. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı** 1705 ve 3143 sayılı Kanunlar ve 185, 214 sayılı KHK.'ler ile; **5. Maliye ve Gümrük Bakanlığı** 4250 ve 2825 sayılı Kanunlar ve 178, 207 sayılı KHK. ile; **6. Başbakanlık a) Türk Standartlar Enstitüsü (TSE):** 5590 sayılı kanunla Ticaret ve Sanayi Odaları bünyesinde iken, 132 sayılı Kanunla kurulmuş ve 2449, 2881 ve 3205 sayılı kanunlarla yetkilendirilmiştir. **b) Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı:** 3274 sayılı kanun ve 188, 232 sayılı KHK.'ler ile, **7. Adalet Bakanlığı** İlgili alanına göre yargı görevi ile yetkili kılınmıştır.

Bu kurum ve kuruluşlara en son mevzuatlarla yüklenen görev ve sorumluluklar aşağıda özetlenmiştir (ALİ-KAŞİFOĞLU, 1992).

TARIM ve KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI

"Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın Kuruluş ve Görevleri" hakkında 07.08.1991 tarih ve 441 sayılı KHK'nin 2. maddesinde bu Bakanlığa gıda kalite kontrolü konusunda aşağıda belirtilen görev ve yetkiler verilmiştir.

"Gıda ve diğer tarım ve hayvancılık ürünlerinin kalite ve standartlara uygun olarak üretimi, işlenmesi, korun-

Marmara Bölge Şubemizin Düzenlediği GIDA MEVZUATI DENETİMİ ve TÜKETİCİ AÇISINDAN ÖNEMİ Konulu Panele Katılan İzleyiciler

ması, pazarlanması ve değerlendirilmesini temin ve düzenlemek için gerekli kontrol sistemi ve kuruluşlarını tesis etmek, işletmek ve bu konularda çiftçinin teşkilatlanmasına yardımcı olmak."

"Halkın gereği gibi beslenmesini sağlamak ve tüketim taleplerini karşılamak için ihtiyaç duyulan çalışmaları yapmak ve ihracat imkanlarını geliştirmek üzere bitkisel üretim ve hayvancılıkta verimliliği artırıcı tedbirleri almak ve üretimi çeşitlendirmek".

"Gıda konularında araştırmalar yapmak, pilot tesisler kurmak, gıda kontrolüne yardımcı olmak, diğer kuruluşlarla işbirliği içinde Türk Gıda Kodeksinin hazırlanması ve uygulanmasını gerçekleştirmek".

Bunun yanısıra aynı KHK'nin 8. maddesinde ise Bakanlığın ana hizmet birimleri arasında yer alan Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü'ne:

"Gıda standartları ve kalite kontrol hizmetleri için temel prensip ve kriterleri belirlemek, duyurmak, uygulamaları denetlemek, Türk Gıda Kodeksini hazırlamak, zorunlu uygulanan standartların kontrolünü yapmak.

Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü'ne ise;

"Gıda standartları ve kalite kriterlerini tespit etmek, yeni tesisler kurmak ve konularında araştırmalar yapmak" görevleri verilmiştir.

SAĞLIK BAKANLIĞI

"Sağlık Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri" hakkında "13.12.1983 tarih ve 181 sayılı KHK'ye göre;

"Temel sorumluluk Sağlık Bakanlığı'na ait olmak üzere Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı ve mahalli idarelerle işbirliği suretiyle gıda maddelerinin ve bunları üreten yerlerin sağlık açısından kontrol hizmetlerini yürütmek" görevleri verilmiştir.

Bu görev Bakanlık ana hizmet birimleri arasında bulunan Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne verilmiştir. Bundan ayrı olarak Bakanlığa bağlı kuruluş şeklinde çalışan Yüksek Sağlık Şurası da;

"Bakanlıkça verilecek önemli sağlık konuları ile buna ilişkin kanun, tüzük ve yönetmelik teklifleri hakkında görüş bildirmek ile yükümlüdür.

TÜRK STANDARTLARI ENSTİTÜSÜ

1954 yılında 5590 sayılı kanuna göre Türkiye'nin kalite standartlarını oluşturmak için ilk olarak "Norm ve Standardizasyon Enstitüsü" adı altında Türkiye Ticaret ve Sanayi Odaları Birliği'nin bünyesinde kurulan Türk Standartları Enstitüsü (TSE), 18.11.1960 tarih ve 132 sayılı TSE kuruluş Kanunuyla özerk bir hal almıştır. Türk Standartlarının Uygulanması Hakkındaki tüzüğün "Genel

Hükümler" kısmında da belirtildiği üzere TSE; "İç ve dış ticaret menfaatlerini korumak ve ticaret malları üzerinde taşıma ve hilelere mani olmak üzere bitki, hayvan ve maden asıllı maddelerin tümü ile bunların yarı veya tam mamüllerinin, yahut bunların bileşiminden meydana gelen maddelerin hazırlanmasına, imaline, temizlenmesine belirli sınıf ve nevilere ayrılmasına ilişkin kalite standartlarını oluşturmakla yükümlüdür". Buna göre;

- Her türlü standardı hazırlamak veya hazırlatmak,

- Enstitüsü bünyesinde ve dışında hazırlanan standartları incelemek ve uygun bulunduğu takdirde "Türk Standartları" olarak kabul etmek,

- (Değişik: 17.8.1983-2881/2 md.) Kabul edilen standartları yayınlamak ve ihtiyari olarak uygulanmalarını teşvik etmek, zorunlu olarak yürürlüğe konmalarında fayda görülenleri ilgili Bakanlığın onayına sunmak.

- Özel ve kamu sektörünün talebi üzerine standartları ve projeleri hazırlamak, görüş belirtmek görevlerini üstlenmiştir.

BELEDİYELER

24.02.1930 tarih ve 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun ve 1580 sayılı Belediyeler Kanununun ilgili maddelerine göre belediyeler kendi bölgeleri içerisinde çeşitli sağlık denetimleri yapmakla görevlidirler. Bunlar;

- İlgili yerlerde gıda maddelerinin muayenesine yönelik laboratuvarlar kurmak,

- Genel yerleri, içilecek ve kullanılacak maddeleri, bunların bulunduğu yerleri denetlemek,

- Hizmet erbabının sağlık denetimini yapmak,

- İçme, kullanma ve kaynak sularının denetimlerini yapmak,

- Fabrika ve iş yerlerinin sağlık denetimlerini yapmak şeklinde gruplandırılabilir.

SANAYİ VE TİCARET BAKANLIĞI

08.01.1985 tarih ve 3143 sayılı "Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri" hakkında kanun hükümlerine göre bu bakanlığa verilen görevler aşağıda özetlenmiştir;

"Sanayi mamüllerinin standartlarını hazırlamak veya hazırlatmak, normlarını temin veya tespit etmek ve kalite kontrolü yapmak veya yaptırmak".

"Sanayi geliştirmek için kalite kontrolü merkez ve laboratuvarlarını kurmak veya kurdurmak, kurulmuş müesseselerle işbirliği yapmak".

Bu görevleri Bakanlık teşkilatı içinde yer alan Ölçüler ve Kalite Kontrol Genel Müdürlüğü üstlenecektir. Bunun

yanısına yine aynı teşkilat içinde yer alan Sanayi Genel Müdürlüğü'ne de;

-"Tespit edilen sanayi politikası doğrultusunda yurt içinde imal edilen ürünlerin dış ürünler ile rekabet edebilecek uygun fiyat ve kalite seviyesine getirilebilmesi için gerekli tedbirleri almak" görevi verilmiştir.

MALİYE VE GÜMRÜK BAKANLIĞI

13.12.1983 tarih ve 178 sayılı "Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri" hakkında KHK'ye göre Bakanlık Teşkilatı içinde yer alan Gümrükler Genel Müdürlüğü;

- "Tahsil metodlarını hazırlamak, gümrük laboratuvarının çalışmalarını düzenlemek" ile yükümlüdür.

HAZINE VE DIŞ TİCARET MÜSTEŞARLIĞI

16.04.1986 tarih ve 3274 sayılı Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun'da bu Müsteşarlığa bağlı Dış Ticarete Standardizasyon Genel Müdürlüğü'nün görevleri şu şekilde belirtilmiştir;

a) İhraç mallarının standartlaşmasını sağlamak, ihracatın bu bakımdan denetlenmesine ait mevzuatı uygulamak,

b) Türk Standartları Enstitüsü'nünce hazırlanan ve mec-buri uygulamaya konulması talebinde bulunan standartların dış ticarete konu olanlarından ihtiyaç duyulanları Başbakan veya ilgili Bakan onayı ile zorunlu uygulamaya koymak ve bu standartların gerektirdiği denetimleri yapmak veya yaptırmak.

c) Mevzuatın diğer bakanlık ve kuruluşlara bıraktığı konular dışında dış ticarete konu olan ürün ve mamüllerin standartlaşmasını sağlamak.

DIĞER İLGİLİ KURULUŞLAR

Bütün bu kurum ve kuruluşların yanısıra; illerde valiler, ilçelerde kaymakamlar ve köylerde de muhtarlar devletin ve hükümetin temsilcisi sıfatıyla kendi yetki sınırları dahilinde; genel sağlıkla ilgili kanun, tüzük, yönetmelik ve hükümet kararlarının uygulanmasını sağlamak ve bakanlıkların talimat ve emirlerini yürütmekle görevlidirler. Adalet Bakanlığı ise yukarıda belirtildiği üzere yargı yükümlülüğünü üstlenmiştir.

TÜRKİYE'DE GIDA KALİTE

KONTROLUNDAKİ YASAL UYGULAMALAR

Gelişmiş ülkelerde birbirini tamamlayan hükümlerle gıda mevzuatı oluşturulmuş ve Özgün Gıda Kanunları bulunmakta iken, ülkemizde farklı kurumlar çeşitli yetki sorumluluklarla ve mevcut mevzuat çerçevesinde gıda kalite kontrolünü sürdürmektedirler (TOPAL 1992 a, PALA ve TOPAL 1992).

Bütün bu kurumlar bünyesinde 26 kanun, 6 tüzük, 10 yönetmelik, 6 genelge, 2 protokolla, çeşitli tebliğ ve standartlarla gıda maddelerinde kalite kontrolü yapılmaktadır. 09.11.1982 gün ve 2709 sayılı T.C. Anayasasının 5,45,56,167 ve 172. maddeleri ile konuya ilişkin mevcut ve çıkarılacak yasalar, tüzükler, yönetmelikler, genelgelerden belirlenebilenler aşağıda verilmiştir (GÖKALP ve YILMAZ 1992).

I. KANUNLAR:

1. 1.3.1926 gün ve 765 sayılı Türk Ceza Kanununun ilgili hükümleri;

a) Türk Ceza Kanununun konu ile ilgili genel hükümleri.

b) Umumun sıhhatine yenilecek ve içilecek şeylere ilişkin hükümleri.

2. 10.5.1926 gün ve 831 sayılı Sular Hakkındaki Kanun ile 25.12.1934 gün ve 2659 sayılı Ek Kanun.

4. 19.3.1927 gün ve 992 sayılı Seriri Gıda Taharriyat ve Tahlilatı Yapılan ve Maslı Teammüller Aranılan Umuma Mahsus Bakteriyoloji ve Kimya Laboratuvarlar Kanunu.

5. 14.4.1930 gün ve 1580 sayılı Belediyeler Kanunu.

6. 6.5.1930 gün ve 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu.

7. 19.6.1930 gün ve 1705 sayılı Ticarete Tağşışın Men'i İhracaatın Murakabesi ve Korunması Hakkında Kanun ile 16.5.1936 gün ve 3018 sayılı Ek Kanun.

9. 13.7.1938 gün ve 3489 sayılı Pazarlıksız Satış Mecburiyetine Dair Kanun.

10. 15.7.1938 gün ve 3517 sayılı Yazılı ve Basılı Kağıtların Kesekağıdı Olarak Kullanılmasına Dair Kanun.

11. 12.6.1942 gün ve 4250 sayılı İspirto ve İspirtolu İçkiler İnhisarı Kanunu.

12. 15.2.1954 gün ve 6269 sayılı Kimyagerlik ve Kimya Mühendisliği Hakkında Kanun.

13. 6.5.1960 gün ve 7472 sayılı Ziraat Mühendisliği Hakkında Kanun.

14. 22.11.1960 gün ve 132 sayılı Türk Standartları Enstitüsü Kuruluş Kanunu.

15. 22.3.1971 gün ve 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu.

16. 7.6.1973 gün ve 1734 sayılı Yem Kanunu.

17. 20.4.1982 gün ve 2659 sayılı Adli Tıp Kurumu Kanunu.

18. 11.8.1983 gün ve 2872 sayılı Çevre Kanunu.

19. 13.12.1983 gün ve 181 sayılı Sağlık ve Sosyal

Yardımcı Bakanlığının "Teşkilat ve Görevleri" Hakkında KHK.

20. 4.12.1984 gün ve 3092 sayılı Çay Kanunu.

21. 18.1.1985 gün 3143 sayılı Sanayi Ticaret Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK. ile Sanayi Ticaret Bakanlığı'nın Teşkilat Görevleri Hakkında Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesine Dair KHK'nin Değiştirilerek Kabulüne Dair Kanun.

22. 6.3.1985 gün 3161 sayılı Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı Teşkilat Görevleri Hakkında Kanun.

23. 16.5.1986 gün ve 3285 sayılı Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Kanunu.

24. 7.5.1987 gün 3359 sayılı Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu.

25. 14.12.1988 gün ve 3506 sayılı kanun ile 3506 sayılı Kanunun Para Cezalarının Artırılmasına ilişkin hükümleri.

26. 23.12.1936 gün ve 3078 sayılı Tuz Kanunu.

II. TÜZÜKLER:

a) Gıda Maddeleri Tüzüğü (18.10.1952).

b) Türk Standartlarının Uygulanması Hakkında Tüzük (22.2.1967).

c) Ziraat Mühendislerinin Görev ve Yetkilerine İlişkin Tüzük (24.1.1992-21121 tarih no.lu Resmi Gazete).

III. YÖNETMELİKLER

a) Çevre Sağlığı Yönetmeliği.

b) Sosyalleştirilmiş Sağlık Hizmetlerinin Sağlık Kurulları Yönetmeliği (15.3.1969).

c) Kozmetik Yönetmeliği (18.10.1979)

d) Gıda Maddeleri ile Temasta Bulunan veya Bulunmak Üzere İmal Edilmiş Plastikler Hakkında Yönetmelik (12.06.1980)

e) Gayri Sıhhi Müesseseler Yönetmeliği (26.10.1983)

f) Gıda Katkı Maddeleri Yönetmeliği (4.7.1983) ve 1984, 88, 88, 89, 89, 90, 90, yıllarına ait değişiklikler

g) Maden Suları Yönetmeliği (1.9.1988)

h) İşyeri Açma ve Çalışma Ruhsatlarına İlişkin Yönetmelik (9.3.1989)

i) Kaynak Suları Yönetmeliği (17.6.1974)

j) Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Yönetmeliği (15.3.1989)

IV. STANDARTLAR:

a) Mecburi Uygulamada Bulunan Gıda Standartları (115 adet)

b) TS 4331 sayılı Ambalajların İşaretlenmesi ve Etiketlenmesi Standardı (17.1.1985)

V. GENELGELER

a) Sağlık Sosyal Yardım Bakanlığı (SSYB) Numune Alma Rehberi.

b) Şekerlerle yapılan Yenilecek ve İçilecek Şekerlilik Hakkında SSBY Genelgesi (23.10.1976).

c) Akide Şekeri ve Benzerlerindeki Sakkaroz Oranı Hakkında SSBY Genelgesi (18.1.1979).

d) Tarım İlaçları Ambalajına Gıda Maddesi Konulması Hakkında SSBY Genelgesi (18.1.1979).

e) Zeytin İmal Yerleri ve Salamura Tesisleri Hakkında SSBY Genelgesi (11.9.1981)

f) Ambalajların İşaretlendirilmesi ve Etiketlenmesi İle İlgili Standardın Tadili Hakkında Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Tebliği (10.12.1985).

Bu kadar çok yasal düzenleme ve bunların doğurduğu karmaşa; uygulayıcı, üretici, yargı ve tüketici kesimler açısından büyük sorunlar yaratmakta, dolaylı olarak bazı yasal boşluklara da sebep olabilmektedir. Konuyla ilgili ihtisas mahkemelerinin de olmayışı yargıyı tam bir çıkmaz içerisine sokmaktadır. Bundan en fazla zarar gören de tüketici kesim ve ülke ekonomisidir.

ÜLKEMİZDEKİ KALİTE KONTROL

SİSTEMİNİN YARATTIĞI SORUNLAR

Halk sağlığı, ülke teknolojisi ve ekonomisini doğrudan ilgilendiren bu konuda böylesine karmaşık dağılım ve düzenlemeler, uygulamada pekçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Temel ilkede gıdaların; sağlık açısından kontrolü Sağlık Bakanlığı'na, teknolojik açıdan kontrolleri ise Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na verilmiştir. Ancak doğrudan ve dolaylı yetkili kuruluşlar ve çok sayıda alt başlıktaki mevzuat da devreye girdiğinde konu, içinden çıkılmaz bir çokbaşlılığa sürüklenmiştir. Bu da devletin güvenilirliğini azaltmaktadır. Ülkemizdeki bu uygulamanın gıda kontrol hizmetlerinde yarattığı ana sorunlar;

- Yetki karmaşası,
- Mevzuat karmaşası,
- Tüzük-Standart çelişkileri,
- Analiz yöntemlerinde farklılıklar,
- Eleman eğitim politikalarındaki aksaklıklar olarak özetlenebilir.

Bu durum; yetki ve sorumlulukların devlet adına tek elde toplandığı, gıda işletmeleri için gerekli koşulların belirlendiği hammadde, sanayi ve kontrol için kesin tanımlamaların yapıldığı, yasaklayıcı hükümlerin ve gerekliliklerin belirlendiği, mevzuatın düzenlendiği, suç-yasaklama ve yaptırımların çerçevesi, kuruluş ve ruhsatlandırma için asgari hususların açıklandığı, tarafla-

rın yasal haklarının düzenlendiği bir kapsamla **Gıda Yasası'nın** biran önce çıkarılması zorunluluğunu ifade etmektedir.

GIDA YASASI ÇALIŞMALARI VE ÜLKEMİZ AÇISINDAN ÖNEMİ

Gıda Sanayii ve kontrolü ile ilgili mevzuat çeşitli yasalar, tüzükler, yönetmelikler veya genelgeler içinde serpiştirilmesine karşın; en önemli hükümler, 24.4.1930 tarih ve 1593 sayı ile yürürlükte olan "Umumi Hıfzıssıhha Kanunu" adıyla geniş kapsamlı bir sağlık kanununda yer almaktadır. Ülkemizde 1973 yılında 1734 sayı ile çıkarılan "Yem Kanunu" yürürlükte iken, halen özgün bir "Gıda Yasası" ve "Tüketiciyi Koruma Yasası" bulunmayışı çok önemli bir eksikliklerdir. Türkiye halen dünyada Gıda Yasası olmayan son 10 ülkeden birisi olup (GÜRBÜZ 1992), yine bu durumdaki tek OECD ülkesidir (DOORENBOS 1994).

Gıda kontrolü bir merkezi hükümet görevi olmak, idari ve mevzuatla ilgili mevcut dağınıklığından kurtarılmak zorundadır. Konuyla ilgili kuruluşlar arası koordinasyon ve işbirliğinin yeterince kurulup sağlanamaması da gıda hizmetlerinde aksamaya neden olmaktadır. Nitekim yukarıda da söz edildiği üzere Anayasamızın 5,45,56,167 ve 172. Maddelerince Devlete verilen gıdaya ilişkin görevler, bu konunun temel yönlendirici hükümleridir. Bunların yanı sıra I., II., III., IV., V. Beş Yıllık Kalkınma Planlarında bu yönlendirmeler yine yer almıştır. Ayrıca VI. Beş Yıllık Kalkınma Planının Gıda Sanayii Hedefleri içinde, "Gıda Yasası ve ilgili yönetmeliklerin tamamlanması ve etkin şekilde uygulanmasının sağlanması" öngörümü, ilgili icra planında da yer almıştır (DPT 1989). Nitekim 1985 yılı İcra Planının 117 nolu tedbirinde "Gıda Yasasının hazırlanarak, gıda denetimi ilgili kamu kuruluşlarında mevcut personel ve laboratuvar imkanlarından yararlanılarak yerine getirilecek ve tekerrür önlenecektir." denilmekte ve Gıda Yasası hazırlama görevi Tarım ve Köyişleri Bakanlığına verilmiş bulunmaktadır. Aynı Planın 362 sayılı tedbirinde ise, ".. gıda güvenliğinin etkili ve daha yaygın bir şekilde sağlanması için ilgili kuruluşlar arasında işbirliği sağlanacaktır." denilmekte ve sorumluluk, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ile Sağlık Bakanlığına verilmiş bulunmaktadır (TOPAL, 1992 b, GÖKALP ve YILMAZ 1992, ANON. 1989). Yine 1986, 1987, 1988 yılı icra planlarında "Gıda Yasası hazırlanması ve TBMM'ne sunulması kararları bulunmakta ve sorumluluk Tarım ve Köyişleri Bakanlığına verilmektedir.

Kalkınma ve İcra Planlarındaki öngörüler doğrultusunda 3161 sayılı kanunla yetki alan Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca bir Gıda Yasa Tasarısı hazırlanmıştır. Bu

tasarı ile; "Gıda maddeleri ile ilgili tesisler, imalat teknolojileri, hammadde, ara ürünler, mamül madde kaliteleri üzerinde gerekli araştırmaları yapmak, etkili bir mevzuatı hazırlamak ve uygulamak, böylece güncel uygulama nedeniyle ortaya çıkan karmaşayı ve dolayısı ile ekonomik kayıpları önlemek, üreticiye daha temiz, güvenilir gıda temin etmek ve tüketicinin ekonomik menfaatlerini sağlamak, üreticiyi haksız rekabetten korumak" amaçlanmıştır (ANON, 1989).

Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca hazırlanan kanun tasarisına bazı nedenler ile Sağlık Bakanlığının karşı çıkması üzerine, her iki bakanlık uzmanlarından oluşan komisyonca mutabakat sağlanması kararlaştırılmıştır. Ancak bu mutabakatın sağlanamaması üzerine tekrar Başbakanlığa sunulmuş olup, halen beklemededir. Oysaki, böyle bir reorganizasyona ve işlerlik kazandırılmasına ivedilikle gereksinim duyulmaktadır.

GIDA YASASININ İÇERİĞİNE İLİŞKİN ÖNERİLER

Gıda yasasında öncelikle yetki ve sorumlulukların kesin olarak belirlenmesi gerekmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi, ilke olarak bu konu Sağlık ve Tarım Bakanlıklarının yetkisi altında bulunmaktadır. Fakat ülkemiz koşulları göz önüne alınarak konunun sağlık ve teknolojik yönleri birleştirilip tek bir bakanlığın sorumluluğu altında toplanması ve halen çeşitli bakanlıkların bünyesinde kurulu olan yurt içi, taşra ve merkez teşkilatları ile laboratuvarların ve buralarda çalışan personelin de bu bakanlık bünyesine alınması bir çözüm yolu olabilir.

Bundan ayrı olarak mevcut durumunun devamı halinde, çıkartılacak gıda kanununda sağlık ile ilgili hükümlerin yanında mutlaka hertürlü kalite ve teknolojiyi düzenleyici hükümlerin de bulunması zorunluluğu vardır. Bu, ilgili bakanlıklar arasında bir yetki karmaşasına neden olması için gereklidir.

Ayrıca, her zaman sürekli ve yeterli bir yapıya sahip olması bakımından kanun sadece genel hükümleri içermeli, ayrıntılar çıkarılacak tüzük, yönetmelik ve standartlara bırakılmalıdır. Buradaki amaç ise; tüzük, yönetmelik ve standartların gelişen teknolojinin getirdiği yeniliklere göre değiştirilebilmesine olanak sağlamaktır.

Gıda kanununda yer alan hükümlere uymayan, bu hükümlere aykırı hareket edenlere ne gibi cezaların uygulanacağına dair ceza hükümleri de kanun içinde ayrı bir bölüm halinde belirtilmelidir. Gıda hukuku cezai hükümleri açısından ceza hukukuna, kurum ve kuruluşlara kontrol yetkisi tanınması açısından idare hukukuna, kamu sağlığına ilişkin hükümleri açısından da iktisadi hukuka girmektedir. Bu nedenle konuyu tek bir hukuk branşı içe-

risinde ele almaya imkan bulunmamaktadır. Bu durum, gıda ve gıda kalite kontrolü ile ilgili hükümlerin tam anlamıyla uygulanabilirliği açısından ihtisas mahkemelerine olan ihtiyacı da beraberinde getirmektedir. Ayrıca, yukarıdaki nedenlerden ötürü gıda hukukunun oluşturulmasında hukukçuların yanı sıra gıda sanayiinde mühendis ve teknologların, ekonomi ve sosyoloji uzmanlarının yer aldığı çoklu disiplinler bir grubun bir araya getirilmesi önerilebilir.

Son yıllarda, uygulamalardaki karmaşıklıklardan kurtulmak için gerekli olan bilimsel ve teknik bilgi ve deneyim ihtiyacından dolayı kanunları bilen teknik elemanlara olan ihtiyaç, bu kişilerin yol gösterici ve güvenilir kılavuzluklarından dolayı artmıştır. Yasaları bilen teknik elemanların fonksiyonları, daha iyi bir denetimi sağlamak üzere ağırlık ve güçlülük getirecektir. Çünkü, kanunlarla birleşince bu unsur;

1) Uzman bilgisi ve tecrübesi ile kanunlarla kontrol altına alınmış olan ürünlerin bileşim, üretim ve piyasa taleplerini göz önünde bulundurarak kanun oluşturmaya yardımcı olur.

2) Standartlara ve onların uygulamalarına bir uzman görüşü katar.

Endüstriyel yönden ise;

1) Gıdaların oluşturulmasına yardımcı olabilecek kanunların ve nizamların endüstride yorumlanmasına yardımcı olur.

2) Üreticinin alet ve kontrol sistemleri konusunda karşılabileceği her türlü riski belirleyebilir ve bunları asgariye indirebilir veya ortadan kaldırabilir.

3) Olması istenmeyen kötü bir olayla karşılaşıldığı zaman son noktasında onun bilirkişiliği, suçlamayla mahkumiyet arasında bir tampon oluşturabilir.

Burada, gıda işlemlerindeki kanuni sınırlamaların endüstriyel yönü ile ilgilenildiği halde uygulama otoriteleri, kanun yapıcılar ve tüketiciler gibi diğer kaynaklardan gelen yaptırım güçleri de göz ardı edilmemelidir.

Politik ve ekonomik nedenleri bir kenara bırakırsak, bu konu için en basit açıklama güncel bir slogan halini almış olan "tüketicinin korunması"dır. Bu sloganın herkesce rağbet görmesi ve kabul edilmesi olayın yeni bir hareket olmasındandır. Ancak, felsefi ve temel prensipleri açısından ticaretin kendisi, prensipleri kadar eskidir. Düzenli uygulandığında gıda yasalarının ikinci ama önemli diğer bir yanı da, dürüst üreticiyi ve ticaret yapan kimseyi hileli mal üreten ve adaletsiz rakiplerden ayırmak, korumaktır. "Üreticinin korunması" ibaresi geniş bir alanı içine almaktadır, bu yüzden bu ibareyi gıda kontrolü açısından tanımlamakta da yarar vardır.

Ayrıca, gıdalarda taklit, tağşiş, yanıltıcı ve yasak eylemlerin neler olduğuna ilişkin açıklamalarla, caydırıcı ve cezai hükümleri içeren açıklamaların yer alması yasayı daha kapsamlı ve güvenli kılacaktır. Denetim esasları belirlenmiş, yöntem birliği sağlanmış, ruhsatlandırma, gıda üreten kuruluşların açılma ve faaliyetten menine ilişkin hükümlere yer veren kapsamlı bir gıda kanunu, konunun merkezi yönlendirmesi ve yönetimine olanak tanıyacaktır. Aynı merkezi sistem çerçevesinde kurulacak eleman eğitim politikası ile, gerek eleman ve gerekse alet-ekipman potansiyelinin birleştirilmesi yoluyla belli bir entegrasyon getireceğinden daha kapsamlı ve doyurucu bir kontrol olanağı sağlayacaktır. Böylece de "Ulusal Gıda Politikası" oluşmasına önemli bir hizmet verilecektir. Bu hizmet bünyesinde bütün kurum ve kuruluşların asgari müştereklerde birleşerek olaya hız kazandırılması, üretici ve tüketici kesimlerde pekçok darboğaz ve sorunların giderilmesine yönelik önemli katkılar sağlayacaktır. Ülke ekonomisinin gıda teknolojimizin ve uluslararası rekabet olanaklarının gelişmesine hız katacak bu reorganizasyona ve işlerlik kazandırılmasına ivedilikle gereksinim duyulduğu bir gerçektir (PALA ve TOPAL, 1992).

GIDA YASASININ ÜLKEMİZE

SAĞLAYACAĞI YARARLAR

Gıda Yasasının gerekliliği ve ülkemiz açısından sağlayacağı aşağıda özetlenen yararlar tartışılmayacak gerçeklerdir (TOPAL 1992 a). Buna göre;

- Yasal ve idari karmaşa önlenecektir.

- Tek elden kamu organizasyonu ve denetimi sağlanacaktır.

- Mevcut hata ve aksaklıklar giderilecektir.

- Kalite kayıplarının önüne geçilecektir.

- Üretimde otokontrol hizmeti özendirilecek ve dolaylı olarak kalite ıslahı sağlanacaktır.

- Tüketici güvenliği ve sağlığı ön planda tutulmuş olacaktır.

- Üretici ve imalatçı için de planlı ve programlı çalışma olanağı getirilecektir.

- Yasal hükümlerde güncellik ve açıklık sağlanacağından bir rahatlama yaratılacaktır.

- Gıdalarda taklit, tağşiş, yanıltıcı, yasak eylemlerin neler olduğuna ve açılış, ruhsatlandırma, faaliyetten menne ilişkin açıklamalarla, caydırıcı ve cezai hükümleri içeren açıklamaların yer alması, yasayı daha kapsamlı ve güvenli kılacaktır.

- Denetim esasları belirlenecek, yöntem birliği ve standardizasyonu sağlanacaktır.

- Merkezi yönetim ve yönlendirmenin sağlanabilmesi ile eleman eğitim politikası güçlenecektir.

- Alet-ekipman ve eleman potansiyelinin birleştirilmesi yoluyla entegrasyon sağlanabilecek, böylece daha kapsamlı ve doyurucu bir kontrol hizmeti verilecektir.

- Üretici ve tüketici kesimlerdeki dar boğazlar aşılabilecek, sorunların giderilmesi sağlanabilecektir.

- Ülke ekonomisi ve gıda teknolojisinin gelişmesine katkı sağlanabilecektir.

- Uluslararası rekabet olanaklarının artmasına hız tabilecektir.

- Gelişmiş ülkelerle ticari işbirliği, dış satımda rahatlatma, saygınlığın artması sağlanacaktır.

- "Ulusal Gıda Politikasının" oluşturulması ve güçlenmesi hizmeti getirilebilecektir.

Bu hususların gerçekleşmesine olanak sağlayan yasal düzenleme, AT'ye daimi üyelik eşliğinde çaba gösterdiğimiz şu günlerde ülkemiz için mutlak bir gereksinimdir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Gıda Sanayimizdeki gelişmenin devlet desteği ile güçlendirilmesine, tüketici sağlığına uygun, kaliteli ürünler eldesine elverişli güncel ve standart bir kontrol sisteminin kurulmasına olanak sağlayacak yasal düzenlemelere gidilirken, konuya ilişkin öneriler özetle aşağıda sunulmuştur.

- Konunun önemi düşünülerek hükümet politikası olarak değerlendirilmelidir.

- Yetki ve sorumluluklar tek elde toplanmalı ve sonuçlara hız kazandırılmalıdır.

- Verilen yetki ve sorumluluklar gereği, meselenin ısrarlı takipçisi olunmalıdır.

- Yetkili ve görevli kuruluşlar arasında asgari müştereklerde birleşmeli ve işbirliği sağlanmalıdır. Aksi halde iki kuruluşun da dışında Başbakanlık veya Devlet Bakanlığına bağlı bir kuruluşa; tüm yetki, eleman ve teknik donanım devredilmelidir.

- Konunun realize edilmesinde ısrarlı olunmalıdır.

- Eleman eğitimi gerçekleştirilmeli ve sorumlulukların iyi tanımlanması sağlanmalıdır.

- Tüketicinin bilinçlendirilmesi ve güvenliği sağlanarak, otokontrol mekanizması olarak devreye girmesine olanak hazırlanmalıdır.

- "Tüketiciyi Koruma Yasasının" çıkarılması konusunda da benzeri hassasiyet gösterilmeli ve tüketiciye uygar ülkelerdeki gibi;

- Güvenlik,

- Bilgi edinme,

- Seçme,

- Sesini duyurma temel hakları sağlanmalıdır.

Toplumlarda insana verilen önem, gelişmişliğin en önemli göstergesidir. Her insanın bir gıda tüketicisi olduğu göz önüne alınarak, tüketici güvenliğini sağlayan bu hususların hızla gerçekleştirilmesi, çağdaş olabilmeyen de temel gereği ve yükümlülüğüdür.

KAYNAKLAR

ALİKAŞIĞOĞLU, K. 1992. Türkiye'de gıda kalite kontrol uygulamaları. Gıda ve Soğutma Teknolojileri Bölümü Dizi Semineri Tebliği. (9 Haziran 1992) TÜBİTAK-MAM, GEBZE. (Basılmamış).

ANON. 1989. Gıda Kanunu Tasarısı. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Ankara.

AYDIN, M. 1976. Gıda Kontrol ve Mevzuatı. 195 s. Ankara.

DOORENBOS, J.C. 1994. Gıda ve Beslenme. II. Gıda Mühendisliği Kongresi Tebliği (FAO Türkiye Temsilcisi). (21-23 Eylül. 1994). Gaziantep, 5 s.

DPT. 1989. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994). T.C. Devlet Planlama Teşkilatı Yayın No: DPT. 2174. 362s. Başbakanlık Basımevi, Ankara.

GÖKALP, H.Y. ve YILMAZ, İ. 1992. Türkiye'de gıda mevzuatının bugünkü durumu. Standart Dergisi, 31, (361), 7-11.

GÜRBÜZ, M. 1992. "Gıda Denetimi Sempozyumu" Açış Konuşması. (12.2.1990). Ziraat Mühendisleri Odası Yayını. s: 76-87. Ankara.

İSTANBULLUOĞLU, E. 1988. Türkiye'de Gıda Kontrol Hizmetleri Uygulaması. "Türkiye'de Gıda Sanayinin AT ile Bütünleşmesi" Seminer Kitabı. s: 76-87. Türkiye Gıda İşverenleri Sendikası Yayını. Çınar Matbaası. Ankara.

PALA, M. ve TOPAL, Ş. 1992. Gıda Kalite Kontrolü ve Yasal Düzenlemeler. İstanbul Ticaret Odası Yayını No: 1992-19. 72s. İstanbul.

TOPAL, Ş. 1992 (a). Gelişen Gıda Sanayimizde Gıda Yasasının Gerekliği. Gıda, 17, (6), 431-436.

TOPAL, Ş. 1992 (b). Gıda Kontrolünde Tüzük-Standart Çeşitliklerimiz ve Gıda Kanununun Ülkemiz Açısından Önemi. "Gıda Mevzuatında Aksayan Hususlar ve Çözüm Yolları" Sempozyumu Kitabı. T.Ü. Tekirdağ Ziraat Fakültesi Yayını No: 153, Yardımcı Ders Kitabı No: 1. s: 69-78. Hasat Yayıncılık ve Reklamcılık. İstanbul.

AVRUPA TOPLULUĞU ve ABD' de GIDA MEVZUATI ve UYGULAMALARI

Prof. Dr. Artemis KARAALI*

GİRİŞ:

Gıda maddelerinin denetimi zorunluluğu, yöresel veya ulusal bir gereksinim olmayıp, global ve uluslararası bir olgudur. Bu nedenle de, konuyu uluslararası olarak aşarak, bilimsel ve tarafsız yaklaşımlarla ele alma ihtiyacı hep hissedilegelmiştir. Oysa Dünya uluslarının tümü doğal olarak bu konuları içinde bulduğumuz asıra kadar hep ulusal düzeyde ele almışlar, bu nedenle de birbirinden oldukça değişik mevzuat örnekleri oluşturmuşlardır. Ulusal gıda mevzuatlarını bilimselleştirme, geliştirme, harmonize etme gibi amaçlarla oluşturulan ilk uluslararası girişim, Birleşmiş Milletler Teşkilatına bağlı olarak faaliyet gösteren Gıda-Tarım Örgütü-FAO ve Dünya Sağlık Teşkilatı-WHO tarafından 1962 yılında Roma'da oluşturulan Codex Alimentarius Komisyonudur. Birleşmiş Milletlere üye ülkelerin ilgili hükümet temsilcilerinin katılımıyla 138 kişiden oluşan bu Komisyona, teknik olarak, üye ülkelerin gıda sanayiinden, tüketici kuruluşlarından, gıda bilimi çevrelerinden uzmanlar, oluşturdukları çeşitli teknik komitelerle destek vermektedirler. Çalışma prensipleri, tüketiciye sunulan çığ-yarı işlenmiş veya mamul gıdalar için standartlar hazırlayarak tüketicilerin sağlık ve ekonomik açılarından korunmalarını sağlamak, ayrıca uluslararası gıda maddeleri ticaretini kolaylaştırıcı ortak bir kalite dilini oluşturmaktır. Günümüze kadar bilimsel ve teknolojik gelişmelere paralel olarak birçok kez revize edilmiş olan Codex Alimentarius standartları, bugün 17 ciltten oluşmaktadır (3). Bunların herbiri

resmileşmeden önce mutlaka üye ülkelerin Ulusal Kodex temas noktalarına görüş için gönderilmekte, gelen görüşler teknik alt komitelerce değerlendirildikten sonra komisyona oylamaya sunulmakta; oylamayı müteakip resmi kanaldan üye hükümetlere bildirilerek bu hususların üye ülkelerin ulusal mevzuatlarına dahil ettirilmeleri beklenilmektedir. Komisyon üyelerinin verdikleri oya bağlı olarak:

1) "Tam kabul oyu" verdiklerinde, standarda uymayan malların ülkelerinde satışını yasaklayacaklarını,

2) "Hedef kabul oyu" verdiklerinde, ülkelerindeki üretimlerinin birkaç yıl içinde bu standarda uyduracağını taahhüt etmeleri,

3) "Red oyu" verdiklerinde ise, kendi özel koşullarının sözkonusu standarttan ne gibi farklılıklar içerdiğini bildirmeleri zorunlulukları vardır (5).

Ancak bu standartların herhangi bir ülke tarafından resmen kabul edilmiş olması, o ülkede tüm gıda ürünlerinin bu standartlara uygun olarak üretilip dağıtıldıkları ile eşanlı olmadığından, ayrıca denetimlerin nasıl yapılacağına dair Codex Alimentarius Komisyonunun bir öngörümü ve müeyyidesi de bulunmadığından, Codex standartları yasal bir düzenleme yerini tutmamaktadır. Ülkelerin bu amaçla geliştirdikleri yasal düzenlemelerde ise gerek tarihi-kültürel farklılıklar, gerek menfaat ayrıcalıkları gibi nedenlerle tekselilik hiçbir zaman sağlanamamıştır. Bu karmaşaya güzel bir örnek teşkil etmesi amacı ile, 12 Ülkenin bir araya gele-

* İTÜ Kimya-Metalurji Fakültesi Gıda Mühendisliği Bölüm Başkanı

rek oluşturdukları Avrupa Topluluğu ve çok daha fazla sayıda eyaletin biraraya gelerek oluşturdukları A.B.D. mevzuatlarına kısaca değinilecektir.

AT Gıda Mevzuatı:

Almanya, Belçika, Danimarka, Fransa, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İspanya, İtalya, Lüksemburg, Portekiz ve Yunanistan halklarının oluşturduğu bu yaklaşık 340 milyon tüketici nüfuslu pazarda, diğer tüm sınıai mamüllerde olduğu gibi, gıda ürünleri ticaretinde de sınırların kaldırılma hedefi nedeniyle daha ilk temellerinin atıldığı yıllardan itibaren mevzuat harmonizasyonu çalışmalarına başlanılmıştır. Gıda konularında bu amaçla kurulan komisyon ve komitelerin en önemileri "Gıda Maddeleri Çalışma Grubu" "Gıda Bilimsel Komitesi"dir. Bunların ilki, üye ülkelerin ilgili devlet memurlarından oluşturulmuş bir gurup olup, Topluluk için geçerli yasal düzenleme taslaklarını hazırlamaktan sorumludurlar. İkincisi ise konulara salt tüketicilerin sağlığı açısından tarafsız bilimsel yaklaşımlarla açıklık getirmekle yükümlü bir komitedir. Her iki grup da görevlerini, AT Gıda ve Tarım Endüstrileri Komisyonuna, Tüketici kuruluşları temsilcilerine danışarak, prensipte ülkelerinin değil, topluluğun menfaatlerini gözetmek hedefiyle yerine getirmektedirler. Bunlar tarafından hazırlanan taslaklar, son hallerini aldıklarında, Bakanlar Konseyi'nde oya sunulmaktadır. Herhangi bir taslağın "direktif" olarak geçebilmesi, Konseyde oybirliği ile kabulüne; "regulasyon" olarak geçebilmesi ise ağırlıklı oylamada oy çokluğu ile kabulüne bağlıdır. Ağırlıklı oylamada ülkelere büyüklükleri ile oranlı oy adedi verilmekte, toplam 76 oydan en az 54 kabul, oy çokluğu addedilmektedir (4). Kabul olunan taslaklar, AT Resmi gazetesinin L Serisinde yayınlanarak yasalasmaktadır ve yayını müteakip her üye ülkede yasal güç kazanmaktadır.

Hazırlanan ve yasallaşan direktifler, kapsam olarak iki türdür (1):

1) Yatay direktifler: Bunlar her türlü gıda maddesinin uyması gereken genel konuları içermektedir. Örneğin katkı maddeleri kullanımı, gıda ambalaj ve etiketleme esasları gibi konuları kapsarlar.

2) Dikey direktifler: Bunlar her bir ürün tipinin vasıflarını standardize etmek amacıyla geliştirilen direktifler olup "meyve suları", "bitkisel yağlar" gibi spesifik ürün gruplarını kapsarlar.

Yıllar süren harmonizasyon çalışmaları sürecinde, özellikle dikey direktif hazırlamada üye ülkeler arasında mutabakat sağlayabilmenin had safhada güç olduğu görüldü. Bu nedenle çalışmalar, daha kolay uzlaşılabilen yatay direktifler üzerinde yoğunlaştırıldı.

Bu arada karşılıklı ticaret uygulamaları sürecinde ortaya çıkan birçok zorluklar da yaşandı. Bunlara en önemli bir örnek "Cassis de Dijon" Vakasıdır.

1970'da Fransa'dan Almanya'ya ithal edilen %15-20 alkol içeren "Cassis de Dijon" marka kuşüzümü likörü, Alman mevzuatında üretilen distile içkilerin alkol içeriklerinin mutlaka %32 nin üzerinde olması zorunlu tutulduğundan olay Lüksemburg Adli Mahkemesine götürülerek, orada ele alınan bir dava konusu teşkil etti. Bu dava sonucunda, Topluluk üyesi ülkelere herhangi birinde o ülkenin ulusal gıda mevzuatına uygun olarak üretilmiş herhangi bir gıda ürününü, yine Topluluk üyesi bir diğer ülkeye ihracı durumunda, sözkonusu ürün alıcı ülkenin ulusal gıda mevzuatına aykırı dahi bulunsa, sağlığı ve çevreyi tehdit edici bir sorun bulunmadıkça, ticaretinin kısıtlanamayacağı kararı alındı. Bu karar bundan sonraki tüm benzeri uyuşmazlıklar için de bizdeki içtihatlı yargıtay kararları gibi örnek teşkil etmektedir. Bu gelişmelerden sonra zaten her maddesi üzerinde çok zor mutabakat sağlanabilen, hatta bazen asla harmonize edilemeyen dikey direktif çıkarma çabaları adeta terk edilerek, yatay direktiflerin geliştirilmesi üzerinde yoğunlaştırıldı. Bugüne kadar ulusal mevzuatlarla harmonize

edilebilmiş ve yasalaştırılabilmemiş çerçeve yatay direktifler şunlardır:

1. Gıda katkı maddeleri kullanımı
2. Gıda Etiketleme düzenlemeleri
3. Gıdayla temas eden maddelerle ilgili hususlar
4. Topluluğun gıda kontrol uygulamalarına ilişkin esaslar.

Görüleceği üzere, AT ortak gıda mevzuatının temel felsefesi, tüketici sağlığını ve çevreyi koruma genel amaçlarının yanısıra, tüketicilere gerekli bilgilerin verilebilmesi ve üye ülkeler arasında adil ticaret koşullarının sağlanabilmesi esasına dayandırılmaktadır.

A.B.D. Gıda Mevzuatı:

İlk olarak 1906 yılında çıkarılmış olan Gıda ve İlaç Yasası, daha sonraları 1931 de kurulmuş olan Gıda İlaç Dairesi (FDA) tarafından Federal Gıda, Ecza ve Kozmetik Yasasına dönüştürüldü. 1953 yılından itibaren Sağlık ve İnsan Hizmetleri Bakanlığına bağlanmış olan FDA, ülkede üretilen ve tüketime sunulan tüm gıda ürünleri ile ilgili tüketici sağlığını korumaya yönelik standartların hazırlanması ve bunlara uyumun denetlenmesi ile görevlendirilmiş bulunmaktadır. İlgili mevzuat tüm Federal Hükümet yasalarını içeren 50 ayrımlık "Code of Federal Regulations" altındaki 21. ayrımda toplanmıştır (2).

Ancak bizde de olduğu gibi gerek tarım ürünlerinin taşıma, depolama, dağıtım sürecindeki kontrollerinden, gerek tarımsal ürünlerden üretilen mamul gıdaların üretimi ile işgal eden firmaların üretim koşullarını denetlemekten ise Tarım Bakanlığı sorumlu tutulmaktadır. Bu bakanlığa bağlı resmi denetim uzmanları, yine bu bakanlığa hazırlanmış ve 2000 sayfa civarında olan gıda üreten tesislerin haiz olmaları gerekli şart ve vasıfları gösteren tüzüklere uygunluğu kontrolle yükümlüdürler. Sistem uygun firmaların sözkonusu tüzüklere uygun vasıfta ürettikleri saptanan ürünlerde "Tarım Bakanlığının devamlı kontrolü altında hazırlanmıştır"

ibaresi kullanılmakta ve bu ibare tüketicilere güven, üreticilere artan pazar payları sağlamaktadır (6). ABD'deki bir diğer uygulama da, örneğin tarımsal ilaç kullanımı ile ilgili düzenlemeler ve denetimler gibi bazı özel ihtisas konularının ilgili özel ihtisas kuruluşlarına (EPA: Environmental Protection Agency) bırakılmış olmasıdır.

SONUÇ:

Yukarıdaki gelişmiş ülke mevzuat örneklerinden de görüleceği üzere, gıda denetimi ve ilgili yasal düzenlemeler konusu, bilimsellik boyutu nedeniyle son derece dinamik, sürekli geliştirme-güncelleştirme gerektiren, buna karşın kültürel farklılıklar nedeniyle uluslararası tam harmonizasyon sağlanabilmesi olanaksız hususlardandır. Ülkelerin ilgili mercilerinin yapması gereken, bu husustaki bilimsel temeli oluşturan Codex Alimentarius standartlarındaki gelişmeleri çok iyi takip ederek, halk sağlığını ve ülkenin ticari menfaatlerini koruyucu her gelişimin ulusal mevzuata dahil edilmesini sağlamaktır. Öte yandan tüketicilerin eğitilerek daha titiz ve zorlayıcı kitleler oluşturabilmeleri, TS 9000'li belgelendirmeler gibi üretici firmalarda kalite yükseltiminin teşviki, yapılan denetim uygulamalarına daha sıklık ve daha bilimsellik kazandırılması da konuya olumlu yaklaşımlar sağlayacak uygulamalardandır.

KAYNAKLAR

1. ANON., 1987 : "EEC Legislation, "Compiled by the British Food Manufacturing Industries Research Association, Surrey, İng.
2. ANON., 1993 : "Code of Federal Regulations, "Title 21, Parts 1-199, US. Government Printing Office, Washington, A.B.D.
3. FAO-WHO, 1990 : "Codex Alimentarius", Abridged Version, FAO-UN, Roma, İtalya.
4. LANGLAIS, R., 1993: "The European Community, its institutions and influence on European Food Law", Proceedings of 4 th. Int. Congress on Food Ind., Çeşme, s. 105-119.
5. ÖZTAN, A., 1990: "Kalite Kontrol ve Mevzuat", Hacettepe Üniversitesi Müh. Fak., Ankara.
6. PALA, M., 1992: "Gıda Kalite Kontrolü ve Yasal Düzenlemeler", ITO Yayın No. 1992-19, İstanbul.

Gıda Tüketiminde Yönelimler

Doç. Dr. Vural YİĞİT

1. GİRİŞ

İnsanların beslenme gereksiniminde asırlardır temel bir farklılaşma olmamakla birlikte, tüketim şekilleri hızla değişmektedir. Günümüzde gıda endüstrisi, diğer alanlarda olduğu gibi tüketici istekleri tarafından yönlendirilmektedir. Sosyal, ekonomik, ekolojik, ticaret ve tüketim gibi değerlerde meydana gelen değişimler tüketici yönelimleri olarak adlandırılmaktadır. Endüstri de bu gelişmeleri izlemek ve uyum sağlamak durumundadır. Günümüzde "meta" ve "mega" yönelimler kavramı sıkça kullanılmaktadır. Meta yönelimler; toplum ve kurumların değerlerindeki önemli değişimlerdir. Mega yönelimler ise miktar ve değer olarak ölçülebilen anlamlı değişimlerdir. Türk toplumdaki güncel ve 2000 yılına doğru, gıda üretim ve tüketiminde gözlenen yönelimler; her iki kavramı da kapsayacak düzeyde gelişim göstermektedir.

Öncelikle gıda üretim ve tüketiminde geleneksel kalıplar tamamen ortadan kalkmaktadır. Bunun yanında toplumun hemen her kesim ve düzeyinde, ölçülen anlamlı değişimler gözlenmektedir.

Gıda üretici, tüketici ve ticaretini yapan sektörleri yakinen ilgilendiren bu değişimler içinde başta gelen yönelim "ev ekonomisi" dışına çıkmadır. Bunun sonucu seçici ve irdeleyici tüketici tipi ortaya çıkmaktadır.

2000 yılına doğru Türk Toplumundaki genel gıda yönelimlerini şöylece özetleyebiliriz:

Gıda Tüketiminde Genel Yönelimler

1. Tüketimde ürün çeşitliliğine doğru talep artışı.
2. Yüksek kaliteli ürünlerin aranması.
3. Hazır gıdalara olan talebin devam etmesi.

4. Yoğun işlenmiş gıdalara talep hızının azalması ve katkılardan uzaklaşma.
5. Gıda tüketiminde ev araçlarına uyum ve kullanım kolaylığı aranması (ısıtma, dondurma, mikrodalga)
6. Gıdaların fizyolojik değerlerinin önemi artarak, özel ve doğal alanların aranması.

Genelde bütün dünyada gözlenen bu genel yönelimler ülke ve toplum yapısına göre özellikler göstermektedir.

2. GIDA TÜKETİM TALEPLERİNDEKİ YÖNELİMLER

Dünyada ve Türkiyede'ki gıda pazarlarındaki eğilimler; Değişiklik/Temel ürünlerde evrim/Küreselleşme olarak özetlenebilir. Bunun sonucunda ortaya çıkan; ticari ve endüstriyel değerler ürünlere yansımaktadır. Böylece tüketici, sağlıklı ve diyet gıdalar/tüketim kolaylığı/modern ve kalite imajı veren ürünleri aramaktadır.

Tüketim taleplerindeki gelişme ve geleceğe yönelik bilgiler için, o toplumun tüketici özelliklerinden hareket edilmesi gereklidir. Burada en önemli ölçüler; toplumun yaş, cinsiyet, aile büyüklüğü, meslek, gelir durumu gibi demografik bilgilerdir. Ayrıca, "yaşam tarzı" ve kişilik gibi psikolojik bölümlendirmeler de yapılmalıdır.

DPT 6. Beş yıllık kalkınma planınının 1991 yılı programına göre Türkiye'nin nüfusu 60 milyon kişidir. Bunun % 50'si kadın, % 50'si erkektir. Ülke nüfusunun yaş dağılımına bakıldığında genç nüfusun ağırlıklı olduğu, 0-20 yaş grubunun yaklaşık % 48 olduğu görülmektedir.

Tarım - Orman ve Köyişleri Bakanlığı ve UNICEF'in düzenlediği /1/, "Gıda ve Beslenme Planlaması ve politikası projesinde elde edilen verilere göre; gelir durumu, kentlerde yaşayan (% 51,8) ve kırsal kesimde yaşayanlar arasında farklı olduğu gibi; yaz ve kış gibi mevsimsel değişimler göstermektedir. Türkiye'de hane başına düşen yıllık gelir dağılımı incelendiğinde gelir gruplarının çok farklı olduğu (% 32 düşük, % 63 orta ve % 5 yüksek) ve nüfusun % 40'ına yakın bölümünün 0-20 yaş grubunda olduğu görülmektedir.

DİE 1987 yılı hanehalkı gelir ve tüketim anketi sonuçlarına göre, hane halkının kullanılabilir gelirinin %23,4'ünün maaş ve ücret, %21,3'ünün tarımsal %13,9'unun da ticaret gelirlerinden oluştuğu saptanmıştır.

Elde edilen gelirin gıda harcamalarına giden bölü-

BİLİMSEL ETKİNLİKLER

mü gelir gruplarına göre çok farklı olmakla birlikte, Türk halkının gelirinden hangi gıdalara ne oranda pay ayırdığı çizelge (1)'de verilmiştir.

Çizelge (1) den görüleceği gibi süt, taze tüketimi ağırlıklı olmak üzere meyve sebze, sıvı yağ ve alkollü içki gibi cam ambalaja giren ürünler için gelir harcama payı oldukça düşüktür. Ancak; alkollü içki ve meşrubat gibi içecekler ayrılan harcama payının düşük ve yüksek gelir gruplarında aynı kalması ilgi çekicidir.

Aile yapılaşmasında ise geleneksel geniş aile tipinin önemini yitirdiği ve oransal değişikliğe uğradığı gözlenmektedir. (Çizelge 2).

Türkiye'nin demografik yapısına göre gıda tüketimi yönelimleri ortaya çıkmaktadır. Örneğin çocuk ve gençlerin daha çok tükettiği süt ve meşrubat gibi içeceklerde, ayrıca satınalma gücü yüksek 20-45 yaş grubunun tükettiği alkollü içkilerde kişi başına artışlar beklenebilir.

Yaşam tarzları gibi psikolojik ve sosyal araştırmalar bu durumu doğrulamaktadır /2/. Süt ve meşrubat gibi içeceklerde özellikle yapılan reklamların sonucunda tüketim hızla artmaktadır (yıllık % 10-15). Ancak alkollü içeceklerde görülen hızlı artış son yıllarda bira gibi düşük alkollü içkilere doğru kaymaktadır.

Çizelge 1. Beslenme Harcamalarının Gıda Gruplarına Dağılımı %

Gelir (Toplam)	Tahıl Baklagil	Süt Yoğurt	Proteinli Gıda	Meyve Sebze	Sıvı Yağ	Alkollü İçki Meşrubat
Kış	27	5.0	33	18	5	3.0
Yaz	25	4.2	30	18	3,2	4.5

Çizelge 2. Türkiye'de Aile Yapısı Dağılımı %

Aile tipi	Kırsal kesim	Kentsel kesim	Toplam
Çekirdek	61.8	71.6	69.2
Geniş aile	32.8	18.9	22.4
Eksik	5.4	9.4	8.3
Aile ilişkisi olmayan	-	0.1	0.1

Markalı ve ambalajlı ürünlere talep artarken, gıda tüketim şekilleri de değişmektedir. Bunun en belirgin

göstergesi dışarıda yemek yeme alışkanlığının artmasıdır (Çizelge 3).

Çizelge 3. Dışarıda Yemek Yeme Durumu

	Sabah		Öğle		Akşam	
	Kırsal	Kentsel	Kırsal	Kentsel	Kırsal	Kentsel
Ev dışında yemek yeme dağılımı %	11.7	18.3	44.8	53.7	43.7	28.0

3. TİCARİ YÖNELİMLER

Dünyada gıda ticareti, üretimden daha çok önem kazanmaktadır. Birçok gıda maddesinde üretim fazlası vardır. Ayrıca gümrük duvarlarının kalkması, ülkeler arası gıda maddesi dolaşımının yaygınlaşma ve küresel bir ortam içine girmesine neden olmaktadır. Bu duruma uyum sağlamak için izlenecek yollar:

1. Dünya pazarı kalite ve fiyatlarıyla rekabet,
 2. Dış pazar bilgi ve iletişim sistemi kurulması,
 3. İhtisaslaşma ve yenilik,
- gibi önlemlerden geçmektedir.

Yurdumuzda geleneksel gıda ticareti nitelik ve nicelik olarak kabuk değiştirmiştir. Toptancı, tüccar, bakkal, seyyar satıcı sistemi ortadan kalkmaktadır. Gıda pazarlama ve satış yöntemleri, süper ve hiper market gibi toplu ve modern pazarlama şekillerine yönelmektedir.

Türkiye'de özellikle büyük şehirlerde market tipi satış yerleri giderek artmaktadır. Dağıtım kanalları bu yönde gelişirken, ürünlerin birim ağırlık tip ve ambalajları bu sisteme göre düzenlenmektedir. Çizelge (4) de tüketicinin satınalma kaynağına göre bazı gıda maddelerinin durumu verilmektedir.

Gelişen ve yaygınlaşan kitle iletişim araçları sonucu gıda tüketicisi de etkilenmektedir. Bu durum çizelge (5)'de görülmektedir. Çizelgeden görüleceği gibi kırsal kesimde bisküvi ve şeker gibi ürünler reklamlardan etkilenmektedir. Süt ve et gibi temel besinlerin reklama yansımaları ise çok düşüktür.

4. GIDA ENDÜSTRİSİ YÖNELİMLERİ

Günümüzde teknoloji alanındaki yeni buluş ve gelişmeler, gıda üretim işletmelerine uygulanmaktadır. Bazı örnekler verirsek: Ekolojik ve ekonomik nedenlerden dolayı gıda endüstrisi özellikle su ve enerji kullanımında tasarrufa gitmektedir. Böylece temizlemede taze su yerine, hava - su veya hava - kum karışımları kullanılması söz konusudur. Böylece hava - su jet püskürtme sistemleri geliştirilmektedir.

Enerji tasarrufu önlemleri, fazla enerji tüketen örneğin; haşlama ve ısı işlemleri etkileyecektir. Geleneksel doğrudan ısıtma veya buhar yerine mikrodalga veya omik (ohmic) sistemlere geçilecektir. Bu durum, ürünlerin parçacık büyüklüğünü etkilemektedir. Günümüzdeki ısı işlemler en fazla 10 mm parça büyüklüğüne uygulanırken, gelişmiş sistemlerde parça büyüklüğü 25-30 mm olmaktadır.

Sıvı gıdaların sterilizasyon / pastörizasyon / konsantrasyon işlemlerinde ürün kalitesini yükselten ge-

Çizelge 4. Kentsel Kesimde Gıda Maddelerinin Satın alındığı Kaynaklar (%)

Gıda Maddesi	Pazar	Kooperatif	Bakkal Manav	Süper Market	Seyyar Satıcı	Kendi Üretiyor	Diğer
Süt	1.0	4.2	47	8.5	16	18	3
Yoğurt	4.8	1.5	37	3.4	22	23	5.6
Et Ürünleri	10	1.2	55	15	1.0	5	2
Tavuk	15	7	54	8	3	10	3
Taze sebze	85	-	6	0.1	6.8	0.8	2
Kuru baklagil	40	18	19	5.2	5.2	11	1.8
Alkollü içki	0.7	1.4	91	6	-	-	1.8
Gazlı içecek	0.5	0.8	94	3	-	-	1.7

işlemler söz konusudur. Buhar ve soğuk su enjeksiyon yöntemleri ile 250 K/s ısıtma ve 2500 K/s soğutma hızına erişilmektedir. Böylece klasik HTST yönteminden çok daha hassas ve sıcaklık kontrollü işlemler gerçekleştirilecektir.

Geçtiğimiz 10-15 yıl içinde yaygın olarak kullanılan mekanik ayırma yöntemleri terkedilecektir. Protein, nişasta ve yağ gibi karmaşık yapıdaki gıda ürünlerinde ayırma işlemleri yapı bozulması olmadan gerçekleştirilecek, çözücü kullanan sistemler ortadan kalkacaktır.

Çizelge 5. Türkiye’de Hanelerin Reklamdan Etkilenme Durumları

Gıda Maddeleri	Kırsal %	Kentsel %	Toplam %
Sıvı yağ	7.8	12.0	11.3
Margarin	26.8	29.8	29.3
Konserve	2.3	3.0	2.8
Süt ve Ürünleri	2.3	7.6	6.6
Bisküvi vb.	20.9	15.2	16.2
Jiklet, şeker, çikolata	25.8	19.4	20.6
Alkolsüz içkiler	9.5	8.6	8.8
Alkollü içkiler	2.3	2.0	2.0
Diğer	2.3	2.4	2.4

Bu arada membran ve ters ozmoz teknikleri ile mikro-filtrasyon işlemi gerçekleştirilerek mikroorganizma tutulması ve filtrasyon kalitesi yükseltilmektedir. Ayrıca enzim kullanarak molekül ağırlığının azaltılması ve filtratın kirlilik sorunlarının çözümü konusunda yeni kavramlar geliştirilmektedir.

4.1. Biyoteknoloji ve Enzim Kullanılması

Biyoteknolojide gelişmeler en yakın olarak gıda teknolojisi alanında uygulama bulmaktadır. Enzim kullanımının başlıca yararları şunlardır.

1. Enzimler düşük sıcaklıklarda etkindirler.
2. Tepkimeleri seçilmiş maddeler için oldukça özgündür.
3. Diğer mekanik ve ısı işlemlere göre gıda daha az etkilenir ve kayıplar azalır.

Enzimler gıda analiz ve kontrol yöntemlerinde çok kolaylık ve kesinlik getirmektedir. Ayrıca sensörler kullanılarak fermentasyon ve diğer işlemlerin kontrol edilmesi ve sürekli üretime olanak vermektedir. Böylece bilgisayar destekli üretim (CIM) in gıda endüstrisinde kullanma olanağı doğmaktadır.

Gıda teknolojisinde son yıllarda sağlanan teknolojik buluşlar 2000’li yıllarda da sürdürülecektir. Bu alandaki başlıca gelişmeler şöylece özetlenebilir:

Gıda Teknolojisinde En Önemli 10 Gelişme

1. Sıvı gıdaların aseptik işlenmesi ve ambalajı

2. Sebzelerin işlenmesinde besin değerinde az kayıp veren, güvenli sterilizasyon yöntemleri.

3. Mikroalga uygulamaları.

4. Meyve suyu üretiminde donmuş - konsantrasyon işlemi.

5. Meyve ve sebze ambalajında kontrollü atmosfer uygulamaları.

6. Dondurarak kurutma.

7. Dondurma.

8. Su aktivitesini kontrol ederek uzun raf ömrü sağlamak.

9. Gıdaların vitamin ve mineraller ile zenginleştirilerek besin değerinin yükseltilmesi.

10. Sıvı - katı gıdaların UHT işlenmesi.

5. ÜRÜN YÖNELİMLERİ

Gıda üretiminde sağlanan bilimsel ve teknolojik gelişmeler sonucu, bir yandan uzun raf ömrü olan, sağlıklı ve kaliteli ürünler işlenirken, diğer taraftan geleneksel yöntemlerle işlenmiş taze ve doğal gıdalara talep artmaktadır. Bu karmaşık duruma gıda teknolojileri nasıl çözüm bulacaktır?

Gıda teknolojisinde erişilen bilimsel aşama ve deneyimler bu sorunlara kolaylıkla çözüm getirecektir. Tüketici yönelimlerinin iyi bilinmesi sonucu; teknolojinin bu alanlardaki uygulanması gıda teknolojisinin başarısıdır.

Tüketici yönelimleri doğrultusunda; gıda endüstrisinin getireceği çözümler ve başlıca sorunlar TABLO 1, 2, 3 ve 4'de özetlenmiştir.

Tablo 1. Gıda ürünlerinin Çeşitlendirilmesi

Talep

- Gıda ticaretinin ve değişiminin artması.
- İnsan dolaşımının artışı.
- Taze ürünlere talep.

Gıda Endüstrisi

- İşlem çeşitliliği ve ambalaj, depolama, dağıtım kanallarında iyileşme.

- Taze saklama, ambalaj, depolama ve taşıma yöntemlerinde yeni buluşlar.

- Gıda güvenliğinin artması.

Sorunlar

PPP (Ürün/İşlem/Ambalaj)

TTT (Süre/Sıcaklık/Sınırları)

Tablo 2. Az İşlenmiş Doğal Ürünlere Yönelim

Talep

- Tüketicinin doğal ve taze görünümlü besinlere yönelmesi.
- Kimyasal ve fiziksel koruma yöntemlerinden vazgeçme.

Gıda Endüstrisi

- Ürün stabilitesi, çok seçenek, olgunluk, uzun dayanma süresi.

- Üretim ve ticari koşulların koordinasyonu.
- Süre - sıcaklık ilişkisi.

Sorunlar

Ambalaj ve depolama için uygun koşulların sağlanması.

Tablo 3. Kaliteli ve Uzun Raf Ömürlü Gıdalar

Talep

- Gıda kalitesi ve güvenliğine eğilim.
- Uzun raf ömrü

Gıda Endüstrisi

- Hammaddenin işleme uygunluğu, ürün bileşimi ve kalite isteklerine uyum.

- Doğal katkı ve renk maddelerinin kullanılması.
- PPP kavramının geliştirilmesi.

Sorunlar

Ürün özellikleri ve işleme yönteminin optimizasyonu.

Tablo 4. Kullanım Kolaylığı

Talep

- Tüketim kolaylığı olan gıdalara eğilim.
- Hazırlama ev ve işletme aletlerine uyum.

Gıda Endüstrisi

- Kullanıma hazır gıdaların üretimi.

- Ambalaj ve dağıtım sistemlerinin düzenlenmesi.

Sorunlar

Ürün bileşimi ve reolojik özelliklerin ağız tadı ve alıkanlıklara uyumu.

6. GIDA TEKNOLOJİSİ VE EKOLOJİ

Gelecekteki gıda işleme yöntemleri ekonomik doğal kaynakları koruyan ve çevreyi kirletmeyen temiz teknolojilerden seçilecektir. Bu nedenle izlenecek üretim stratejilerinde hammadde ve enerji tasarrufu da dikkate alınacaktır. Böylece gıda teknolojisinde izlenecek çevre stratejileri:

1. Dayanıklı ve az atık bırakan hammadde kullanılması.
2. Temiz ve kolay temizlenebilir teknolojilerin seçimi.
3. Kimyasal bulaşma, pestisit ve hormon kalıntı seviyesi düşük üretim.
4. Kolayca arıtılan veya geri kazanılabilen (recyclable) atık ve malzemelerin kullanılması.

KAYNAKLAR

Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığı/Unicef, Gıda Tüketimi ve Beslenme, Ankara 1987.

Pıar - Hayat Tarzları, İstanbul 1990.

LINDROTH, S, RYYNANEN S.S. Food Technology in the Year 2000, Kurger Publ, 1990.

GIACONE, J, SOMMERFELD, S, The Food Industry in the Year 2000 Chemical Eng. Progress May 1988

HOLMES, A.W. Eating in 21'st Century

GLASS PACKAGING FORUM, February 4-6 Geneva 1987.

Gıda Hijyeni ve Halk Sağlığı Açısından Önemi

Prof. Dr. Muammer UĞUR*
Dr. Harun AKSU*

Gıda hijyeni, insanların lezzet ve zevklerine uygun, sağlık açısından yararlı yiyecekler elde edebilmek için gıdaların üretimlerinde, depolanmalarında, tüm işlem safhalarında ve tüketiciye sunulmaları sırasında alınması gereken önlemler olarak tanımlanmaktadır.

Gıdalar çeşitli faktörlerin etkisiyle bozulabilirler. Buna genel anlamda gıda bozulması denir. Gıdaların hijyenik kalitesine bağlı olarak insan sağlığı da doğrudan veya dolaylı yoldan etkilenmektedir. Hijyenik kalitesi yetersiz gıda maddeleri insan sağlığı için bir risk unsurudurlar ve genel adıyla gıda zehirlenmesi olarak tarif edilen rahatsızlıklara sebep olurlar.

Gıda kaynaklı hastalıklar, oluşturan sebeplere göre çeşitli gruplar altında incelenebilir:

A. Bakteriyel gıda zehirlenmeleri

1. Bakteriyel enfeksiyonlar (tifo, paratifo, dizanteri).
2. Bakteriyel intoksikasyonlar (botilismus, stafilkokkal gıda zehirlenmeleri)
3. İntravital bakteriyel intoksikasyonlar (kolera)

B. Paraziter hastalıklar

(Teniasis, toksoplazmozis, anasakiasis, trişinelozis)

C. Viral enfeksiyonlar (enfeksiyöz hepatit, şap, kuduz)

D. Mikotik zehirlenmeler

1. Mikotik enfeksiyonlar (pycomycosis, mucormycosis)
2. Mikotoksikozis (aflatoksikozis)

Rutubetli ortamda muhafaza edilen ve gereğince korunamayan gıdalarda meydana gelen küflenmeler ciddi sağlık problemlerine yol açabilmektedir. Özellikle mısır, yer fıstığı ve bazı tahıllarda *Aspergillus flavus* ve *Aspergillus parasiticus* küfleri tarafından üretilen bir metabolit olan "Aflatoksin" karaciğer sirozu ve kanserine sebep olmaktadır. En güçlü kanserojen bileşiklerden biri olarak bilinmektedir. Aflatoksinin yanısıra Ochratoksin, Zearale-non, Sterigmatocystin gibi mikotoksinler de sinir, sindirim, dolaşım sistemi bozukluklarına, deri lezyonlarına, böbrek yetersizliklerine, hormonal dengesizliklere, allerjik reaksiyonlara ve kansızlığa sebep olabilmektedir.

E. Kimyasal maddelerden kaynaklanan toksikasyonlar

1. **Ağır Metaller** : Sanayileşmeye bağlı olarak bakır, kurşun, civa, arsenik, kadmiyum gibi ağır metaller havaya, suya karışmaktadır. Ambalaj materyallerinde ve su şebekesi borularında da bulunabilmektedir ve besin zincirine girmektedir. Doğa da yıkılanması oldukça uzun sürmektedir. Canlı dokularında birikebilmektedir. İnsan sağlığını akut ve kronik rahatsızlıklara sebep olarak etkilerler. Civa, böbreklerde ve barsaklarda fonksiyon bozukluklarına ve sinir sistemi bozukluklarına sebep olur. Su ürünleri ve koruyucu amaçla civa içeren preparatlarla işlem görmüş tahılların civa zehirlenmelerinde rol oynadığı saptanmıştır. Kronik kadmiyum zehirlenmesinde karaciğer, böbrek ve kemikler en fazla etkilenmektedir. Kurşun zehirlenmesi de genellikle kroniktir. Kemik ve kemik iliğinde değişikliklere, anemiye, felce ve böbrek rahatsızlıklarına sebep olur.

2. Pestisitler : Zararlılarla mücadele amacıyla kullanılan insektisit, fungusit gibi pestisitler hem akut olarak zehirlenmelere sebep olabilirler, hem de doku ve organlarda birikici özellikleriyle kronik etki yaparlar.

3. Suni gübreler: Tarımsal alanların verimliliğini artırmak amacıyla kullanılan özellikle fosfatlı ve nitratlı suni gübreler doğrudan veya dolaylı yoldan gıda zincirine girerek etkilerini gösterirler.

4. Deterjanlar : Güncel hayatımızda çok kullanılan deterjanlar çevreyi doğrudan kirletmesinin yanı sıra zaman zaman besinlere karışarak insanlarda sindirim bozukluklarına ve toksik etkilere sebep olabilmektedir.

5. Antibakteriyel ilaçlar : Hayvan yetiştiriciliğinde verimi arttırmak amacıyla yemlere katılan veya koruyucu amaçla ya da tedavi edici amaçla verilen antibakteriyel ilaçlar hem bakterilerde bu ilaçlara karşı direnç şekillendirmekte, hem de ilaç artıkları et, süt, yumurta gibi hayvansal ürünlere geçmektedir. Akut ve kronik olarak etkileyerek çeşitli allerjik reaksiyonlara sebep olmaktadır. Örneğin penisilin ve diğer antibiotik çeşitleri tüketici durumdaki insanlarda kan tablosunda değişikliklerden antibiotik ateşi ve anafaktik şoka kadar gidebilen allerjik reaksiyonlara sebebiyet verirler. Karaciğer, böbrek ve kemik iliği üzerine olumsuz etki yapabilirler. Ayrıca antibiotik artıkları insanların sindirim sistemi florasını da olumsuz yönde etkileyerek sindirim bozukluklarına ve çeşitli vitamin eksikliklerine neden olabilmektedir. Hayvan yetiştiriciliğinde kullanılan antiparaziter ilaçlar da besinlerde ve insan vücudunda birikici etkiye sahiptir.

6. Anabolizan ajanlar : Besi hayvanlarında yemden yararlanma, büyüme ve ağırlık kazanma hızını arttırmak, sağılan hayvanlarda da süt verimini arttırmak amacıyla çeşitli anabolizan maddeler kullanılmaktadır. D.E.S. (Dietilstilbestrol), estrodiol, zeranol gibi sentetik steroid hormonlar ile progesteron, testesteron gibi doğal hormonlar etlerde ve sütlerde uzun süre kalıcı olabilmektedirler. Bu maddeler düşük yoğunluklarda dahi insan sağlığına etki

edebilmekte, çocuklarda erken olgunlaşma gibi bozukluklara, yetişkinlerde ise çeşitli hormonal bozukluklara ve seksüel yetersizliklere yol açabilmektedir. Ayrıca Dietilstilbestrolün güçlü bir kanserojen olduğu anlaşılmıştır ve pekçok ülkede hayvan besleme amacıyla kullanılması yasaklanmıştır.

7. Gıda katkı maddeleri : Günümüz toplum hayatındaki değişiklikler yüzünden beslenme şekli ve alışkanlıkları değişikliklere uğramıştır. Çeşitli sanayi kuruluşlarınca üretilen konserve gıdalar, dondurulmuş gıdalar, et ve süt ürünleri ile çeşitli hazır yiyecekler beslenmemizde önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Bu gıdalara çeşitli amaçlarla (dayanıklılığını arttırmak, emülsiyon sağlamak, oksitlenmeyi önlemek, renk vermek, besin değerini arttırmak gibi amaçlarla) çeşitli kimyasal katkı maddeleri katılmaktadır. Siklamat gibi suni tatlandırıcıların, pastane ürünleri ve meşrubat çeşitlerinde renklendirici olarak kullanılan çeşitli azo boyaların (4-dimetilamino azobenzen gibi), çeşitli antioksidanların kanserojen etkili oldukları anlaşılmıştır.

Salam, sosis, sucuk gibi et ürünlerinde olgunlaşmayı hızlandırmak, renk ve aromayı güzelleştirmek amacıyla katılan nitrat ve nitritler methemoglobilizan etkisiyle doğrudan toksik etki yapabildiği gibi bu tür et ürünlerinde mevcut sekonder aminlerle birleşerek en güçlü kanserojen maddelerden N - Nitroso bileşiklerine dönüşürler.

8. Radyonükleidler : Nükleer santrallerdeki kazalar ve nükleer enerjinin bilinçsizce kullanılması, iyonize ışınlarla gıdaların korunması gibi nedenlerle gıda maddeleri radyasyonla kontamine olabilir. Radyasyonların zararları biriktiği dokularda görülür. Canlı hücrelerin fonksiyon ve yapısını etkileyerek doku bozukluklarına ve kansere neden olurlar.

9. Plastik maddeler : Özellikle gıda maddelerinin ambalajlanmasında plastik maddeler yaygın şekilde kullanılmaktadır. Bu nedenle gıdaya olan bulaşmaları önemli sağlık problemlerine yol açmaya başlamıştır. Plastikler, sentetik ve doğal reçinelerin polimerizasyonu ile oluşan yüksek moleküllü organik maddelerdir. (Polivinilklorür ve stiren gibi). Bun-

lar, peroksitler, organik kalay bileşikleri, aromatik aminler gibi dolgu maddeleriyle ve boya ilavesiyle şekillendirilirler. Bunlarla bulaşık gıda maddelerinin yenilmesiyle insanlarda zamanla bacaklarda paraliz ve zayıflık, ellerde titreme, solgunluk, denge kaybı, konuşma zorluğu, zayıflama ve kansızlık gibi bozukluklar oluşabilir.

F. Biyotoksinlerden ileri gelen zehirlenmeler

1. Bazı deniz ürünlerinden kaynaklanan zehirlenmeler (mytilotoxismus)
2. Zehirli bitkilerden ileri gelen zehirlenmeler (patateslerde solanine)

G. Sindirim sonrası alerjik reaksiyonlar (yumurta, domates)

*** Gıda zehirlenmeleri için risk taşıyan unsurlar ya

- gıda maddesinin doğal yapısında bulunur, veya
- gıda maddesine sonradan kontamine olur.

*** Risk unsurlarının gıdalara kontaminasyonları çeşitli yollarla gerçekleşir:

1. Kullanılan hammaddeler
2. Paketleme materyalleri
3. Gıdalarla temas eden yüzeyler
4. Hava
5. İnsanlar
6. Böcekler, kemiriciler, kuşlar vb. hayvanlar.

Hijyenik gıda üretebilmek için bu kontaminasyonlar mümkün olduğunca önlenmeye çalışılmalıdır.

*** Genel olarak bakıldığında gıda bozulmalarının ve gıda zehirlenmelerinin en yaygın sebebi mikroorganizmalardır. Mikroorganizmalarla ilgili hijyen faktörleri 3 ana grup altında toplanabilir:

A. Mikrobiyal kontaminasyonu etkileyen faktörler

1. Kontamine hammaddeler
2. Çapraz bulaşma

3. Personel
4. Ekipmanların yetersiz temizliği
5. Kontamine su
6. Paketleme hataları

B. Mikrobiyal üremeyi etkileyen faktörler

1. Uygun yapılmayan soğutma işlemleri
2. Önceden hazırlayıp bekletme
3. Arta kalan gıdaların kullanımı
4. Yetersiz sıcaklıkta bekletme
5. Uygun yapılmayan çözündürme işlemleri
6. Gıdanın asiditesi
7. Yavaş soğutma, kurutma vb. işlemler
8. Oda sıcaklığında uzun süre bekletme

C. Mikrobiyal canlılığı etkileyen faktörler

1. Yetersiz pişirme
2. Yetersiz yeniden ısıtma
3. Fermentasyon safhaları
4. Yetersiz kürlenme ve dumanlama işlemleri

*** Gıda zehirlenmeleri kaynaklandığı gıda maddesine göre

1. Bitkisel kaynaklı gıda zehirlenmeleri
2. Hayvansal kaynaklı gıda zehirlenmeleri

şeklinde de sınıflandırılabilirler. Hayvansal kaynaklı gıda zehirlenmeleri tüm gıda zehirlenmeleri içinde önemli bir yere sahiptir. Hayvanlardan veya hayvansal gıda kaynaklarından insanlara geçebilen bu tür olaylara "Zoonoz" denilmektedir.

Hayvansal gıdalardan kaynaklanan zooteknik hastalıkların önlenmesi ve kontrol altına alınması özellikle gelişmekte olan ülkeler için hem halk sağlığı açısından, hem de ekonomik açıdan önemlidir. Zoonotik hastalıklar hayvanlardan veya hayvansal gıdalardan insanlara geçerek çeşitli enfeksiyonlara ve gıda zehirlenmelerine sebep olurlar. Bu yüzden zoonotik hastalıkların önlenmesi gıda hijyeni açısından önemlidir. Zoonotik hastalıklar ayrıca hayvan-

ların ölümüne veya önemli ölçüde verim düşüklüğüne yol açarak büyük ekonomik kayıplara sebep olmaktadır. Ülkemizde seyderen belli başlı zoonotik hastalıkları viral, bakteriyel ve paraziter olarak üç grupta toplamak mümkündür. Viral enfeksiyonlardan şap, yalancı veba ve kuduz; bakteriyel enfeksiyonlardan antraks, brusellozis, tüberkülozis, salmonellozis ve paraziter hastalıklardan da sistiserkosis ve hidatidozis en çok gözlemlenenlerdendir.

Viral enfeksiyonlardan “şap” hastalığı enfekte olmuş süt ve çiğ etle insanlara geçebilir, fakat insanlarda hastalık ender görülür ve önemli değildir. “Yalancı veba” özellikle tavukçuluk sektöründe önemli bir sorundur. Enfekte yumurta ve etin alınması ile insanlara geçebilmektedir. Konjunktivite sebep olabilmektedir. “Kuduz” ise hepimizin bildiği gibi önemli bir hastalıktır. Hastalık etkeninin bulunduğundan kuşkulananı gıdalar asla tüketilmemelidirler.

Bakteriyel enfeksiyonlardan “Antraks” *Bacillus anthracis* tarafından oluşturulan önemli bir hastalıktır. İnsanlara enfekte olmuş et, süt ve bunların ürünleriyle bulaşır. Etken giriş şekline göre kötü huylu çıbanlara, pnömoniye ve sindirim sistemi bozukluklarına sebep olabilir. “Brusellozis” bazı koşullarda insanlara da geçebildiği için halk sağlığı açısından oldukça önemli bir hastalıktır. İnsanlara enfekte hayvanların yeterli ısı işlemi uygulanmamış et, süt ve ürünleriyle geçebilmektedir ve bu ürünlerde uzun süre canlı kalabilmektedir. Brusellozis insanda önce baş ağrısı, ateş ve halsizlik ile ortaya çıkar. Daha sonra çeşitli organ sistemlerinde; özellikle üreme organlarında yerleşirler. Lenfadenitis, hepatitis, osteomyelitis, arthritits, hamile bayanlarda düşükler, ergin erkeklerde kısırlık gibi hastalıklara sebep olabilirler. “Tüberkülozis” yine halk sağlığı açısından oldukça önemli bir hastalıktır. Enfekte hayvanların et ve sütleriyle insanlara geçebilmektedir. Başta akciğer ve lenf yumruları olmak üzere çeşitli organlara yerleşerek ağır enfeksiyonlar oluştururlar. “Salmonellozis” ise hayvansal gıdaların oluşturduğu en önemli zoonotik hastalıklardan biri-

sidir. En sık görülen gıda zehirlenmesi etkenlerinin başında gelir. Hastalığın insanlara bulaşmasında hazır gıdalar, et, tavuk eti ve bunlardan elde edilen ürünler, çiğ süt ve bunların ürünleri, yumurta ve su önemli rol oynamaktadır. İnsanlarda karın ağrıları, bulantı, kusma, ishal en sık görülen semptomlardır. Bazı serotipler klinik tabloyu daha da ağırlaştırırlar ve ateş oluşur.

Paraziter zoonotik hastalıklar helmint, protozoon ve arthropod kaynaklı olabilir. “Taeniosis” helmintlerden kaynaklanan en önemli paraziter zoonotik hastalıklardan birisidir. Çiğ veya yetersiz pişmiş etler vasıtasıyla insanlara geçebilirler. Örneğin çiğ köfte de *Taenia saginata*’nın larva şekli olan *Cysticercus bovis* bulunabilir ve hastalığı başlatabilir. İştah bozukluğu, karında şişme ve ağrı, bulantı, kusma, kabızlık veya ishal gibi bozukluklarla karakterizedir. *Echinococcus granulosus* tarafından oluşturulan “Hidatidozis” ise kistli etlerin, ciğer ve dalak gibi organların yenilmesiyle şekillenir. Bir başka önemli helmint hastalığı da *Trichinella spiralis* tarafından oluşturulan “Trichinosis”dir. Protozoonlardan *Entamoeba histolytica* besinler yoluyla insanlara bulaşarak “Amoebiosis”e sebep olur. Karın ağrısı, kanlı ishal ve kabızlık ile karakterizedir. “Giardiasis” *Giardia lambrida* tarafından oluşturulur ve genellikle çocuklarda karın ağrısı, ishal, zayıflama ve iştahsızlık gibi rahatsızlıklara sebep olurlar. Bir başka protozoon *Toxoplasma gondii* “Toxoplasmosis”e sebep olur. Böceklerin de dahil olduğu parazit grubu olan Arthropodlar daha ziyade önemli viral, bakteriyel, protozoon veya helmint enfeksiyonlarını naklederler.

Barsaklarda yaşayan parazit çeşitleri insanların sindirilmiş besinlerine ortak olurlar. Böylece alınan besinlerden gereği gibi faydalanılmasını önlerler. Bunun sonucunda zayıflama, anemi, gelişmede gerilik gibi durumlar ortaya çıkar. Barsak parazitlerinin oluşturduğu irritasyonlar ve ishal insanın beslenme durumunu olumsuz yönde etkilerler. Mide bulantısı ve kusma görülebilir. Özellikle çocuklar parazitler sayesinde vücut dirençleri de düşeceğinden diğer enfeksiyonlara karşı daha hassas duruma gelirler.

GIDA KONTROLÜNDE KARŞILAŞTIĞIMIZ PROBLEMLER

Dr. Güngör YILDIRICI*

Canlının hastalanmasına sebebiyet verip tedavi etmek yerine hastalanmamasını sağlamak ve sağlıklı tutmak çok daha iyi bir yöntemdir. Bu yöntem kısaca koruyucu hekimlik olarak tanımlanmaktadır.

Toplum sağlığının korunması, çevre sağlığı hizmetleri yanında tüm yiyecek ve içeceklerin her dönemde sağlık kontrolünün yapılması, özette gıda kontrolü hizmetleri koruyucu hekimlik zincirinin önemli bir halkasını teşkil etmekte ve böylece halkımızın her türlü hastalık ve zehirlenme etkenlerinden korunması sağlanmaktadır.

İnsanlar da tüm diğer canlılar gibi yaşamlarını sürdürürebilmek için öncelikle besin maddelerine ihtiyaç gösterirler. Bütün dünya ülkelerinde insan sayısı ve buna paralel olarak da gıda maddesi tüketimi büyük bir hızla artmaktadır. Üretimin tüketimi yeterli ölçüde karşılayabilmesi için yoğun çabalar harcanmaktadır. Ülkemizde bu yönde yapılan çalışmalar yeterli düzeyde olmadığı için halkımızın sağlıklı ve dengeli bir biçimde beslendiği söylenemez. Örneğin 0-6 yaş gruplarında ortalama % 20 oranında protein eksikliğine bağlı beslenme bozukluğu olduğu belirtilmektedir.

Gıda insanlarda hastalık yapan kimyasal ve biyolojik kontaminanların taşıyıcısı durumunda olduğundan sağlık yetkilileri ve sağlık kurumları için önemi büyüktür. Gıda kontrol hizmetlerinin amacı FAO ve WHO tarafından ortaklaşa olarak şöyle saptanmıştır.

1) Tüketicinin sağlığını korumak

2) Piyasada daha güvenli ve daha kaliteli gıda bulunmasını sağlayarak nüfusun tüm kesimlerinde beslenme seviyesini yükseltmek

3) Mevcut gıda kaynaklarını korumak, kayıpları azaltmak

4) Uygun gıda işleme teknolojisi ve katkı maddeleriyle pestisidlerin doğru kullanımı sonucunda gıda ürünlerinin kalitesini yükseltmek

5) İthal edilen veya yerli tüketimde kullanılmak

üzere üretilen gıdaların terkihi, kalitesi ve güvenliği için uygun standartlar hazırlama, hile ve sahtekarlığı en aza indirmek.

6) Gıdanın hayvanlar dahil tüm kaynaklardan mikrobiyolojik, kimyasal ve fiziksel kontaminasyonunu önlemek ve kontrol etmek.

7) Tüketicileri bilgilili bir seçim yapmalarını kolaylaştırmak için yeterli derecede eğitmek.

Gıda kontrol hizmetlerinde karşılaşılan problemlerin 4 ana noktada ele alınması gerektiği inancındayım.

A- Gıda Mevzuatı ve Gıda Kontrol Elemanları:

Ülkemizde gıda kontrol hizmetleri Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Sınayi ve Ticaret Bakanlığı ve Yerel Yönetimlerce yürütülmektedir.

Bu ise gıda denetiminde dağınıklığa neden olmaktadır. 1930 yılında çıkarılan ve halen yürürlükte olan 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, 1234 sayılı Hayvanların Sağlık Zabıtası Hakkında Kanun, 3203 sayılı Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Kuruluş ve Görev Yasası, 6343 sayılı Veteriner Hekim Mesleğinin İcrasına İlişkin Kanun, Gıda Maddeleri Tüzüğü, TSE, Gıda Katkı Maddeleri Yönetmeliği, Kaynak Suları Yönetmeliği, Gayrı Sıhhi Müesseseler Yönetmeliğine göre denetimler yapılmaktadır. Gıda mevzuatı bugünün ihtiyaçlarına cevap verecek yeterlilikte değildir. Acil olarak yeni bir Gıda Mevzuatının ve Gıda Yasasının çıkarılmasına gereksinim vardır.

Denetim elemanları ise 1593 sayılı UHK'nun 9. maddesinde yer almaktadır. Denetimlerde görevli personelin hizmet içi eğitimden geçirilmesi ve bir uzman başkanlığında gıda denetim ekiplerinin kurulması, çalışmaların başarı düzeyini artıracaktır. Ayrıca sonuçların bir merkezde toplanması ve çeşitli gruplara bağlı denetçilerin hazırlanacak programlar dahilinde çalışması elemanlar arasındaki koordinasyon eksikliğini giderecek ve verimliliği yükseltecektir.

* Kadıköy Belediyesi Veteriner İşleri Müdürü

Ülkemizde hala ilkel ve her türlü teknik bilgiden noksan küçük aile işletmelerinde geleneksel metodlarla gıdalar üretilmektedir. Hazırlanacak yeni yasalarla gıda endüstrisinin gelişmesi desteklenmeli ve bu işletmelerde gıda konusunda eğitim almış meslek gruplarının çalışması zorunlu hale getirilmelidir.

B- Üreticiden ve Satıcılarından Kaynaklanan

Problemler:

Ürünün hasatından itibaren mamul madde haline gelinceye kadar olan safhalarda oto kontrol denetim çok önemli rol oynar. Bu oto -kontrolün yanısıra üreticinin eğitimi yeterli düzeye gelmedikçe bilinçsizliğin neden olacağı hatalar değişik ölçülerde mamul maddeye yansiyabilir. Ülkemizdeki üreticilerin ve satıcıların gıda hijyeni konusunda eğitim seviyelerinin istenen düzeyde olduğu söylenemez. Teknolojik imkanların kısıtlı oluşu nedeni ile çoğu üretici bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde çeşitli yollardan hilelere başvurmakta, bu durum ise halk sağlığını çok ciddi şekilde tehdit eden gıda maddelerinin tüketime sunulması ve pazarları doldurmasına sebep olmaktadır.

Gıdanın kirlenmesi: hijyenik kurallara önem verilmediğinde söz konusu olmaktadır. Örneğin sebzelerin pis sularla sulanması, iyi yıkanmaması, hasta veya taşıyıcı yani portör kişilerin gıdanın üretim, satış aşamalarında çalışmaları; tifo, kolera, dizanteri, paraziter hastalıklar, sarılık gibi bulaşıcı hastalıkların yayılmasına neden olmaktadır.

Sanayileşmiş ülkelerde kimyasal madde kullanımının artması ile birlikte bazı kimyasal maddelerin gıdalarda kullanılması kaçınılmaz olmuştur. Bu kimyasal maddeler gıdayı stabilize etmek, korumak, asidifiye etmek, renklendirmek, emülsifiye etmek, çeşnilendirmek, yada tatlandırmak için gıdaya katılmaktadır. Ancak kanserojen özellik taşıyan maddeler kesinlikle karıştırılmamalıdır. Bilinçsiz üreticiler bu maddeleri çeşitli nedenlerle keyfi olarak gıda maddelerine ilave etmektedirler.

Yediğimiz proteinli gıdalara gelince, bu nevi gıdaların üretimi, nakli, muhafazası ve satın alınabilmesi diğer gıdalara oranla daha zor ve daha pahalıdır. Özellikle çabuk bozulmaları nedeni ile sağlığa zararlı bir hale gelmeleri de çok çabuk olmaktadır. Bu bakımdan sağlıklı bir şekilde elde edilmesi nakledilmeleri ve muhafazaları ve sağlıklı durumlarının da devamlı olarak kontrole tabi tutulmaları gerekmektedir. Bu neden-

lerden dolayı üreticilerin ve satıcıların ve hatta tüketicilerin soğuk zinciri muhafaza etmeleri gerekmektedir.

Tüm dünyada olduğu gibi son yıllarda memleketimizde de güncel hale gelen bir diğer gıda sorunu da hemen herkes tarafından ilaç olarak bilinen antibiyotiklerin (ve benzer maddelerin) özellikle hayvansal kökenli gıdalarımız içinde bulunması ve bu vasıta ile tüketiciler tarafından alınmasıdır.

Antibiyotikler besinler içerisinde iki şekilde girebilmektedir. Birincisi üretici veya satıcının örn: süt gibi gıda maddesinin içerisinde bunun dayanıklılığını uzatmak için antibiyotik karıştırılmasıdır. İkinci şekilde ise dolaylı bir yol söz konusudur. Daha çabuk ve daha fazla verim alınmak üzere yemlere ilave edilen antibiyotikler, bu yemlerle beslenen hayvanlardan elde edilen et ve süte geçmekte dolayısı ile de tüketiciye ulaşmaktadır. Çok geniş bir uygulama sahası bulunan bu ikinci yolun büyük bir halk kitlesinin sağlığını ciddi ve tehlikeli şekilde tehdit etmekte olduğu açıktır. Antibiyotikli gıdalar aşırı duyarlılık gösteren kişiler tarafından tüketilmesi sonucu hafif allerjilerden ölüme kadar varan reaksiyonlara neden olabilir. Diğer büyük tehlike ise çevremizdeki ve organizmamızdaki tüm zararlı ve zararsız mikropların kullanılan bu antibiyotiklerle temas etmeleri sonucu direnç ve dayanıklılık kazanmalarında yatmaktadır. Denetimlerde karşılaşılan hile ve bozukluklardan ilginç olanlardan bazı örnekler vermek istiyorum.

A.Ü. Veteriner Fakültesi Besin Hijyeni ve Teknolojisi Anabilim dalında yapılan bir araştırmada, dini bayramların arife günlerinde pazar yerlerinde ve açıkta satılan dökme şekerlerin çok çeşitli renklerde boyandığı ve bu boyaların %87,5'unun Gıda Maddeleri Tüzüğü'ne uygun olmadığı gibi sağlığa da zarar verecek nitelikte olduğu belirtilmiştir. Gıda Tüzüğü'ne göre pastırma çemeninde hiçbir boya maddesinin bulunmaması gerekirken piyasada satılan pastırma çemenlerinin hemen tamamına yakın bir kısmında (%98) kanser yapıcı etkisi saptanmış bulunan ve katrandan elde edilen bir boya maddesi (orange II) bulunduğu diğer bir araştırma sonucudur. Oysa pastırma herkes tarafından sevilerek yenen ve yoğun bir hayvansal protein kaynağı olan değerli bir gıdamızdır. Böyle değerli bir gıdanın hileli usullerle kıymetine gölge düşürülmesi gerek sağlık yönünden gerekse ekonomik açıdan çok sakıncalar arz etmektedir. Memleketimizin bütün şehirlerinde olduğu gibi İstanbul'da ve ilçemizde de pekçok gıda maddesi sokaklarda satılmaktadır.

Marmara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Biyoloji Bilim dalı ile ilçemizde yaptığımız bir araştırmada açıkta satılan meyva sularında sağlığa zarar verecek derecede total bakteri, koliform, küf ve dipter yumurta ve larvaları tespit edilmiştir.

Diğer bir araştırmamızda piyasada satılan tavuk mamüllerinin mikrobiyolojik analizlerinde çok miktarda E. koli ve salmonella saptandı. Salı pazarında yaptığımız denetimlerde ise tereyağ adı altında satılan yağların margarin ile karıştırdığı ve bir boya maddesi ile sarı renge boyandığını tespit ettik.

Bebek, çocuk ve hastaların beslenmesinde vazgeçilmez bir yeri olan süt ve süt ürünleri ise bir yandan en son teknolojik imkanlarla üretilip ve piyasaya arz edilirken diğer yandan cadde ve sokaklarda açıkta ve denetimsiz olarak pazarlanmaktadır. Süte su karıştırılması, kremasının alınması, dayanma süresini aşırı derecede uzatmak amacı ile çeşitli koruyucu maddeler katılması herkes tarafından bilinen hilelerdir. Ama geliştirilen en ilginç yöntem: Süt içerisine tülbentler içinde konulmuş sümüklü böceklerin sarkıtılması ve salgılanan özsu yardımı ile sütün kıvamının koyulaştırılmasının sağlanmasıdır.

Ülke ve insan sağlığını hiçe sayan bazı açığözlerce hastalıklı ve hatta ölmüş hayvan etlerinin piyasa sürüldüğü, at ve eşek etlerinin yanısıra kullanılmayan mezbahe artıklarının dahi sucuk sosis ve salam gibi pahalı gıdalarımızın yapımında kullanıldığı herkesce bilinmektedir. İstanbul Anakent Sağlık ve Veteriner Müdürlüğü'nce yapılan bir denetimde bir sucuk fabrikasında son kullanma tarihleri dolmuş ve iade edilmiş sucukların su dolu havuzlarda bekletildiği ve yumuşatılarak yeni bir sucuk yapımında kullanılacağı tespit edilmiştir. Bir şarküteri sahibinden öğrendiğim ilginç bulacağınız başka bir olay ise şarküterilerde dilimlenmiş salamlardan arta kalan uç kısımların bir kovada biriktirildiği ve bunların salam imal eden firmalara tekrar satıldığı bu artıkların yeniden salam imalinde kullanılmasıdır. Özellikle gecekondu bölgelerimizde sağlıklı bir şekilde kesilen hayvan etleri tahta el arabalarında açıkta satılmaktadır. Ucuzluğu nedeniyle talep edilen bu etler her türlü enfeksiyon kaynağıdır.

Gıda kontrol denetimlerimizde gözlemlediğimiz en önemli özellik eğitim eksikliği ve sağlık bilinci yoksunluğudur. Örneğin; Pastörize edilmemiş süttten üretilen beyaz peynirlerin üretiminden 3 ay sonra tüketime sunulması gerekmektedir. Bu yönde denetimlerimizi sıklaştırdığımızda peynir tenekelerinin üzerindeki imal

tarihlerinin değiştirildiği ve 3 ay öncesinin tarihinin atıldığını tespit ettik.

İşyerlerindeki denetimlerimizde ise; çalışan elemanların hijyene dikkat etmedikleri, eldiven kullanmadıkları, iş önlüğü ve bere giymedikleri, tuvaletlerin, gıda maddeleri konulan dolapların temiz olmadığı ve düzensiz olduğu, soğuk zincirin korunmadığı, bulaşık yıkarken özen gösterilmediği, kullanılan kapların tah-taların ve tezgahların kırık, çatlak, paslı olduklarını sık sık gözlemliyoruz. İlgilileri uyararak ve eğiterek bu aksaklıkları gidermeye çalışıyoruz.

C- Tüketiciden Kaynaklanan Problemler:

Tüketicilerimizin de gıda konusundaki bilgileri yeterli düzeyde değildir. Gıda maddesi alırken nelere dikkat edeceklerini, nasıl saklayacaklarını veya nasıl pişireceklerini, gıda ile ilgili problemlerle karşılaştıklarında nereye başvuracaklarını bilmemektedirler. Oysa bilinçli tüketiciler fahri bir gıda kontrol elemanı olarak çalışabilir ve ilgilileri uyararak olumlu sonuçlara ulaşılmasını sağlayabilirler.

Sabit pazarlarda yaptığım denetimlerde alış-veriş yapan vatandaşlarla konuşmalarımda genelde imal ve son kullanma tarihlerine dikkat ettiklerini, ancak evsaf etiketlerini tam okumadıklarını saptadım. Örn; kahvaltılık ve mutfaklık tereyağ farkını kimse bilmiyordu. Tüketici koruma derneklerinin varlığı, gazetelerdeki tüketici köşeleri bu alanda olumlu atılmış adımlardır.

D- Denetim Sonuçlarının Değerlendirilmesi:

Gıda denetiminde değişik kuruluşların görev aldığı ve bu kuruluşlar arasında koordinasyonun eksik olduğunu daha önce bahsetmiştik.

Yerel yönetimler olarak biz de gıda ve işyeri denetimlerini yapmaktayız. Ancak çalışmalarımızın lokal kaldığı yani genele yansımadağını görüyoruz. Örn; Bir şarküteride sağlık açısından bozulmuş bir peynir tespit ediyoruz ve o noktada peyniri imha ediyor ve olayı savcılığa bildiriyoruz. Ama belki iki dükkan ötede veya başka bir ilçede aynı peynir satışa sunulmaya devam etmektedir. Oysa satıcıdan değil üreticiden kaynaklanan bu sağlığa zararlı gıda maddesinin üretimi tahlili yapan laboratuvar birimi veya numuneyi alan kamu kurumu tarafından tüm bölgelere, özellikle üretimin yapıldığı beldeye duyurunun yapılması ve bu ürünün tüketilmesinin engellenmesi gerekmektedir.

İkinci önemli konu ise taklit veya tağşiş edilmiş veya sağlığa az veya çok zarar verecek gıda madde-

lerini satan ve imal edenleri Cumhuriyet Savcılığı'na bildirmektediriz. Ancak diğer davalar gibi gıda ile ilgili davaların da yıllarca sürdüğü ve sonuç olarak suçluların 20.000.- 50.000. -TL ağır para cezası ile cezalandırıldıkları görülmektedir.

Bu cezaların caydırıcı bir özellik taşımadığı açıktır. Gıda ihtisas mahkemelerinin kurulması, davaların daha erken sonuçlanmasını, ceza miktarlarının artırılması ise caydırıcı nitelik kazanmasını sağlayabilir.

ÖNERİLER:

1) Ulusal gıda güvenliği plan ve programlarının geliştirilmesi, gıda denetimlerinin tek elde toplanması ve birimler arasında koordinasyonun sağlanması,

2- Gıdanın üretiminden, tüketiciye sunuluncaya kadar geçen aşamalarda çalışacak elemanların, tüketicilerin ve denetim elemanlarının eğitimi,

3- Uygun Gıda Yasaları yapılması, halen varolan gıda ile ilgili mevzuatların çağın geçerli gıda güvenliği prensiplerine göre değiştirilmesi.

4) Gıda endüstrisinin gelişiminin desteklenmesi.

5) Gıda işlemlerinin kayıt ve ruhsata bağlanması.

6) Bilgilerin sistematik biçimde toplanması.

7) Gıda üretim ve tüketim planlamalar yapılması.

DUYURU

**DAHA ÜRETKEN, DAHA BAŞARILI BİR ODA İÇİN ODA'NA ÜYE OL.
ÇALIŞMALARINA KATIL, AİDATINI ZAMANINDA ÖDE.**

ODAMIZA ÜYE OLMAK İÇİN GEREKLİ BELGELER

- 1- BAŞVURU FORMU
- 2- İKİ ADET FOTOĞRAF
- 2- MEZUNİYET BELGESİ (NOTER ONAYLI)
- 4- NÜFUS CÜZDANI ÖRNEĞİ
- 5- 350.000.-TL. KAYIT, KİMLİK VE BİR AYLIK AİDAT TUTARI

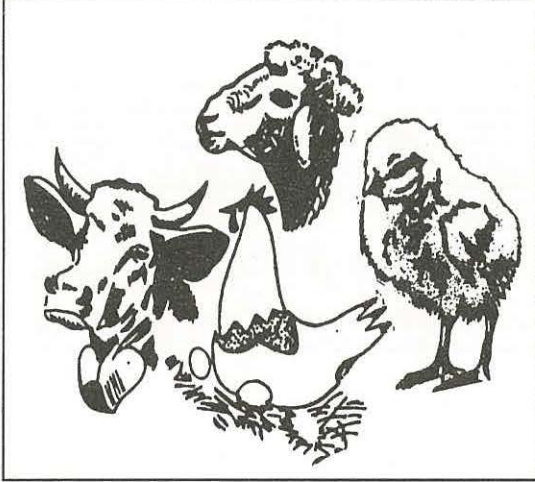

KALİTEDE ÖNDER

YEMTA

**TARIŞ - YEM SANAYİİ
LİMİTED ŞİRKETİ**

PROTEİN VE ENERJİSİ GARANTİLİ

- * Vitaminli
- * Antibiyotikli
- * İz Mineralli

**Dengeli sağlıklı ve ekonomik beslenme için,
Yeme ismini veren Yemta TARIŞ yemlerini seçin.**

Adres : 1545 Sokak No: 1 Kahramanlar - İZMİR

Telefon : (232) 421 93 06 - 421 93 07

Fax : (232) 422 72 63

SU VE DENETİM

Dr. Hayrettin AYTAÇ

G.M.T.'nün 416. Md.'ne göre; içilen sularla, gıda maddelerinin hazırlanmasında ve yapılmasında, kişisel veya genel temizlik işlerinde kullanılan sular: 1- Kaynak Suları, 2- İçme ve kullanma suları isimleri altında ikiye ayrılır.

Yaşadığımız günlerde çevre kirliliği konusu çok ciddi boyutlarda olup su kirliliği de çevre kirliliğinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Yaşamımız açısından hayati nitelik taşıyan suyun denetim ve kontrolü de büyük önem taşımakta olup halen G.M.T. müze göre yapılmaktadır.

Suyun içilebilir nitelikte olup olmadığını saptamak için ilk şart, denetime su kaynaklarından başlamaktır. Bunun için öncelikle kaynaklarda; toprağın tabiatı, suların ne şekilde aktığı ve sağlık açısından uygun olup olmadığını kontrolü yapılmalıdır. Böylece suyun çıktığı yerde toprağın durumu, cinsi, tane büyüklüğü, kaya tabakalarının durum, yarık ve çatlaklar ile suyun beslenme bölgesinde insanlar ve hayvanların bulunup bulunmadığı ve dolayısıyla bunlar tarafından kirlenilmeğe elverişli olup olmadığı incelenir. Bütün bunlardan olumlu sonuç alındığında suyun değerlendirilmesi yoluna gidilmelidir. Suyun değerlendirilmesine karar verildikten sonra su analizlerine geçilir. Su analizlerini; Duyusal muayene, fizikokimyasal muayene, kimyasal muayene, bakteriyolojik muayene olarak sıralayabiliriz.

Duyusal muayenede; renk, koku, tat, görünüş ve berraklığa bakılır. İçilecek suyun berrak, renksiz, kokusuz, tortusuz olması gerekmektedir. Fizikokimyasal analizlerde pH ve elektriksel iletkenliğe bakılır. Elektriksel iletkenlik tuzların varlığı ile ilgili fikir vermesi açısından önemlidir. Suyun kalitesi açısından kimyasal analizler çok önemlidir.

1) KAYNAK SULARI: Jeolojik şartları uygun toprak derinliklerinde toplanan, bir çıkış noktasından sürekli olarak kendiliğinden akan sulardır. Bu sular daima berrak, tortusuz, kokusuz ve renksiz olacaktır. Nitrit, Amonyak ve zehirli maddeler bulunmayacak, sertlik derecesi en fazla 10 Fransız derecesi ve pH 6,5-8,5 olacaktır.

Bu suların doğal olarak ihtiva edebilecekleri kimyasal maddelerin cins ve miktarları:

Sülfat (SO ₄)	20 mg/l	Demir (Fe)	0.3 mg/l
Klorür (Cl)	30 mg/l	Mangan (Mn)	0.1 mg/l
Florür (F)	1 mg/l	Bakır (Cu)	1 mg/l
Nitrat (NO ₃)	25 mg/l	Çinko (Zn)	5 mg/l

Total organik madde miktarı

(Oksijen hesabıyla) 2 mg/l' yi geçmeyecektir.

2) İÇME VE KULLANMA SULARI: Fenni usullerle temizledikten sonra içilen veya kullanılan yeraltı suları, dere, nehir, göl gibi yer üstü suları ve uygun metodlarla demineralize edilmiş deniz sularıdır. İçme ve kullanma suları daima berrak, renksiz, kokusuz ve tortusuz olacaktır. Amonyak ve Nitrit ihtiva etmeyecek sertlik derecesi en fazla 50 Fransız derecesi ve pH 6,5-9,2 olacaktır. Bu suların ihtiva edecekleri kimyasal maddelerin cins ve miktarları:

Kurşun (Pb)	0.05 mg/l	Mangan (Mn)	0.5 mg/l
Nitrat (NO ₃)	45 mg/l	Siyanür (CN)	0.2 mg/l
Arsenik (As)	0.05 mg/l	Çinko (Zn)	15 mg/l
Bakır (Cu)	1,5 mg/l	Florür (F)	1,5 mg/l
Selenyum (Se)	0.01 mg/l	Sülfat (SO ₄)	400 mg/l
Demir (Fe)	1,0 mg/l	Kadmiyum (Cd)	0,01 mg/l
Klorür (Cl)	600 mg/l		
Fenolik madde	0,002 mg/l	Total organik madde	3,5 mg/l'yi (oksijen hesabıyla)

geçmeyecektir.

Klorlanmış sularda serbest bakiye klorür miktarı 0,5 mg/l'den fazla olmayacaktır.

Bakteriyolojik muayenesine gelince; bu özellikle, ilimizin sularında çok büyük önem arz etmektedir. Kentimizde belli saatlerde suların kesilmesi kesinti saatlerinde

su borularında negatif basınç oluşmasına neden olmaktadır. Negatif basınç anında ise, borulardaki çatlakların etrafında bulunan pis sular boru içerisine sızılmaktadır. Bazı bölgelerde kanalizasyon boruları ile içme suyu borularının birbirlerine yakın döşenmiş olmaları içme sularının çeşitli hastalık etkenleriyle bulaşmasına neden olmaktadır. Böylece bu suları içen insanlar, çeşitli hastalıklara yakalanabilirler.

Bakteriyolojik analizlerle bir suyun içindeki mikropların sayı ve cinsleri dolayısıyla suyun temizlik ve kirliliğini diğer bir deyimle lağım suları ile karışık karışmadığını daha kesin olarak söylemek mümkündür. Ancak bu analizlerin sık sık tekrarlanması gerekmektedir. Örnek alındığı anda temiz olan bir su bir süre sonra kirlenebilir ve onun için de bu analiz sonucu kesin olmayabilir. Sudan ileri gelen bir hastalığın nedeni pek nadir olarak herhangi bir tuzun fazlalığından veya nadiren kurşun v.b. bulunmasından ileri gelirse de asıl neden dışkı bakterileridir. Kirlenmiş suyun en büyük tehlikesi patojen mikroorganizmalardır. Ancak patojen mikroorganizmaların suda bulunması o suyun kirliliğine kesin bir delil ise de bu mikroplar kolayca tanınabilecek kadar çok sayıda hiçbir zaman suda bulunmadıklarından sudaki varlıklarını saptamak çok güçtür. Öte yandan patojen mikroorganizmalar suya çok kez zaman zaman karışırlar ve su ile vücuda girdikten belirli bir zaman sonra hastalık başgösterdiğinden bu sırada hastalığın sudan geldiğini araştırmaya kalktığımızda suda artık mikroorganizma bulunmayabilir. Bu nedenlerden dolayı kolera, tifo, dizanteri basilleri gibi hastalık yapan mikroorganizmaların kendilerinin suda aranması pratikte uygulanmaz. Nitekim bir çok salgınlarda mikroorganizmalar sudan geldiği muhakkak olduğu halde bu mikroorganizmanın sudaki varlığı kanıtlanamamıştır. Bu nedenle bakteriyolojik muayenelerde bu mikropların kendilerinin araştırılmaları yerine pratikte varlıkları daha kolay saptanabilen ve besiyerlerinde üretilen saprofitlerin araştırılması yapılır. Saprofitlerin birdenbire artışı suyun iyi süzülmediğine ya da lağım suları gibi pis suların karıştığına işaret eder. Suların kontrolü ile ilgili olarak G.M.T. Md. 245'de lüzum görüldükçe ya da engeç 3 ayda bir suların kontrol edileceği belirtilmektedir. Bu maddeye de dayanarak çok sık aralıklarla suların kontrolleri yapılmalıdır. Bakteriyolojik muayenede birinci olarak suda var olan tüm mikroorganizmaların sayısı belirlenir. İkinci olarak koli bakterileri araştırılarak miktarları belirlenir.

Bakteriyolojik açıdan kirliliği içme suyu olarak tüketilmesi için dezenfekte edilmesi gerekmektedir. Böyle-

ce su ile geçen hastalıklara neden olan patojen mikroplar etkisiz hale getirilir ve suyun mikroorganizma yükü azaltılmış olur. Bunun sonucu olarak mikropların suyun niteliğini bozması da engellenmiş olur. Ençok kullanılan dezenfeksiyon yöntemleri; klorla dezenfeksiyon, ozonla dezenfeksiyon, UV ile dezenfeksiyondur.

Klorla dezenfeksiyon; Ülkemizde en yaygın kullanılan yöntemdir. Ancak klorun sudaki bazı organik maddelerle birleşerek kanserojen nitelikteki organoklorlu bileşikler oluşturduğu belirlenmiş olup bu durum bir dezavantaj olarak ortaya çıkmıştır.

Ozonla Dezenfeksiyon; içme sularının dezenfeksiyonunda kullanılan çok iyi bir yöntemdir. Bugün elektriği bol ve ucuz birçok ülkede kullanılmaktadır.

UV ışınlarıyla dezenfeksiyon; 240-280 nm dalga boyundaki ışınlar sudaki mikroorganizmaları öldürmektedirler. UV ışınları suda kalıntı bırakmadıkları için diğer dezenfektan maddelerden üstündürler.

Ültraviyole ile sterilizasyonun etkisi kesin ise de, fazla elektrik sarfını gerektirdiğinden pahalı bir yöntemdir. Ancak küçük çapta uygulanabilmektedir. Öte yandan bu şekilde sterilize edilecek suyun bulanık olmaması renksiz olması gerekir. Ultraviyole ile sterilize olan suyun tadında hiçbir değişiklik olmaz.

Temiz ve sağlıklı su tüketmek için suları kaynaklarında kontrol etmeli, eğer sonuç olumlu ise su analizleri yapılmalı ve eğer analiz sonuçları G.M.T. müze uygunsa içme ve kullanma suyu olarak bu sular kullanıma verilmelidir. Günümüzde içme ve kullanma sularının tümü mutlaka bir arıtma işleminden geçirilir. Bakteriyolojik açıdan uygun olmayan sular dezenfeksiyon işlemine tabi tutulmalıdırlar. Ancak bu işlemde artık klorlama işleminden vazgeçilmeli ozonla ya da UV yöntemi ile dezenfeksiyon uygulanmalıdır.

HIFZISSİHHA ENSTİTÜSÜ VE İL KONTROL LABORATUARLARINDA YAPILAN BAKTERİYOLOJİK VE KİMYASAL SU ANALİZLERİNİN SONUÇLARI

YIL	HIFZISSİHHA ENST.			İL KONTROL LAB.		
	NÜMUNE SAYISI	OLUMSUZ SAYI	%	NÜMUNE SAYISI	OLUMSUZ SAYI	%
1992	5899	2024	34	135	77	57
1993	5642	2325	41	203	136	67

Ziraat Mühendisliği Hizmetlerinin Yeniden Örgütlenmesi

Ali KAYGISIZ

Zir. Yük. Müh.

Üretilmeyen doğal iki kaynak; Su ve Toprak!

Bu iki doğal kaynağı teknoloji uygulayarak, ürün aldıktan sonra tekrar üretilir durumda bırakmanın, yöntemlerini - tekniklerini bile Ziraat Mühendisleridir.

Feodalizmin çökmesiyle birlikte oluşan "aydınlık tabakası" mensup olduğu mesleğe yenilikler götürmek için çaba göstermişlerdir. Kapitalizmin ulaştığı bugünkü sınır tanımaz gelişimi karşısında "Ziraat Mühendisi Aynılara" kendi alanlarındaki yenilikleri, dünyada gelişen durumlara göre uyarlamak zorundadırlar. "Ziraat Mühendisliği hizmetlerinin" çiftçiler tarafından benimsenip yerine getirilebilmesi içinde yeni anlayışlara, yeni oluşumlara ve yeni örgütlenmelere gereksinim vardır.

Düneye değin "kendine yeterli besini üretebilen 7 ülkeden birisiyiz diye övünürken, bugün bir çok tarımsal üründe ithalatçı konuma düşmüşüz. Yarın AT'ye üyelikle birlikte tarımsal ürünlerin bazılarını hiç üretmez, bazılarını da zorlayarak üretir duruma düşeceğimiz bugünden bellidir.

Ziraat Mühendislerinin çoğunluğu bugüne değin kamu kurum ve kuruluşlarında çalışarak üretimi artırmak için çaba harcamışlardır. Tarımın bugünkü geldiği noktada, verim artışı yanında "Sürdürülebilir tarımsal

kalkınma" ve "doğal üretim" gibi oluşumlar ön plana çıkmaktadır. Türkiye'de bu işlevini yerine getirmek "aydın olmanın gereği" Ziraat mühendislerinin görevidir.

Bugün, durum saptaması Türkiye'de tarımsal çalışmalarda görevli kurumların işlevleri, "yerinde üretim çalışmalarına katılmak" değil, çiftçinin yaptığı bu çalışmalarını kontrol etmek konumundadır. Tarımsal alanda görev alan Bakanlıklarda çalışan meslektaşlarımızın çoğunluğunda maaşlarını arazi hizmetleri bölümünden değil, kontrol hizmetleri bölümünden almaktadırlar. Çalışma saatleri daha çok büroda geçmektedir.

Tarımsal çalışmalarda üretim faktörleri olan toprak, işgücü ve sermayenin birlikte kullanılmasından doğan üretimin değerinin yükseltilmesi için dördüncü faktör olarak Ziraat Mühendislerinin bilgi ve deneyimlerine gereksinim vardır. Ziraat Mühendisleri geçmişte köylümüze yeni girdileri ve teknikleri kabul ettirebilmek için her türlü yöntemi denemişler ve başarılı da olmuşlardır. Ancak, fazla miktarda kullanılan gübreler toprakları çoraklaştırmış, yüksek verimli tohumluklar için geçerli yetiştirme teknikleri yeterince uygulanmamış, aşırı sulama sonucu toprakta organik çevreyi ve ürünleri zehirlemiş, bir yıl fazla para eden ürünler sonraki yıl fazlaca ekilmiş ve üretim fazlası nedeniyle fiyatlar düşmüş ve facit daire bir türlü kırılmamıştır. Teknik eleman - çiftçi işbirliği örgütlenmesi kendi yapımıza göre yaratılmamış, taklitçilik yapılmış ve geliştirilmek istenen örgütlenme modellerine önüne set çekilmek istenmiştir.

Tarım, Dünyanın her yerinde, devlet tarafından korunan bir sektördür. En gelişmiş ülkelerde dahi "serbest piyasa şartlarına rağmen" tarımın ve tarımcının desteklenmesi sürmektedir. Türkiye gibi nüfusunun % 50'sini barındıran tarımda, üretici örgütlenmeleri oluşturulmadığından, çok az sayıda örgütlü tüccar bu alandaki gelirin kaymağını yemekte ve üretmeden üretime ortak olmaktadır.

ÇÖZÜM ÖNERİLERİ:

Tarım sektörünün gelişimi çok boyutludur. Biz, burada Ziraat Mühendislerinin bu boyut içinde nasıl üretimi geliştirebilir sorunları çözümünü üzerinde durmak istiyoruz.

Meslektaş bir politikacının şu sözleri dikkat çekicidir:

Devleti çiftçinin yanında tatalım ama çiftçiyi de üretime teşvik edelim. Bu nasıl olacak peki?

Burada, 6 Mayıs 1966 tarih ve 7472 Sayılı Ziraat Yüksek Mühendisliği Hakkında Kanununun 3. maddesini alalım. "Umumi, mülhak ve hususi bütçeli idarelerde, belediyeler ve bunlara bağlı idare, müessese ve teşekküllerde ve iktisadi Devlet Teşekküllerinde ve sermayenin yarısından fazlası Devlete ait olan müesseselerde ve bu müesseselerin ve teşekküllerin iştiraklerinde vazife gören Ziraat Yüksek Mühendisi mesai saatleri haricinde tasdik ve murakabe muamelesi kendisine veya mensup olduğu daireye ait olmamak üzere iştigal ve ihtisasları ile olacak her türlü faaliyetlerde bulunabilirler.

Bu yasanın verdiği sorumluluğa dayalı olarak çıkarılan 6 Ocak 1992 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren "Yetki Tüzüğünde" Ziraat Mühendislerinin çalışma alanları belirlenmiştir.

Yine "yasanın ve yetki tüzüğü'nün hükümleri gereği olan Z.M.O. Serbest Müşavirlik Mühendislik Yönetmeliği hazırlanarak, TMMOB Genel kurulunda kabul edilmiş ve 15.5.1994 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmeliğin 4. maddesi a bölümünde SMM'nin tanımlaması yapılarak serbest çalışma alanlarımız belirlenmiştir. Madde : 4. a. 3458 sayılı yasanın verdiği yetki ile serbest çalışarak ZMO'ya kayıt ve tescilini yaptırmış veya kamu kurum ve kuruluşları arasında gerçek veya tüzel kişi hesabına ücretli, sözleşmeli, ortak veya bunun gibi bir bağlantı içinde bir yatırım veya ZMH'nin düşünce safhasında fiziki bünyeye dönük organizasyonunun gerçekleştirilmesi süreci boyunca yatırımcının işe girişip girişmemesi hakkında oluşturacağı kararlara esas olarak çalışmalardan işin faaliyete geçmesine kadar yatırımcıya danışmanlık görevi yapan ve bu faaliyetlerin tümüne ilişkin organizasyonu kurabilecek nitelikli kişi veya kuruluşa "serbest müşavir mühendis" "SMM" denir.

Gittikçe cüceleşen işletmelerde verimlilik azalırken, sürekli yoksullaşan Ziraat Mühendisleri üretime katkıda bulunamamanın yorgunluğunu iliklerinde hissetmektedirler. Potansiyel enerjilerini masa başı sohbetlerinde tüketmektedirler. Mesleklerini serbest çalışarak icra etmek isteyen meslektaşlarımızın önündeki yasal anlamdaki engeller yoktur.

Meslektaşlarımızdan beklentimiz, yasalar çerçevesinde, çalışma alanlarıyla ilgili tarımsal bilgilerini para

karşılığı vermeleridir. Bu konuda hazırlanan "Asgari ücret yönergesi"de yönetim kurulumuz tarafından kabul edilerek yürürlüğe girmiştir.

Buradan, konumuza üretkenlik getireceği inancıyla iki konuya değinmek istiyoruz. a- ABD'nin 2000'li yıllarda uygulanmaya karar verdiği tarım politikalarından birisi "Doğaya rağmen tarım değil gelecek kuşakları düşünerek, doğa ile dost ve sürdürülebilir tarımsal kalkınma tekniklerini uygulamaktadır". b- İkinci konu Latin Amerika ülkelerinde Ziraat Mühendisliği Danışmanlık firmalarının kurulması ve konu yayım çalışmalarının büyük ölçüde bu firmalara devredilmesi konusunda ciddi uygulamalar vardır. Bizdeki Sağlık Bakanlığının "yeşil kart" uygulamasına benzeyen bir örgütlenmeyle, yeşil karta sahip küçük çiftçilerin yayım ücreti firma tarafından Devletten tahsil edilmektedir.

Tarımda cüce işletmelerin çok olduğu bir yerde çiftçi örgütlenmelerinin büyük yararı vardır. Bu örgütlenmeler; bölgenin sosyo-kültürel yapısı, verimlilik durumu, ürün çeşitliliği vs. gibi farklar gözönüne alınarak yayım çalışmaları Devlet tarafından yapılmalı, hangi çeşit örgütlenmeye gerek olduğu kararını bölge çiftçisi vermelidir. Ziraat Mühendisleri tarafından uygulanacak olan yeni teknolojiler ancak bu tür örgütlenmelerle verilebilir.

Bu örgütlenme modelleri oluşana değin, yapılması gereken çalışmalar yürütülürken, kamuda çalışan meslektaşlarımız artık büronun dışına çıkma çabalarını sürdürmelidirler. Bölgelerindeki çiftçilere danışmanlık yaparak yönetmelik çerçevesinde üç ücretlerini almak ve yasanın verdiği sınırlar içerisinde ücret karşılığı proje hazırlamalıdır. Bir yıl içerisinde aldıkları ücretleri beyan ederek % 25 gelir vergilerini de ödemelidirler.

Böylece çiftçimize daha hızlı ulaşılabilecek, yeni teknolojiler uygulamalarıyla birlikte kullanılacak, istenilen düzeyde tarımsal kalkınma sağlanacaktır. Kamunun küçülmesi sürecinde, yayım politikaları değişecek; kamu sadece kontrol yapma şeklinde çalışmalarını yürütmektedir. Yeni örgütlenmelerle birlikte otokontrol sistemi uygulanmaya başlayacak, bizim insanımıza yakınlık bir sürdürülebilir tarımsal kalkınma modelleri oluşacaktır. Bu yeni örgütlenmeler içerisinde meslektaşlarımızda olması gereken yerde bulunacaklardır.

Yeraltısuyu Sulama Projeleri ve Ekonomik Yararları¹

Ahmet KAYA *
Dr. Nüvit SOYLU **

GİRİŞ

İnsanlığın başlangıcından günümüze uygarlıkların gelişmesinde ve yerleşim birimlerinin belirlenmesinde öncelikli etken olan SU, yaşamın sürdürülebilmesinde gerekli olan besin ihtiyaçlarının sağlanması için yetiştirme sürecinde de en önemli girdi olma özelliğini korumaktadır.

Doğal ve vazgeçilemez kıt kaynaklarımız olan su ve toprağın toplumun yararına sunulması ve sürdürülebilir üretimin başarılması bakımından, yeraltı ve yerüstü suları kullanımının optimal koşullarda sağlanması gerekmektedir.

Bu durum, başlangıçta, jeolojik ve hidrojeolojik yapının iyi bilinmesi temeline dayanmaktadır.

Bilimsel çalışmaların uygulamaya aktarılmasına paralel yeraltısuyundan yararlanma teknikleri her geçen gün geliştirilmektedir.

Bu açıdan, çeşitli boyutlarda açıklamaların yapıldığı kurultayda, sözkonusu çalışmaların sonucu yeraltısuyunun kullanıma sunulmasıyla sağlanan yararlar da bu tebliğde anlatılmaya çalışılacaktır.

Diğer bir deyişle, yapılan bu çalışmaların sonuçtaki amacı, yeraltı su kaynaklarının kullanılmasyla, ülkede ekonomik ve sosyal yapıya olumlu etkilerinin, toplumsal refaha katkıları açıklanacaktır.

YERALTISUYU ve SULAMANIN ÖNEMİ

Ülkemizde 28.05 milyon ha. olan tarım alanlarının 25.8 milyon ha' 1 sulanabilir özelliktedir. Mevcut koşullarda büyük ve küçük sulamalar olarak yerüstü ve yeraltı suları ile ekonomik olarak sulanması uygun görülen tarım arazisi 8.5 milyon ha. olarak belirtilmektedir. Bugüne kadar yeraltı ve yerüstü su kaynaklarıyla 4.1 milyon ha alan sulamaya açılabilmiştir.

Bu durumda 4.4 milyon ha. arazinin sulanması için çalışmalar ve tesislerin inşası gerekmektedir.

Halen sulanan sahalarda, brüt olarak 3.7 milyon ha. alanda yerüstü su kaynakları, 455 000 ha. alanda yeraltı su kaynakları kullanılmaktadır. Yerüstü su kaynaklarıyla sulanan sahanın 2.7 milyon ha.'ı devlet, 1 milyon ha.'ı halk tesisleriyle, yeraltı su kaynaklarıyla sulanan alanın 100000 ha.'ı halk, 355 000 ha.'ı da devlet tarafından inşa edilen yeraltısuyu sulama tesisleri ile gerçekleştirilmektedir.

95 milyar m³/yıl yerüstü ve 12 milyar m³/yıl yeraltısuyu olmak üzere toplam 107 milyar m³/yıl olarak hesaplanan kullanılabilir su potansiyelinin, bugüne kadar yapılan tesislerle 31 milyar m³/yıl (%29'u) fiilen tüketilmektedir.

Yüzey sulama olanağı olmayan ya da yeterli bulunmayan sahalarda miktar ve kalitesinin uygun olması halinde sulama amacıyla yeraltısuyundan yararlanılmaktadır. YAS potansiyeli ve sulamaların yıllara göre gelişimi eklerde verilmiştir.

1956 yılından bu yana yeraltı su potansiyeli saptamalarıyla ilgili 6000 yerel etüt ve 236 ovada YAS rezerv tespit çalışmaları tamamlanmıştır. Bu çalışmalara göre, belirtilen 12 milyar m³ / yıl YAS emniyetli işletme rezervinin 6 milyar m³ / yıl'ının sulamaya ayrılabilceği hesaplanmaktadır.

Mevcut durumda sulamayla 4.1 milyar m³ / yıl

1) TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası "47. Türkiye Jeoloji Kurultayı"nda sunulmuştur (1994).

*) DSİ Genel Müdürlüğü Jeotek Hiz. YAS. Da. Plan Proje ve Rezerv Kontrol Şube Müdürü. Jeoloji Yük. Müh.

**) Aynı Şube Müdürlüğünde Ziraat Yük. Müh.

YAS rezervi kullanılmakta ve 455000 ha. arazi sulanmaktadır.

Kentsel ve sanayi kesiminde içme ve kullanma suyu sağlamanın yanında, sulamada yeraltı suyu kullanımını büyük önem taşımaktadır.

Bitki büyüme devresinde doğal yolla karşılanamayan bitki su gereksiniminin sulama yoluyla gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Ülkemiz iklim özellikleri nedeniyle tarım alanlarının % 96'sında sulama gereksinimi olduğu bilinmektedir.

Su, tarım alanlarında üretim ve verim artışı yanında kültür bitkilerinin yetiştirilmesine olanak sağlayan en önemli girdi olma özelliğini korumaktadır.

Yeraltı suyu, suyun kıt olduğu durumlarda tek alternatif olması, tarıma açılacak daha fazla arazinin bulunmaması nedeniyle birim alandan alınan üretim ve verim artışı yoluyla bu tür yörelerde yerleşik nüfusa gelir artırıcı fonksiyonuyla önemli katkılarda bulunmaktadır.

SULAMA AMACIYLA YERALTI SUYU

KULLANIMI

Yeraltı suları devletin hükmü ve tasarrufu altındadır. Yasa gereği devlet adına kullanım hakkı özel ve tüzel kişilere devredilebilir.

Devlet Su İşleri 1960 tarih ve 167 sayılı Yasa gereği yeraltı suları ile ilgili her türlü işlemi devlet adına üstlenmiştir.

Bu sulamaların gerçekleştirilmesi işlevi, 1966 yılından bugüne Yasa, yönetmelik ve ilgili kuruluşlar arasında düzenlenen protokollar çerçevesinde işbirliği içerisinde yürütülmektedir.

İşbirliği protokolları olan kuruluşlar;

1. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü

2. Tarım Bakanlığı Teşkilatlandırma ve Destekleme Genel Müdürlüğü

3. Devlet Bakanlığı Köy Hizmetleri Genel Müd.

4. Maliye Bakanlığı T.C. Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü

5. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Türkiye Elektrik Kurumu Genel Müdürlüğü'dür.

Yeraltı suyu ile sulama yapılabilmesi için yasada belirtilen 10 m'den derin kuyuların açılması, belirlenen koşulların sağlanmasını gerektirir.

Yeraltı suyundan yararlanmak isteyenler, taleplerini en yakın DSİ birimine başvuruda bulunarak bildirir. Yeraltı suyundan yararlanmak için DSİ Genel Müdürlüğünden izin belgeleri almak zorunludur. Bu belgelerin en önemlileri "Yeraltı suyu Arama Belgesi" ve "Yeraltı suyu Kullanma Belgesi"dir.

Bugünkü organizasyonlarla, sulama amacıyla yeraltı sularından 4 şekilde yararlanılmaktadır.

1. Devlet Su İşleri Sulama Şebekeleri;

Kuyu, pompaj, enerji, kanal gibi tesislerin inşası DSİ ya da özel şirketlerce, işletilmesi ise DSİ tarafından yapılmaktadır. Bu sulamalar yerüstü sulamalarını takviye, yüzey sulamalarla kombine ya da yeraltı suyu sulamaları niteliğindedir.

Bugüne kadar 36 ünite 88003 ha alan projelendirilmiştir. Halen inşaatı tamamlanan kısımda 1215 sondaj-kuyusu ile 59710 ha alan sulanmaktadır.

2. Kamu kuruluşlarına bedeli karşılığında yapılan tesisler;

DSİ teşkilatı, kamu kuruluşlarına sulama amaçlı pompaj tesislerini bedeli karşılığında inşaa etmektedir. Bu şekilde 23 ünite 332 kuyu ile 15570 ha alanın sulanması sağlanmıştır.

3. Ferdi tesisler;

Bireysel olarak DSİ teşkilatına başvuruda bulunanların arama ve kullanma belgelerini aldıktan sonra proje dahilinde ve genellikle T.C. Ziraat Bankasından kredi kullanarak Köy Hizmetleri, DSİ ya da özel firmalar tarafından inşaa edilen tesislerle yapılan sulamalardır. Bugüne kadar sulama amaçlı DSİ'den yaklaşık 20000 adet belge alınmıştır.

4. Sulama Kooperatifleri adına yapılan tesisler;

Yeraltı suyu sulama kooperatifleri yatırımlarının gerçekleştirilmesinde DSİ ve Köy Hizmetleri Genel Müdürlüklerinin koordineli çalışması sözkonusudur. Gerekli etüt, planlama ve projelendirme çalışmalarından sonra kuyular açılmakta, pompalar takılmak-

ta, elektrifikasyon, kanal ve kanaletler inşa edilmektedir. Yatırımların DSİ ile ilgili kısmı (kuyu, elektrifikasyon tesisleri, motopomp ve barakaları) ilk 5 yıl ödemesiz 25 yılda her yıl % 1 artan taksitlerle yöre halkı tarafından kurulan sulama kooperatiflerince, DSİ'ye geri ödenmektedir. Geri ödeme bittikten sonra tesisler sulama kooperatifine devredilmektedir. Bu tesislerin işletme, bakım ve onarımları yararlanlar tarafından sağlanmaktadır.

888 adet Sulama Kooperatifi sahasında 8269 adet sondaj kuyusu ile 352583 ha tarım arazisinin YAS'dan sulanabilmesi için planlama ve projelendirme çalışmaları tamamlanmıştır.

941 ünitede 6245 adet sondaj kuyusu ile 266655 ha alanda, sulama kooperatifleriyle fiilen sulama yapılmaktadır.

Mevcut koşullarda sulama amacına yönelik yeraltısuyu rezervinin % 78'ini Sulama Kooperatifleri kullanmaktadır.

Bu nedenle YAS sulamalarında, SULAMA KOOPERATİFLERİ önemini korumaktadır.

EKONOMİK YARARLAR

Her ne konuda, ne amaçla olursa olsun, ister bireysel ister toplumsal, tüm evrende yapılan her faaliyete ekonomik bir yönü vardır.

Bu nedenle, ekonomi çağı olarak adlandırılan günümüz faaliyetleri, ekonomi verileriyle değerlendirilerek karar verilmektedir.

Yapılan her faaliyetin amacı, sonuçta insanın gereksinimlerine yanıt vermektedir. Bu gereksinimleri ve tercihleri saptayan olduğu gibi kullanan unsur yine insandır.

Son yıllarda, arazi, sermaye, girişimci ve emek olarak adlandırılmış üretim faktörleri, insanla ilişkilendirilerek, İNSAN FAKTÖRÜ adı altında değerlendirilmeye diğer ekonomik faktörler ise ZAMAN ve PAZAR olarak tanımlanmaya başlamıştır.

Bu duru, ulusal olarak kaynak kullanımında, sektörel, kurumsal ve bireysel olarak sorumluluklarımızın açık göstergesidir.

YAS sulamaları, mevcut kaynakların en ekonomik

koşullarda yararara sunulmasında küçümsemeyecek hizmetler vermiştir.

Yatırım tutarı ve sulanan arazi miktarı dikkate alınarak yapılan sınıflamada "küçük su işleri" grubuna giren YAS sulamalarında, yararlanan çiftçi sayısı dikkate alındığında sosyo-ekonomik açıdan çok farklı sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

Diğer bir deyişle, büyük su işlerine kıyasla, küçük yatırımlarla daha kısa sürede faydaya sunulan küçük su tesislerinden yararlanan çiftçi nüfusu bazen bir baraj sulamasından çok fazla olmaktadır.

Bu bulgular ve değerlendirme, bir baraj sulamasına göre daha küçük bir arazide sulama koşullarına sahip olan bir çiftçinin, birim alandan elde ettiği gelir artışının asgari 5 katına çıkmasıyla sağladığı geçim düzeyi ve kendine yeterliliğin, işsizlik ve istihdam gibi diğer ekonomik göstergelere olan olumsuzluğun giderilmesine katkı olarak açıklanabilir.

Bu bakışla, 40000 ha olan bir yüzey sulama sahasında 20000 çiftçinin yararlanması durumunda bir çiftçinin 20 da olan sulama sahasına karşılık, 2000 ha'lık bir YAS sulama alanında 2 da sulama sahası şansına sahip çiftçinin marjinal fayda prensibine göre sağladığı ekonomik güç açıktır.

Tarım sektöründeki nüfus yoğunluğu ve kayda alınamayan üretim dikkate alındığında bu gösterge daha da önemli olmaktadır.

Yeraltısuyundan sulama yapmak isteyen çiftçi talepleri her geçen yıl artmaktadır. Ancak, devlet olanakları artan talepleri karşılayamadığından yıllık planlar yapılarak talepler giderilmeye çalışılmaktadır.

YAS sulama projelerinin, yıllık sulama yatırımlarından aldığı pay sadece % 13 tür.

Geçmiş yıllarda da benzer oranlarda ödeneklerle YAS sulama projeleri yürütülmeye çalışılmıştır.

Sulama Kooperatifleri amacına uygun çalıştıklarından, toplumumuzda, özellikle kırsal kesimde, çiftçilerin ortak çıkarlar doğrultusunda birleşerek, dayanışma içinde faaliyet göstermesini sağlamıştır. Bu durum, bireysel bilincin neden olduğu ulusal ekonomik kayıpları önlemiştir.

Sayıları 1250 nin üstünde olduğu belirtilen sulama

kooperatiflerine üye çiftçi sayıları değişmekle birlikte her birine yaklaşık 200 çiftçinin üye olduğu varsayıldığında, götürülen hizmetten 250000 çiftçi yararlanmaktadır. Aile nüfusu dikkate alındığında yararlanan nüfus 1750000'e ulaşmaktadır.

Yukarıda belirtilen nüfusa, 250000 - 300000 ha alanın sulamaya açılmasıyla, sağlanan ekonomik katkıya bağlı olarak yaratılan ulusal sosyal refah önemli boyutlardadır.

Bilindiği gibi, tarımsal üretimde girdi olarak tek başına SU, sadece verimde, bilimsel olarak 7.6 kat artış sağlamaktadır. Üretim, verim ve gelir artışı bu yörelerde yaşayanlara, ekonomik refahla birlikte sosyal aktivite de getirmiştir.

Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) sınırları içinde yer alan illerin şehir ve köy nüfusları toplamı 3220375 ile 4445506 arasında verilmektedir.

Sulama kooperatifleri aracılığı ile sulama hizmetlerinin götürüldüğü nüfus GAP nüfusunun % 54-%39'unu kapsayacak kapasitededir.

Kooperatifler aracılığı ile sürdürülen mevcut uygulamada, işletme, bakım ve onarım masrafları yararlananlar tarafından karşılanan bu sulamalara devlet bütçesinden ayrılan miktarlar, diğer sulama yatırımlarına göre çok küçük kalmaktadır.

Yıllar itibariyle devlet bütçesinden ayrılan ödenekler göreceli olarak artmakta ise de gelen talepleri karşılamaktan uzaktır.

28 yıllık uygulama gözlemleriyle, bu sulamaların önemli ölçüde göçü önlediği, YAS sulaması başlayan birçok sahada yöreye dönüşü sağladığı anlaşılmaktadır.

Bu yönüyle sulamalar, sağlıklı kentleşmenin olumsuz etkilerini önleyici ve sosyal yapıya olumlu katkıların da bir göstergesidir.

Uygulama eksiklikleri ve günün koşullarına uymayan kararlar nedeniyle, diğer sulamalarda olduğu gibi, teknik tarım uygulanamayışı sonucu, üretim ve verim açısından planlanan düzeyde artışların sağlanmadığı YAS Sulamalarında, çiftçi gelirlerinde, sulamadan önceki koşullara göre en az 5 kat artış sağlanmaktadır.

Şayet sulama alanlarında gerekli teknik tarım ko-

şulları uygulanabilse üretim, verim ve gelir açısından daha fazla artış yaratılabilecektir.

Hatalı kararlar sonucu, kullanımda pahalı sulamalar olarak adlandırılan YAS sulamalarında, yapılan bir inceleme sonucu, 6000 ha sulamaya açılan bir kooperatif yöresinden devletin elde ettiği vergi gelirinin bazı illerimizden fazla olduğu gözlenmiştir.

Bu durum birim yatırıma karşılık sağlanan faydalara bir göstergedir.

SONUÇ

Bugünkü rezerv hesaplamaları, yapılan YAS yatırımlarının iki katı artışa olanak sağlamaktadır.

Ancak, bütçe olanakları, kaynakların kullanıma sunulması ve taleplerin karşılanmasını geciktirmektedir.

Oysa, sulama yatırımları tarım sektörüne yapılan en somut desteklemelerdir.

Ekonomik olarak, su ve toprak gibi vazgeçilemez ve arttırılmaz kıt kaynaklarımızın korunarak kullanılması ve değerlendirilmesi bakımından iyi bir örnek oluşturan YAS'dan sulama çalışmalarını hızlandıracak ve sorunlarını çözümlenecek, günümüz koşullarına uygun düzenlemelerle, ülke kalkınmasında istenilen hedeflere daha çabuk ulaşılabilecektir.

Kısaca anlatılmaya çalışılan YAS sulama çalışmaları ve benzerlerinin, genel ekonomi ve kalkınma yönünden olumlu etkilerini arttırmak için ülke yatırım planlamalarında daha kapsamlı gözden geçirilmesinde yarar vardır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR :

DSİ Haritalı İstatistik bültenleri 1970 - 1975 - 1977 - 1992.

DSİ Gen. Md.lüğü Jeotek. Hiz ve YAS Da. Üretim Sonuçları 1993.

Soylu N. Toprak ve Su Kooperatiflerinin Tarımsal Yapı ve Üretime Etkileri Üzerine Bir Araştırma, Doktora Tezi 1986.

Soylu N, Türker M, Türkiye Sulama Kooperatifleri Tesisleri ve İşletmeciliği, Çiftçi ve Köy Dünyası, Sayı 104, 1993.

İNSEKTİSİTLER

BIRLANE %24 EC
CONSULT 100 EC
DURSBAN 4
DURSBAN 25 W
FASTAC 100 EC
NURELLE 200 EC
RELDAN 22
RIPCORD 200 EC

AKARİSİTLER

TOTEM 200 SC
PROMITE'S 30 W
PROMITE'S 57 EC
TORQUE 550 SC

FUNGİSİTLER

BENOR
TRIMIDAL

FUMİGANTLAR

CONDOR
TELONE II

YABANCI OT İLAÇLARI

SANSAC
SONALAN
SUPER GALLANT
LONTREL 100
TREFLAN
TORDON 101

KIŞ MÜCADELE İLAÇLARI/ YAZLIK YAĞLAR

TRIONA 2
VINTERVAŞ

BITKİ BÜYÜME DÜZENLEYİCİLERİ

HERBEX

YAPRAK GÜBRELERİ

BIOMASTER
NUTRILEAF NPK 20-20-20
NUTRIPLANT NPK 9-15-30
SOL-U-GRO NPK 8-48-12

İTHALATÇISI

DOWELANCO TARIM A.Ş.

Bağdat Cad. No.213, Konak Apt.Kat.4 Çiftelavuzlar-İstanbul

Tel.: 0.216 386 02 42 Fax: 0.216 363 81 99

BÖLGELER:

ANKARA Tel: 0.312 418 18 87 BURSA Tel: 0.224 220 80 76

ADANA Tel: 0.322 453 69 10 İZMİR Tel: 0.232 425 86 48

ANTALYA Tel: 0.242 243 09 45 KONYA Tel: 0.332 322 01 04

* DowElanco'nun tescilli markası.

DEMOKRATİK TARIMSAL KOOPERATİFÇİLİKTE DİKEY ÖRGÜTLENME GEREĞİ

Ata ÜNVER¹⁾

Kooperatifçilik kelimesi üretim, kredi, tüketim ve konut temini gibi başlıca ekonomik ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla, kendi istek ve iradeleriyle birayara gelen, işyeri ve işletme vücuda getiren insanların oluşturdukları ekonomik bir birimi kapsamaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere, işbirliği ve dayanışma gibi temel insani ihtiyaçların olduğu her yerde kooperatifçilik bilinci ve inancının gelişmiş ve yaygınlaşmış olması gerekmektedir. Kooperatifçilikte ana ilke "Ortakların çıkarlarının birlikte korunması", gönüllü olarak bir araya gelme isteğinin gösterilmesidir.

Kooperatifçilik temelde bir örgütlenme biçimidir. Bu örgütlenme ortak çıkarlara hizmet amacı güder. Tarımda da bazı yapısal özelliklerden ötürü böylesi bir işbirliğine gidilmesi zorunluluğu bulunmaktadır. Çünkü ekonomik yönden zaten çeşitli sorunlarla karşı karşıya bulunan çiftçiler en uygun iş hacmini sağlamak, ürettikleri ürünü en iyi fiyatla pazarlamak ve üretim için girdileri en verimli koşullarda temin etmek gibi somut yararlar ancak ve ancak örgütlenme ile ulaşabilirler.

Ülke de tarımsal kooperatiflerin kuruluşu ve yoğunlaşması 80 yıl gibi eski geçmişe sahipken günümüze değin, üst ve merkezi örgütlenmelerini tamamlamamış olmaları son derece önemli ve büyük bir örgütlenme sorunu olarak önümüze çıkmaktadır. Serbest piyasa girişimcilerinin gruplaşmalar, anlaşmalar, A.Ş. veya Holdingler şeklinde elde ettikleri teknik ve ekonomik üstünlükleri, kooperatifler kendi

aralarında federatif örgütlenmeye yani üst örgütlenmeye giderek sağlayabilirler. Bu birleşme biçimi genellikle "Tabandan tavana" doğru oluşan bir organizasyonu anlatmaktadır. Birim kooperatifler kendi amaçlarına ulaşmada çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadırlar ve bu kooperatiflerin tek başlarına ulaşamadıkları müşterek ihtiyaçları bulunmaktadır. İşte kooperatif üst örgütleri birim kooperatiflerinin ekonomik ve sosyal amaçlarına ulaşmasında merkezi, bir rol oynamakta ve bunu ulusal boyutta geniş bir tabana yayabilmektedirler.

Kooperatiflerin, ülkemizde kuracakları birliklerin nitelikleri ve tipleri hakkında 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nun 78-79 maddelerinde çeşitli belirlemeler bulunmaktadır. Bunlara göre Türkiye koşullarında kooperatifler, çalışma konuları ve amaçları ortak olan kooperatifler, kendi aralarında birleşerek İl Birliklerini ve bu kooperatif birlikleri de yine aynı koşulla kooperatif şeklinde birleşerek "Kooperatifler Merkez Birliği'ni" kurabilirler.

Görülebileceği gibi yasa koşulları son derece net ve açıktır ve bilindiği gibi yaptırım gücünün en yüksek olduğu organı, yasa teşkil etmektedir. Oysa diğer birçok ülkede daha yüzyılın başlarında çözümlenmiş olan bu yapısal örgütlenme, ülke tarımsal kooperatifçiliğinde hala bir sorun olarak yerini korumaktadır. Bu sorun neden hala çözüme kavuşturulamamıştır, neden ilgili birimlerce Türkiye tarımına getirebileceği ek katma değer dikkate alınmakta üreticiye ve birim kooperatiflere yaratabileceği önemli avantajlar kulak arkası edilmektedir?

Köy - Koop. İzmir Birliği Yönetim Kurulu Başkanı

1970'li yılların başında demokratik tarımsal kooperatif birlikleri güçbirliğine giderek Köy Kalkınma Kooperatifleri ve Diğer Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Birlikleri Merkez Birliği'ni (Köy - Koop Merkez Birliği) kurdular. Bu merkezi birlik son derece başarılı bir gelişme göstererek, 80'li yıllarda 59 ortak İl Birliğe, 2476 birim kooperatife ve 2,5 milyonu aşkın üretici ailesinin örgütü durumuna ulaşmıştı. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı 1982 yılında Ülkenin tek tarımsal kooperatifler merkezi örgütüne fesh için dava açtı ve yöneticileri gözaltında bulunan Merkez birliği 12 Eylül koşullarında fesh edildi. Ne yazık ki Merkez Birliği'nin feshi için dava açan bürokratlar bugün yine görevdedirler ve çalışan il birlikleri için fesih davalarını planlamaktadırlar.

Bu durum İzmir, Edirne, Çanakkale, Sinop, Kastamonu, Manisa, Muğla ve Gümüşhane'den oluşan toplam 8 İl Birliği'nin 1989 yılında biraraya gelerek Merkez Birliği'ni tekrardan kurmak için Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ilgili birimine başvurmalarına kadar sürdü. Merkez Birliği için yapılan söz konusu başvuru sonucunda, bakanlık bu örgütlenmeyi destekleyerek ülke ve üreticiler için çok önemli bir eksikliği giderilmesine çalışacağına girişimi başlatan İl Birlikleri üzerinde devletin gücünü baskı unsuru olarak kullandı.

Oysa Merkez Birliği'nin kurulması ile ekonomik ve sosyal açıdan son derece büyük ve önemli gelişmeler elde edilebilecektir. Herşeyden önce, böylesi bir üst örgütlenme 2000'i aşkın tarımsal amaçlı birim kooperatifin son derece ağır olan ekonomik koşullar altında tek başına kalmasını önleyebilecektir. Küreselleşen dünyada kooperatifçiliğin gelişmesi için örnek alınabilecek çalışmalardan ve dayanışmadan yerel, bölgesel ve ulusal boyutta yararlanılması sağlanabilecektir. Ülke nüfusunda ve ekonomisinde önemli bir paya sahip olan tarım üreticilerinin, ulusal ve uluslararası platformlarda temsili için üst örgütlenme gerekli-

dir. Bunlardan başka ortak birliklerini ve bunların ortağı birim kooperatiflerini sadece ilgili Bakanlığın Genel Müdürü'nün insiyatifinde ki sınırlı olan bir bütçeden kurtarıp, tarımsal kooperatifçiliğin gelişmesine hizmet verebilecek genişlikte bir bütçeye kavuşmasını sağlayacak ve gerektiğinde hukuksal bir zeminin yaratılabilmesinde köprü vazifesi görecektir. Bu nedenle de özellikle ülkemizde tarımsal kooperatifler üst örgütlenmesini yani dikey örgütlenmenin getirebileceği yararları gözönüne almak ve bu konudaki çalışmalarını hızlandırmak zorunluluğu bulunmaktadır. Çünkü ekonomide kalkınmanın en önemli araçlarından biri tarımsal kooperatifler, tarımsal kooperatiflerin ise en önemli güç kazanma, etkinleşebilme araçlarından biri tarımsal üst örgütler veya Merkez Birlikleri'dir. Bundan dolayıdır ki tüm aksine çalışmalara rağmen Köy - Koop Merkez Birliği'nin gerekliliği ve önemi hiçbir zaman gündemden düşmemiştir.

Merkez Birliği'nin kurulması konusunda istikrarlı bir tutum sergilenmek zorunluluğu bulunmaktadır. Böylece ülke tarımsal kooperatifçiliğinde dev adımların temeli atılmış olacak ve bu adımlar ülkenin gereksindiği dönem ve zamanlarda hızlandırılabilir.

Bunun tespitinin yapılması ülke üreticisinin ekonomik ve sosyal refaha kavuşturulması için önemli bir zorunluluktur. Merkez Birliği'nin ülkesel boyutta çözebileceği onlarca sorun varken, kuruluşunun devamlı bir süreç dahilinde engellenmesi ve ertelenmesi bu sorunların ancak İl Birlikleri bazında bölgesel olarak çözümlenmesi veya bireysel çabalarla iyileştirilme faaliyetlerine kalmaktadır ve bu da tabiatıyladır ki yetersizliklere sebep olmaktadır. "Merkezi örgütlenme olmadan kooperatiflerin sorunları çözülemez" ilkesi uluslararası bir kooperatifçilik ilkesidir, bu ilke gereği yapıldığında tarımda yapısal ve ekonomik örgütlenme çalışmasının başarılabileceği mümkün olacaktır. Bu unutulmaması ve daima dikkate alınmalıdır.

2000'li YILLARA DOĞRU

AÇLIK VE BESLENME SORUNU NİÇİN?

Araş. Gör. Bülent GÜLÇUBUK*

1979 yılından beri her yıl 16 Ekim tarihi "Dünya Gıda Günü" olarak kutlanmaktadır. Bu tarihte dünyanın birçok ülkesinde çeşitli etkinlikler düzenlenmekte, açlık - beslenme sorununa çözüm yolları aranmakta ve öneriler sunulmaktadır. Hızla bilgi çağına geçmeye çalışan dünyamızda, başdöndürücü gelişmelere rağmen ne yazıkki açlık ve beslenme sorunu halen insanların en önemli uğraşlarından biri olma özelliğini sürdürmektedir. Gerçekten gıda ve beslenme yüzyılın önde gelen sorunlarından biridir. Dünya nüfusunun hızla artması açlık ve beslenme konularını sıkça gündeme getirmekte ve birçok ülke insanların nasıl besleyeceğini düşünmektedir. Bu, zaman zaman istenmeyen sonuçları da beraberinde getirmektedir. Tarihi gelişme süreçlerine bakıldığında da çoğu zaman beslenme sorunlarının ülkeler arasındaki çatışmaların önemli nedenlerinden biri olarak dünya barışını etkilediği görülmektedir.

Dünya nüfusu her yıl ülkemiz nüfusundan daha fazla bir miktarda artış göstermektedir. Hızla artan nüfus ve sınırlı üretim kaynakları sonucu; açlık, kötü ve yanlış beslenme, düşük yaşam standardı, gıda üretim ve tüketimi ile dağılımı ve gıda güvenliği gibi konular dünya kamuoyunda ciddi bir biçimde görülüşüp, çözüm aranır bir hale gelmiştir. Resmî rakamlara göre (FAO); dünyada 200 milyonu çocuk olmak üzere 800 milyona yakın insan yetersiz beslenmektedir. Yine dünyada büyük yoksulluk içinde yaşayan insanların sayısının hergün 75 bin kişi arttığı ve her yıl üç yaşın altında yaklaşık 15 milyon çocuğun açlık, yetersiz ve dengesiz beslenme ile hastalıklardan dolayı öldüğü bildirilmektedir. Ve bugünden önlem alınmazsa 2000 yılında 700 milyon kişinin temiz su olanağından kitle ölümlerine rastlanılacağı söylenmektedir.

İnsanların bugün ve yarın güven içinde yaşamalarına karşı en büyük tehdidi oluşturan yoksulluk tehlikesinden kurtaracak önlemler daha fazla zaman yitirilmeden alın-

mazsa, 2000 yılında dünyada 2,5 milyar "yoksul" yaşam savaşı verecektir. Bu rakamlarla insanın dehşete düşmesi gerçekten elde değildir. Ancak bunlar bir yandan da, ileride karşılaşılabileceğimiz bir görüntüyü tüm netliği ile göstermesi açısından çok önemli bir işlevi üstlenmektedir.

Beslenme sorunu kendine yeterli durumda görülen ülkemizde de geçerlidir. Artan enflasyon ve hayat pahalılığı ile gelir dağılımındaki dengesizlikler nedeniyle insanların beslenme olanakları daralmakta, eğitim yetersizliği nedeniyle gıda tüketimi bilinçsizce yapılmaktadır. Bunlardan dolayı ülkemizde 7 milyon kişi proteinsiz 10 milyon kişi de düşük kalori ile beslenmektedir. Ve her yıl yetersiz beslenenlerin arasına 1.5 milyon kişi daha katılmaktadır. Bugün için ülkemizde çok ciddi boyutlarda açlık sorunu bulunmamakta fakat yanlış, dengesiz ve yetersiz beslenme söz konusudur. Örneğin, ülkemizde kişi başına yıllık 15 kg kırmızı, 6 kg beyaz et tüketilirken Avrupa insanı yılda 60 kg. kırmızı, 12 kg. beyaz et tüketmektedir.

Dünya'da nüfusun denetim dışı artışı, giderek artan yoksulluk, işsizlik ve toplumsal parçalanma dünyanın her yanında tüm toplumları etkileyen toplumsal hastalıkların başında gelmektedir. Yaşam koşullarında giderek artan kutuplaşma gerek ulusların kendi içlerinde, gerek kendi aralarında güç kazanan ortak yeni bir eğilimdir. Giderek artan eşitsizlikler, çeşitli grupların gelir ve yaşam düzeyi arasındaki büyük farklar, refahın dengesiz dağılımı ve kaynaklardan yararlanmadaki dengesizlikler tüm toplumlarda giderek artan yoksulluğun en belirgin göstergeleridir. Bundan dolayı, bugün artık her ülkenin insanları sorunları beraber düşünmek ve bütün uluslar evrensel sorunları sen-ben ayırımı yapmadan birlikte ele almak zorundadır.

* Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü.

Uzun yılların birikimi olan açlık sorunu kuşkusuz kendiliğinden ortaya çıkmamıştır. Doğal kaynakları çeşitli amaçlar uğruna kolayca harcayabilen insanoğlunun vurdumduymazlığı ve kaynakları çok serbestçe kullanması sonucu doğayı zarara uğratması insanları açlık ve beslenme sorunuyla karşı karşıya getirmekte ve ölüme mahkum etmektedir. Bugün özellikle Afrika'nın birçok ülkesinde insanları şiddetli bir biçimde etkileyen açlık sorunun gidermek amacıyla yapılan çeşitli konserler, maçlar, yarışmalar, bağışlar gibi popülist çalışmalar sorunun çözümünde geçici ve gözboyayıcı bir uğraşından öte gitmemektedir. Bunlar soruna sadece geçici çözüm getirmekte ve bunun insanların karınlarının "şimdilik" doyurulmasından ibaret bir çalışmadan başka birşey olmadığı ortaya çıkmaktadır. Burada akla gelen bir soru var. Bu ülkeler bu duruma nasıl geldi ve bu duruma gelirken diğer ülkeler ne yapıyordu? İnsanlar kuşkusuz gece yatıp sabah kalktıklarında açlıkla karşı karşıya kalmadılar. Bugün birçok kaynakları G. Afrika ve çeşitli gelişmiş ülkeler tarafından elinden alınan ve açlıktan kıvrılan, ölen insanlarına karşı yardım toplanan Nabibya varsa, geçmişte de Somali, Gambia, Sudan ve diğerleri vardı, kalıcı çözümler bulunamadığı takdirde bundan sonrada benzerleri olacaktır. Geçici birer göz boyaması olarak görülen yardım kampanyaları, bu ülkeleri yıllardır tahrip eden ve bugün bunu halen sürdüren birçok gelişmiş ülkenin ödemeleri boyunlarının borcu olan faturanın çok küçük bir bölümüdür.

Yoksulluğun ve dolayısıyla açlığın kötü sonuçlarının ortadan kaldırılmasının çok güç ve altından kalkılamayacak kadar masraflı olduğu konusunda ortaya çıkan düşüncelere karşı, ortada olan bir takım veriler bunların hiç de böyle olmadığı sonucunu ortaya koymaktadır. UNICEF tarafından yapılan tahminlere göre sağlık, beslenme, eğitim, su ve sanitasyon sorunlarının giderilmesi için gerekli olan yıllık ek mali kaynak 25 milyar Dolar'dır. 25 milyar Dolar başlıca çocuk hastalıklarının kontrol altına alınması, çocuk malnütrisyonunun yarıya, çocuk ölümlerinin ise yılda 4 milyona düşürülmesi, bütün topluluklara temiz su ve sanitasyon olanaklarının sağlanması, bütün çocuklara temel eğitimin verilmesi ve aile planlamasının her yerde uygulanabilmesi için gerekli olan yıllık ek kaynak tutarıdır. Burada 25 milyar Dolar büyük bir miktar gibi görülebilir. Fakat Japonya'da Tokyo ile Kabe kentleri arasında karayolu yapımı için ayrılan paranın yaklaşık 40 milyar Dolar, Avrupa'da sigaraya harcanan paranın yılda

50 milyar Dolar, yine Japonya'da iş çevrelerinin ağırlanması için harcanan paranın yılda 35 milyar Dolar, Hong-Kong'da yapımı süren havaalanının maliyetinin de 23 milyar Dolar olduğu dikkate alınırsa bunun büyüülecek bir rakam olmadığı kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Diğer yandan 1995-2000 yılları arasında askeri harcamaların yılda % 3 oranında azaltılmasıyla bu süre sonunda 460 milyar Dolarlık tasarruf sağlanabileceği belirtilmektedir. Günümüzde "silah üretimi" için her gün 2 milyar Dolar harcandığı bir dünyada kişi başına ancak 1 Dolar harcanabildiği için hergün onbinlerce çocuk ölmektedir.

UNICEF tarafından yapılan çalışmalara göre açlık ve beslenme yetersizliklerinden doğan hastalık ve ölüm olaylarının çocuk başına yılda ortalama 10 Dolar'dan az bir masraflara yarı yarıya azaltılabileceği kanıtlanmıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi, askeri harcamalar için ayrılan paranın yalnızca % 10'unun sağlığa, beslenmeye ayrılmasıyla sorun büyük ölçüde çözüme kavuşabilecektir.

Açlık ve beslenme sorunlarını oluşturan nedenler arasında en önemlilerinden birisi de dengesizliklerdir. Bugün dünya gelirinin % 83'ü dünya nüfusunun en zengin % 20'sinin elinde toplanırken, nüfusun geriye kalan %80'i yalnızca % 18'i paylaşmakta, en fakir % 20 ise gelirin sadece % 1.4 ünü alabilmektedir. Yani, ekonomilerin büyümesinde ülkelerin kendi içlerinde ve aralarında eşitsizlikler oluşmaktadır.

Bu ekonomik görüntü, insanların eşitsizliğe karşı dayanma gücünü ve hoşgörüsünü kırma durumuna gelmektedir. Bunun sonucu olarak, sorunun çözümü gibi görülen üretimde üretim ne kadar arttırılırsa arttırılsın insanlar yeterli ve dengeli beslenme açısından eşit şansa sahip bulunmamaktadır. Çünkü, gelir dağılımındaki dengesizlikler ve düşük gelir düzeyi gıda tüketimini doğrudan etkilemektedir. Yani, üretimin arttırılmasının yanısıra, gelir ve gıda dağılımının da düzeltilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak, dünyamız hızla değişirken birçok sorunda beraberinde gelmektedir. 2000'li yıllara girerken günümüzün bilgi birikimi ile her türlü sorun çözümlenebileceği gibi açlık ve beslenme sorunu da çözümlenebilir. Bunun için insanlara uzun ve sağlıklı bir yaşam, eğitilme ve insana yakışır bir yaşam standardı için gerekli kaynaklara erişebilme fırsatını sağlayan bir süreç olan "insanca gelişme" süresi biran önce başlatılsın, gerçekçi olunsun ve geçici, reklama dayalı çözümler yerine uzun vadeli, üretime ve adaletli dağıtıma yönelik politikalar ve çözümler üretilsin.

GELİŞEN TEKNOLOJİNİN İŞİĞİNDA, GELECEKTE BİLGİSAYARLARIN GENEL HAYATTA ve TARIMDAKİ FONKSİYONLARI

Dr. Ahmet KÜRKLÜ*

SUMMARY

In this study, the probable use of computers (or Information Technology) in human life in general and agriculture in particular in the future is investigated. Although the use of computers in the highest level today is limited to some areas such as aircraft (or space) and communications industry, this does not necessarily mean that other areas of activity in a society will not be able to use this high level of technology. Computers will be used in a more dense manner and for many different purposes, even for the easiest work that a man can do, as the society develops. People will carry out their works at home instead of going to workplaces, do the shopping from home or will be able to give lectures to a group of people from a far away distance without them being together. A farmer will be able to control a large farming area on his own and a large part of the annual yield even without going to the field.

ÖZET

Bu çalışmada, bilgisayarların (veya "bilgi teknolojisinin") gelecekte genel olarak insan yaşamında ve özelde de tarımda muhtemel kullanım şekilleri incelenmektedir. Bugün, bilgisayar teknolojisinin en gelişmiş oranda havacılık, (veya uzay) ve haberleşme endüstrisi tarafından kullanılmasına rağmen, diğer etkinlik alanlarının da bu teknolojiyi kullanmada geç kalacağını söylemek mümkün değildir. Toplum geliştikçe, bilgisayarlar çok farklı amaçlar için (örneğin bir insanın yapabileceği en basit iş için bile) daha yoğun bir şekilde kullanılacaktır. İnsanlar, işyerine gitmeden işlerini veya mağazaya gitmeden alışverişlerini evlerinden yapabilecekler veya hiç bir araya gelmeden uzak bir

mesafeden seminerler verebileceklerdir. Bir çiftçi, belki de hiç tarlaya gitmeden, çok geniş arazisini tek başına idare edebilecek ve hatta yıllık verimi kontrol edebilecektir.

1. GİRİŞ

Genelde, gelişmiş ülkelerdeki özellikle bilgisayar teknolojisi o kadar hızlı gelişmektedir ki, bu gelişmeyi günü gününe takip etmek edeta imkansız hale gelmektedir. Çünkü, bugün geliştirilen ve "yeni" diye adlandırılan bir teknoloji yarın "eski" diyerek bir kenara bırakılabilmektedir. Artık, insanların işyerlerine gitmeden, aynı işi, evlerinden bilgisayar aracılığı ile yapabilmelerinin hesapları yapılmaktadır. Buna göre, bir kişi korkunç miktarlardaki veriyi aktarabilen "fiber-optik" iletişim hatlarının devreye girmesiyle ve çok yüksek kapasiteli ve fonksiyonlu bilgisayarların üretilmesiyle, kendi evinde dizayn yapabilecek, inşaata gitmeden inşaatı yönetebilecek veya kontrol edebilecek, müdürünün mektuplarını yazabilecek ve bunu aynı anda bürosuna iletebilecek ve bütün büro işlerini evinde yapabilecektir. Yine, örneğin, bir kişi evinden (örneğin Ankara'dan) bilgisayar aracılığı ile başka bir yerde (örneğin İstanbul'da) herhangi bir salona dahi gereksinim duymadan seminer verebilecektir. Gelişen teknolojiye paralel olarak, insanlar evlerinden, istedikleri mağazalardan, televizyon düğmesine basmak suretiyle alışveriş yapabileceklerdir. Örneğin, bir elbise almak istediğinizde, elbiseyi ekranda bir model üzerinde görmeniz veya denemeniz bile mümkün olacaktır.

Bütün bunlar aslında "hayali" değildir. Örneğin, televizyon ile alışveriş olayı bugün ABD'de deneme aşamasındadır. Burada teknolojinin "drawback" denilen bir olumsuzluğu ortaya çıkmaktadır. Buna

(1) Akdeniz Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Makinaları Bölümü, Antalya

göre, insanlar bu tür gelişmeler nedeniyle daha çok evlerine kapanacaklar ve birbirlerini "şahsen" belkide çok az görebileceklerdir. Ancak, örneğin araba kullanımı azalacağından, hava kirliliğinin azaltılmasında büyük ilerlemeler kaydedilebilecektir. Bilgisayar teknolojisindeki bu tür gelişmeler belki de insanlarda "boredom" denilen monoton ve bilgisayarların yönettiği bir hayattan "sıkılma" hastalığını başlatacaktır.

2. BİLGİSAYARLARIN GENEL

HAYATTAKİ MUHTEMEL FONKSİYONLARI

Giriş kısmında da belirtildiği gibi, bilgisayarlar (veya mikroçipler) gelecekte insanların yaşam tarzlarında çok büyük değişikliklere neden olacaktır. Gerçekte bu, insanoğlunun uzun yıllar, kendi fiziksel ve akli gücünü makinanıniki ile değiştirme çabasının sonucu olacaktır. İnsan, gerçek hayatta kendisinin yapamadığı şeyleri makineye yaptırma gayreti içerisinde. Bu da doğal olarak, ileride bilgisayar teknolojisindeki gelişmeler sayesinde, insanoğlunun yaşamak için çok az fiziksel ve akli çabaya gereksinim duyduğunda ne yapacağı sorusunu akla getirmektedir.

Bilgisayar teknolojisindeki gelişmelerin, genel hayatta, giriş kısmında belirtilenlerin haricinde iki önemli alanda problem oluşturacağı söylenebilir; haberleşme ve iş bulma (Howell, 1981).

Geçmişte ve günümüzde, hükümetler iletişim ağlarını kendi politik düşüncelerini yaymada kullandılar ve kullanılmaktadırlar. Haberleşme sistemi üzerinde hükümet kontrolü olmayınca, hükümet muhtemelen "çalkantılı" olacaktır. (Louren, 1980). Karmaşık elektronik kontrol sistemleri insanların işlerini ellerinden alacaktır. Bu tür sistemlerin, yok ettiği iş sayısı kadar yeni iş alanları açacağı şeklinde bir düşünce olmasına rağmen, örneğin, bilgisayarların tam kullanılması ile banka çalışanlarının %80'inin işsiz kalacağı tahmin edilmektedir. Hatta, gelişmiş ülkelerde bilgisayar teknolojisinin gelişmesi ile, 2010 yılında günümüzdeki iş gücünün ancak %10'una gereksinim duyulacağı belirtilmektedir. Yeni bilgisayar dünyasında, insanlar hala fiziksel

olarak çalışmak isteyecekler fakat bu çalışma ücretsiz olacak ve bir tür spor gibi görülecektir. Bu da beraberinde birçok toplumsal problem getirecektir.

3. TARIMDA BİLGİSAYAR TEKNOLOJİSİNİN GELECEĞİ

Elbette, bilgisayar teknolojisi bu kadar hızla gelişirken tarımın bu gelişmeden etkilenmemesi düşünülemez. Yukarıda bahsedilen bir çok şeyler tarım açısından "çok uzak" görülebilir. Ancak, bu teknoloji sayesinde, üretici kendi evindeki bir bilgisayardan örneğin 2 kilometre uzaktaki serasındaki bitkileri kontrol edebilecek ve belki de seraya sadece yılda birkaç defa uğrayarak ürün alabilecektir. Daha şimdiden, Hollanda'da taşıma amacı ile kullanılan ve "tarım robotu" olarak adlandırılan "agrirobot"lar geliştirilmiş (Takakura, 1991), Japonyada serada domates ve salatalık hasadı için hasat robotları geliştirilmektedir (Yang ve ark., 1989). Ayrıca, "konuşan bitki" tanımlaması çerçevesinde, bitkilerin yaprak sıcaklıkları uzaktan algılama ile belirlenecek ve sonuçta bu sıcaklık, yapraklardaki gözeneklerin açık veya kapalı olduğunun belirlenerek su stresinin olup olmadığına kontrolünde kullanılacaktır (Hashimoto, 1982).

Çiftliklerde otomasyon ve bilgisayar teknolojisinin uygulanması ile, orada çalışacak çok az sayıda işçinin bu sistemleri kontrol edebilecek şekilde kaliteli ve zeki olması gerekecektir. Bilgisayarlar, büyük veya karmaşık makinelerle çalışan veya çok fazla sayıda veriyi hafızasında tutmak zorunda olan işçilerde (örneğin çok sayıda süt ineğine bakan işçi) görülen ve "information stress" denilen "bilgi stresi"ni gidereceklerdir (Turner, 1980). Süt sığırcılığında bilgisayarlar, bakıcının daha fazla ineğe bakabilmesi için kullanılmaktadır. Puckett ve ark. (1980)'e göre bir insanın bakabileceği inek sayısı 50-60 civarındadır. Burada sınır, insanın fiziksel kabiliyeti olmayıp, hafızasıdır. Çünkü bir insanın aklında tutabileceği veri sınırı ancak bu kadardır. Bunun yerine otomatik bir inek tanımlayıcı ile her ineğe ait ağırlık, süt verimi, sıcaklık vs. gibi veriler bilgisayardan elde edilebilecektir. Bu durumda her

ineğin sağlığı ve performansı otomatik olarak kontrol edilecek ve verimdeki herhangi bir azalma bilgisayar aracılığı ile işletimciye hemen duyurulacak, böylece gerekli önlemlerin alınması sağlanacaktır. Bu nedenle, gelişmiş ülkelerde, bilgisayar teknolojisini en yaygın kullanan ve kullanacak alanlardan birisi süt sığırcılığıdır.

Bilgisayarların kullanımının yaygınlaşacağı diğer bir alan ise tarım makineleridir (Palmer, 1980). Gelecekte, tarım makinelerinin performanslarının çabuk değişen toprak, bitki ve hava şartlarına adapte olmasıyla verimlilik artırılacaktır. Burada, motor hızı söz konusu şartlara göre otomatik olarak ayarlanacaktır. Gelecekte, ilaçlama makinelerinin kaplama alanı, ilaç uygulama oranı (norm), ilerleme hızı vs. gibi faktörleri ekranda gösteren ve makineyi kontrol eden bilgisayar sistemleri geliştirilecektir. Örneğin, bilgisayar, makinenin ilerleme hızına göre ilaçlama oranını ayarlayarak ilacın her noktaya eşit ve sabit olarak dağılımını sağlayacaktır.

Makina büyüklüğünün artmasıyla sürücülerde görülen "bilgi stresi", makinada bilgisayar ve otomatik kontrol ünitelerinin yaygınlaştırılması ile gidecek ve sürücülerin daha uzun süre ve daha verimli iş yapmaları sağlanacaktır. Hatta, uzaktan kumandalı (sürücüsüz) tarım makineleri üzerindeki çalışmalarda çok yoğunlaşacaktır.

Bu bölümün baş kısmında da belirtildiği gibi, bilgisayarlar vasıtası ile "evden kontrol" mümkün olacaktır. Yine, örneğin sera içi iklim şartlarının en hassas bir şekilde kontrolü sağlanacaktır.

4. SONUÇ

Belki de dünyada en hızlı gelişen teknoloji bilgisayar teknolojisidir. Bu gelişmenin günlük insan hayatına etkileri bugünkünden çok daha fazla olacak ve insanlar gelecekte adeta "bilgisayar ile yatıp bilgisayar ile kalkacaklardır" (tabii ki bu tür bir davranışın ülkemiz insanına yansması zaman alacaktır). Bilgisayarlar (veya elektronik makineler) birçok alanlarda insanların yaptığı işleri çok daha iyi ve verimli yapacaklar, dolayısı ile tarım da dahil

olmak üzere her alanda insan işgücünün yerini alacaktır. Sonuçta, işsizlik artacak ve ancak iş açısından kaliteli ve zeki kimseler iş bulabileceklerdir. Bu ise belki de toplumda aile yapısının yıkılmasına, dolayısı ile insan neslinin çoğalmasının durmasına neden olabilecektir. İnsanlar daha kapalı bir ortamda yetişecekler ve "toplum" denen dinamik yapı belki de ortadan kalkacaktır.

Burada ifade edilen şeyler, çok uzak ve hayali gözükülebilir. Ancak, 2100 veya 2200 yılındaki veya daha ileriki yıllardaki bilgisayar teknolojisine gelebileceği seviye düşünülürse (mevcut bilgisayar teknolojisine belki de son 20 yılın ürünü olduğu göz önüne alınarak), bu tür bir görüşün hiçte hayali olmayacağı görülebilir.

KAYNAKLAR

1. AMAHA, K., SHONO, H., ve TAKAKURA, T., 1989, *A harvesting robot of cucumber fruits. ASAE paper, 897053, 19 pages.*
2. HASHIMOTO, Y., 1982. *Dynamic behaviour of leaf temperatures: a review. Biological Science (Tokyo), 34, pp. 68-75.*
3. HOWELL, P. J. L., 1981. *Aspects of Microprocessors in Agriculture, University of Reading, BSc thesis, pp. 61.*
4. LAURE, P., 1980. *The micro revolution. Fontana paperbacks, p. 10,11,30.*
5. PALMER, J., 1980. *Electronics in field machinery. Inst. Agric. Engng., National Spring Conf., 25 March.*
6. PUCKETT, H.B., OLVER, E.F., ve SPHAR, S.L., 1980. *Electronics and automation in dairy production. Milking Center Design Conf., NY, November.*
7. TAKAKURA, T., 1991. *Greenhouse production in engineering aspects. IFAC Mathematical and Control Applications in Agriculture and Horticulture, Matsuyama, Japan, pp. 19-21.*
8. TURNER, A.J., 1980, *System design in dairy electronics. The agricultural Engineer, Summer, pp. 30-31.*
9. YANG, Y., TING, K.C., ve GIACOMELLI, G.A., 1989. *Factors affecting a robot workcell for flexibility automated seedling transplanting. ASAE paper, 897055, 9 pages.*

Tarım Sigortaları Kanun Tasarısı

BİRİNCİ KISIM

Amaç, Kapsam, Tanımlar

Amaç

Madde 1- Bu Kanun'un amacı çiftçilerin bitki, hayvan ve ürünleri ile üretim yapı, tesis, araç ve gereçlerini tabii afetlere, zararlılara, hastalıklara ve yangına karşı sigorta ettirmelerini teşvik ve geliştirmek için; Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca araştırma, teknik eleman ve çiftçi eğitimi, teknik bilgi sağlanması ile çiftçilerin sigorta primlerinin desteklenmesini düzenlemektir.

Kapsam

Madde 2- Bu Kanun, çiftçilerin;

a) Yetiştirdikleri bitki ve ürünlerini dolu, don, kuraklık tabii afetleri ile devlet mücadelesi yapılmayan hastalık ve zararlılardan doğacak verim ve kalite kaybına,

Ürünlerini birçok riske,

Ürünlerini bütün risklere,

b) Yetiştirdikleri iş ve irat hayvanlarını gebelik-doğum, kaza, Devlet tarafından ödenmeyen hastalık ve zararlılardan doğacak verim ve kalite kaybına ve ölüme,

c) Bitki, hayvan ve ürünleri ile üretim araç ve gereçlerinin deprem, yer kayması, çığ, kar kalınlığı, fırtına, sel, taşkın gibi tabii afet, yangın zararlarına karşı teminat sağlamak için mer'i sigorta mevzuatı uyarınca yaptıkları tarım ürün sigortasında Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca araştırma, eğitim, teknik bilgi sağlama ve çiftçilerin sigorta primlerinin desteklenmesinin usul ve esaslarını kapsar.

Tarifler

Madde 3- Bu Kanunda:

a) Bakanlık : Tarım ve Köyişleri Bakanlığını,

b) Sigorta Sandığı: Bakanlıkça yönetilen Merkezi Tarım Sigortası Sandığını,

c) Küçük Çiftçi Muafiyeti: 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanununda belirtilen alan ve birimlerde bitki, hayvan ve su ürünleri üreten küçük çiftçilere vergi muafiyeti tanınmasını,

d) Prim desteği: Çiftçilerin yaptıkları tarım sigorta primlerinin Bakanlıkça ürün çeşidi, alanı, önemi ve sandığın imkanlarına göre kararnamelele belirtilen oranda desteklenmesini ifade eder.

İKİNCİ KISIM

Görevler, Kuruluş ve İşleyiş

Görevler

Madde 4- Bakanlık, Tarım ürünlerinin çeşitli zarar ve doğal afetlerden meydana gelen risklere karşı sigortalanmasının gelişmesi, alan ve ürün çeşidi bakımından yaygınlaşması, rasyonel ve düzenli şekilde uygulanmasını teminen;

a) Ziraî Bölgeler, alanlar itibariyle bitki, hayvan ve ürünleri ile üretim araçlarının üretim maliyetleri, risk, sigorta çeşitleri, zarar tesbiti ve ekspertiz metodları üzerinde araştırmalar, teknik eleman, eksper ve çiftçi eğitimi, tarım ürün sigortası yapan şirketlere zarar tesbiti metodlarında teknik yardım yapar.

b) Tarım sigortası yaptıran çiftçilerin her çeşit tarım sigorta primleri; ürünün iç tüketim, sanayi ve ihracat bakımından önemi ile sandık imkanları dikkate alınarak yıl, ürün çeşidi, alanı ve destekleme oranını kararlaştırılmak üzere Maliye Bakanlığı ile Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı görüşünü alıp Bakanlar Kuruluna teklifte bulunur.

Tarım Sigortası Danışma Kurulu

Madde 5- Bu Kanundaki görevleri yürütmek üzere Bakanlık bünyesinde ana hizmet birimi olarak Tarım Sigortası Dairesi kurulur. Daire Başkanlığı gerektiği kadar Şube Müdürlüğü, uzman, şeflik memurluk ve fon saymanlığından oluşur.

Taşrada gereken yerlerde Tarım Sigortası ile ilgili olarak Bakan-

lık İl Müdürlüklerinde şubeler, İlçe müdürlüklerinde şeflikler kurulur.

Tarım Ürün Sigortası Danışma Kurulu

Madde 6- Kurul, Tarım ve Köyişleri, Sanayi ve Ticaret, Maliye Bakanlıkları; Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, Meteoroloji, TC. Ziraat Bankası Genel Müdürlükleri, Ankara Üniversitesi Ziraat, Veteriner, Hukuk Fakülteleri ile Marmara Üniversitesi (Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü) ve Türkiye Ziraat Odaları Birliğinin birer temsilcisi ile Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliğince tarım sigortası dalında çalışan sigorta şirket ve kooperatifleri arasından seçilecek 2 temsilciden oluşur.

Kurul, Tarım ve Köyişleri Bakanının çağrısı üzerine, yılda en az bir defa toplanır.

Tarım ve Köyişleri Bakanının başkanlığında toplanacak olan kurul, mecburi sigorta kapsamına alınacak olan bölgelerin, ürünlerin, hayvanların ve risklerin seçilmesinde tarım ürün sigortasında uygulanacak genel şartları ve tarifeleri, Devletçe yapılacak prim desteklemenin istisna ve muafıklarını, sigorta şirketleri ile işbirliği esaslarının tesbitine ilişkin istişari kararları alır.

Sigorta Murakabe Kurulu Üyeliği

Madde 7-21.12.1959 tarih ve 7397 sayılı Sigorta Murakabe Kanunu'nun değişik 30 uncu maddesinin;

4 üncü fıkrasındaki meslek dallarına "tarım ekonomisi" eklenmiştir.

Teknik Eleman İstihdamı

Madde 8- Tarım İşletmelerinin yapı ve tesisleri, alet ve makinaları, tarım ürünlerinin her nevi tarım sigortalarını yapan şirket ve acentalar danışman veya eksper olarak ziraat mühendisi çalıştırılır. Hayvancılık tesis ve gereçleri ile çiftlik hayvanlarının sigortalarında ziraat mühendisleri veya veteriner hekimler yetkilidir. Hayvanların sigortalanmasında sağlık kontrolünde veteriner hekimler yetkilidir.

Merkezi Tarım Sigortası Sandığı

Madde 9- Bu Kanun uyarınca yapılacak tarım ürün sigortası desteğinde araştırma-eğitim, teknik yardım, küçük çiftçi bazı şartlarda bütün çiftçilerin primlerini destekleme harcamalarını karşılamak üzere Bakanlık yönetiminde "Merkezi Tarım Sigortası Sandığı" kurulur.

Sandığın gelirleri şunlardır:

a) Her yıl Bakanlık bütçesine sigorta için konulan %5 oranında ödenek,

b) Gelir vergisine mahsuben tarım ürünlerinden yapılan tevkifat (stopaj) in %50 si,

c) Tarım Satış Kooperatiflerince satın alınan tarım ürün bedellerinin % 0.5 i,

d) İhraç edilecek tarım ürünleri ile tarıma dayalı sanayi ürünleri FOB bedellerinin % 1'i,

e) Sigorta ve Reasürans şirketlerinin tarım ürün sigortası muamelelerinin brüt kârlarının % 1'i,

f) Sandıkta tutulan paraların faiz, ikramiye ve diğer gelirleri,

g) Her türlü bağış ve yardımlar,

Sandığın Yönetilmesi

Madde 10- Sandık paraları T.C. Ziraat Bankasında Tarım ve Köyişleri Bakanlığı emrinde açılacak bir hesaba yatırılır.

Sandığın işletilmesi, yapılacak harcamalar, sigorta primi destekleme şekilleri sandıkla ilgili olarak T.C. Ziraat Bankasınca yürütülecek işlemler ve diğer hususlar yönetmelikte gösterilir.

Hesap Dönemi ve Denetim

Madde 11- Sandığın hesap dönemi mali yıldır. Tarım ve Köyişleri Bakanı sandığın ita amiridir. Maliye Bakanlığınca bu Bakanlık emrine bir sandık saymanı atanır.

Bilanço ve kesin hesap ertesi yılın Temmuz ayı içinde Sayıştay'a verilir. Sayıştayca denetimli yönetmelikteki esaslar gözönünde bulundurularak yapılır.

İstisna ve Muafıklar

Madde 12- Bu Kanunun uygulanması ile ilgili:

a) Sandık harcamaları 1050 sayılı Genel Muhasebe, 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu hükümlerine bağlı değildir.

b) Başvurular, bildirimler, düzenlenecek senetler, tasarruf belgeleri ve benzeri kağıtlarla, resmi mercilerce ve noterlerce yapılacak işlemler her türlü vergi, harç ve resimlerden muafır.

Tarım Sigorta Priminin Desteklenmesi

Madde 13- Çiftçilerin yaptırdıkları tarım sigortalarından, küçük çiftçi muaflığına esas olan üretim alanı, sayısı ve makina birimine dahil olanların sigorta primleri devletçe desteklenebilir.

Prim desteği, Bakanlar Kurulunca yayınlanan Kararname esaslarına göre yapılır.

Çiftçilerin; prim desteğine esas olacak bitki, hayvan, su ürünleri, üretim birimleri, üretim yapı ve tesisleri, araç ve gereçleri; köy muhtarlığı, ziraat odası, tapu ve vergi dairelerinden alınacak bilgi ve belgelere dayanılarak Bakanlık İlçe ve İl Müdürlüklerince tesbit edilir. Bu belgeler istek üzerine sigorta şirketleri ve kooperatiflerine verilir.

Tarım sigorta kuruluşları, mer'î mevzuata göre yaptıkları, çiftçi-

ler tarafından kendilerine düşen prim miktarı ödenmiş sigorta poliçelerini Bakanlığa verirler. Bakanlık sigorta sandığı prim desteğini sigorta şirket ve kooperatiflere ödenme işlemlerini yapar".

Tarım sigorta primi desteklenecek çiftçiler mal sahibi, kiracı, ortak sıfatıyla üretim yapıyor olabilirler.

ÜÇÜNCÜ KISIM

Çeşitli Hükümler

Yürürlükten Kaldırma

Madde 14- Bu Kanun yürürlüğe girince 20.6.1977 tarih ve 2090 sayılı "Tabii Afetlerden Zarar Gören Çiftçilere Yapılacak Yardımlar Hakkında Kanun" yürürlükten kaldırılır.

Yönetmelik

Madde 15- Bu Kanunun uygulanmasına dair usul ve esasları gösterir yönetmelik Kanunun yayımı tarihinden itibaren 6 ay içinde Maliye Bakanlığı, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, Sigorta Murakabe Kurulu, Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği ile T.C. Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü görüşleri alınarak ilgili Bakanlıkça hazırlanır ve Bakanlar Kurulu Kararıyla yürürlüğe konulur.

Yürürlük

Madde 16- Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

Madde 17- Bu Kanun Hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

TARIM HAFTASI'94 SEMPOZYUM

**TMMOB
ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI**

T.C. ZİRAAT BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI NO : 25

YENİ YAYINIMIZ

"TARIM HAFTASI'94"

**"TARIMSAL YAPI-DÖNÜŞÜM ve
STRATEJİ ARAYIŞLARI"**

**SEMPOZYUMU
KİTAPLAŞTIRILDI**

Kitapta;

Değişme Sürecinde Tarımın Yapısal Analizi, Tarımsal Yapıda Dönüşüm Doğrultusu, Tarımda Nüfus ve İnsan Ögesi, İşletme Yapısı ve Toprak Kullanımı, Tarım Kesiminde Sermaye, Tarımın Gelişme Gereği ve Yapısal Dönüşüm, Tarımsal Yapının Değişimi ve Örgütlenme, Tarımsal Yapının İyileştirilmesinde Kamu İşlevleri konuları işlenmektedir.

Kitap ODA'mızdan sağlanabilir.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nca Hazırlanan "Tarım Ürün Sigortası Kanun Tasarısı"nın Geliştirilmesi

Sedat Hilmi KARADAYI
Ziraat Y. Müh. İşletme Msc.

Tarım Ürün Sigortasının Gelişimi

1) Meri Mevzuat

6762 Sayılı Türk Ticaret Kanunu (Md. 1316-1319)

7397 Sayılı Sigorta Şirketleri Murakabesi Kanunu

3379-3779 Sayılı Sigorta Murakabesi Kanununu Değiştiren Kanunlar/K.H.K.-539 1160 Sayılı Mükerrer Sigorta Kanunu/sigorta yönetmelikleri

2090 Sayılı Tabii Afetlerden Zarar Gören Çiftçilere Yapılacak Yardımlar Hakkında Kanun (1977) ve Yönetmeliği (1978)

2- Mevzuatı Geliştirme Çalışmaları

A) 1926 Ticaret Kanunu'nda Sigorta hükümleri vardı (1956'da 6762 Sayılı Ticaret Kanunu çıkarıldı)

- 1933 Ziraat Bankası inceleyiyor,

- 1938 Köy ve Ziraat Kongresi gündeminde,

- 1940-1944 Zirai Sigorta Kanun Tasarısı,

- 1952-1956 Zirai Sigorta Kanun Tasarısı (Ticaret Bakanlığı),

- 1957 de Şeker Sigorta Tarım Sigortasına başladı. Başak Sigorta 1960 da başladı.

- 1960 Tarım Sigortası Kanun Tasarısı (Sn. Turhan FEVZİOĞLU)

- 1973 Tarım Sigortası Kanun Tasarısı (Maliye Bakanlığı),

- 1976 Tarım Sigortası Kurumu Kanun Tasarısı (Tarım Bakanlığı),

- 1980 Tarım Sigortası Kurumu Kanun Tasarısı (Tarım Bakanlığı),

- 1988 Tarım Sigortası Kurumu Kanun Teklifi (Adana Milletvekili Sn. Orhan ŞENDAĞ ve 5 arkadaşı)

Bu tasarı ve teklifler kanunlaşmadı.

B) 1990 ve 1991 yılları icra planı 66 no'lu tedbirini

(Tarım Ürün Sigorta sistemi geliştirilecektir.) görüşmek üzere, DPT Müsteşarlığı (Koordinasyon Başkanlığı Mali ve Hukuki Tedbirler Dairesi)nde 23.11.1990 ile 26.2.1991 tarihlerinde Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, A.Ü. Ziraat Fakültesi, zirai sigorta yapan 12 sigorta ve reasürans Şirketi, T. Ziraat Odaları Birliği temsilcilerinin katılımıyla yapılan 2 toplantıda;

Yürürlükteki mevzuata göre çalışan 12 sigorta şirketinin 4 çeşit tarım (Dolu, yangın, hayvan hayat ve besi) sigortaları yaptığı,

Teknik elemanlar ve çiftçilerin tarım ürün sigortasını bilmedikleri, araştırma, eğitim ve yayımın gerekli olduğu,

Tarım Sigortasında kullanılacak verilerin, istatistik bilgilerin, maliyetlerin, ekspertizlerin yeterli olmadığı,

Sigorta şirketlerinin halen yapabildikleri poliçelerin az (ekili alanların ve hayvanların %1'i), rizikolara karşı verdikleri teminat çeşidinin çok az (4 çeşit) olması neticesi tarım ürün sigortası primlerinin yüksek olduğu,

Tarım ve Köyişleri Bakanlığının uyguladığı, bir tarım sigortası ön kanunu sayılabilecek, 2090 sayılı "Tabii Afetlerden Zarar Gören Çiftçilere Yapılacak Yardımlar Hakkında Kanun"un fonuna bütçeden imkan sağlanmadığından ve Bakanlığın 1983 reorganizasyonunda ilgili daire kaldırıldığından işlerliğinin olmadığı, ancak çiftçilere önemli afet yıllarında kararnamelerle Ziraat Bankasınca faizsiz borç ertelemeleri yapılarak, tarım ürün sigorta sisteminin yaygın olmayışını telâfi etmek üzere, trilyonlarca liralık kaynak kullanıldığı,

Tarım sigortası konusunda mevzuat noksanlığı olduğu, bir çerçeve kanun çıkarılması gerektiği,

Devlet, beslenme, sanayi ve ihracata gerekli çeşit, kalite ve miktarlarda tarım ürünü (bitki ve hayvan) üre-

timini sağlamak için trilyonlara varan sübvansiyonlar (zirai kredi faizleri, gübre ve tohumu) yaptığına göre; desteklenen ürünlerin bazı risklere karşı teminat (sigorta) altına alınmasının gerektiği,

Devletçe desteklenen önemli tarım ürünleri için küçük çiftçilerin, bazı şartlarda büyük çiftçilerin, ödeyeceği sigorta primlerinin; sigorta çeşidi, yaygınlığı ve yıllara göre değişen oranlarda, Devletçe desteklenmesi gerektiği" tesbit edilmiştir.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı; tarım ürün sigortasının çeşitlenmesi ve yaygınlaşması, gerekli araştırma, eğitim, yayım ve teknik hizmeti vermek ve sigorta şirketlerinin tarım ürün sigortası çalışmalarında ilgili Bakanlık olmak, yürürlükteki 2090 sayılı Kanun yerine ikame edilebilecek bir çerçeve "Tarım Ürün Sigortasının Desteklenmesi Hakkında Kanun Tasarısının" ilgili kuruluşlarla işbirliği yaparak geliştirmeyi uygun görmüştür.

Bakanlık; D.P.T.de 23.11.1990 ve 26.2.1991 de yapılan 2 toplantıda çoğunlukla fikir birliğine varılan hususları benimsemiş, fakat plan tedbirinde görevli Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı ile işbirliği sağlanamamıştır.

1991 Aralık ayında kurulan koalisyon hükümetinin programında, "tarım ve hayvan sigortasının desteklenmesi" bulunmaktadır.

- 1992 yılı İcra Planındaki 86 nolu tedbirin (Tarım ürün sigorta sistemi geliştirilecektir) sorumlu kuruluşu Tarım ve Köyişleri Bakanlığıdır.

C) Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca hazırlanan "Tarım Ürün Sigortası Kanun Tasarısı"nda aşağıdaki hususlar öngörülmüştür.

- 1991 yılında 15 şirket tarafından yapılan 4 çeşit rizikoya (hayvan hayat, hayvan besisi, dolu, yangın) karşı teminat (sigorta) için bitki ve hayvan üreticilerinin (mevcudun %2 si) ödedikleri prim 33 milyar TL. dir. Prim ortalama % 3 den hesaplanırsa 1.100 trilyon TL. lık ürün teminat (sigorta) altına alınmış demektir. Primlerin %75'i tazminat olarak çiftçiye geri ödenmektedir. Tarım ürün sigortası, primleri desteklemeyi içeren bir çerçeve Kanun çıkarıp uygulanırsa, 4 çeşit si-

gortaya ilâveten öncelik sırasına göre don, sel-seyilap ve diğer rizikolara da karşı teminat (sigorta) sağlandığında, ürünlerin %25'ini kapsamaması halinde; 60 trilyon TL. lık poliçe yapılabilir. İş hacmi artınca primler ortalaması %2'ye düşebileceğinden, 1200 milyar TL.lık prim ödemek gerekecektir. Ürünlerin iç tüketim, sanayi hammaddesi ve ihracat maddesi olarak önemine bağlı olarak genelde küçük çiftçi özel durumlarda (mecburi sigorta, don ve kuraklık sigortası) bütün çiftçilerin primlerine yapılacak destekleme 600 milyar TL. olabilir. Bu hususta Devlet (Bakanlık bütçesinin %5 ve Tarım ürünlerinden yapılan stopajların %50'si), Tarım Satış Kooperatifleri, sigorta şirketleri, reasürans şirketleri ve tarım ürünü ihraç eden ihracat birliklerinin Merkezi Tarım Sigortası Sandığına katkıda bulunması öngörülmektedir.

- Tarım ürün sigortasının desteklenmesi uygulaması, 5254 sayılı "Muhtaç Çiftçilere Ödünç Tohumluk Verilmesi Hakkında Kanun'un uygulanmasıyla irtibatlı olacaktır.

- "2090 Sayılı Tabii Afetlerden Zarar Gören Çiftçilere Yapılacak Yardımlar Hakkında Kanun" yürürlükten kaldırılacaktır.

- Tarım ürün sigortasının; ürünlerin bir kısmını veya tamamını kapsamaması, bölge veya ülke çapında uygulanması, mecburi veya ihtiyari olmasının şartlara, imkânlarla ve zamana bağlı olduğu,

- Tarım ve Köyişleri Bakanlığı; Tarım sigortaları konusunda araştırma yaparak ürünlerle ilgili veriler, maliyetler, zarar tesbiti-ekspertiz usulleri ve diğer teknik bilgi sağlayacak; çiftçi, teknik eleman ve eksper eğitimi yapacak; sigorta genel şartları ve prim oranlarında rol oynayacaktır.

Hazırlanan "Tarım Ürün Sigortası Kanun Tasarısı"nda aşağıdaki hususlar düzenlenmiştir:

- Genel Hükümler:

Amaç, kapsam, tarifler

- Görevler, Kuruluş ve İşleyiş:

Görevler, Tarım Ürün Sigortası Daire Başkanlığı, Tarım Ürün Sigortası Danışma Kurulu, Sigorta Murakabe Kurulu Üyeliğı, Sigorta Teknik Kurulu Üyeliğı,

Tarife Komitesi, Teknik Eleman İstihdamı, Merkezi Tarım Ürün Sigortası Sandığı, Sandığın Yönetilmesi, Hesap Dönemi ve Denetim, İstisna ve Muafliklar, Tarım Sigorta Priminin Desteklenmesi.

- Çeşitli Hükümler

5254. Sayılı Kanun'dan faydalanan çiftçiler, yürürlükten kaldırma, yönetmelik, yürürlük, yürütme

D) "Tarım Ürün Sigortası Kanunu Tasarısı" hakkındaki görüşleri ve mevzuat değişikliklerini değerlendirerek; taslağın geliştirilmesi hususunda şahsi görüşlerimi arz ediyorum:

- Tasarının adı: "Tarım Sigortaları Kanun Tasarısı" olabilir.

- Amaç (Md.1): Birinci cümlede "Üretim" kelimesinden sonra "Yapı ve Tesis" ibaresinin ilavesi son cümleden "küçük çiftçilerin ve bazı şartlarda bütün" ifadesinin çıkarılması.

Kapsam (Md.2) son cümleden "Küçük Çiftçilerin ve bazı şartlarda bütün" ifadesinin çıkarılması.

Tarifler (Md.3)-

c) Yeni şekli.

"Küçük Çiftçi Muaflığı: 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununda belirtilen alan ve birimlerde bitki hayvan ve su ürünleri üreten küçük çiftçilere vergi muaflığı tanınmasını".

d) "Mecburi Sigorta" bendi kaldırılmalı.

e) "İsteğe bağlı Sigorta" bendi kaldırılmalı.

f) Yeni şekli "Prim Desteği: Çiftçilerin yaptırdıkları tarım sigortalarının primlerinin Bakanlıkça ürün çeşidi, alan ve sandığın imkanlarına göre kararnamelerle belirtilen oranda desteklenmesini" olacak.

- Görevler (Md 4)

b) Bendinin çıkarılması.

c) Birinci cümleden "ile mecburi tarım sigortası, don ve kuraklığa karşı yapılan sigortada bütün çiftçilerin primlerini" ifadesinin çıkarılması.

- Tarım Ürün Sigortası Danışma Kurulu (md 6)- Kurul'a Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Temsilcilerinin dahil edilmesi.

- Sigorta Murakabe Kurulu Üyeliği (md 7)-5 nci fıkraya ekin kaldırılması.

- Sigorta Tetkik Kurulu Üyeliği (md 8)- çıkarılması.

- Tarım Tarife Komitesi (md 9)- çıkarılması.

- Teknik Eleman İstihdamı (md 10)- Maddenin 2. cümlesinin başına "Hayvancılık tesis ve gereçleri ile" ifadesinin ilavesi.

- Tarım Sigorta Priminin Desteklenmesi (md 15)- Yeni şekli.

"Çiftçilerin yaptırdıkları tarım sigortalarından, küçük çiftçi muaflığına esas olan üretim alanı, sayısı ve makina birimine dahil olanların sigorta primleri devletçe desteklenebilir.

Prim desteği, Bakanlar Kurulunca yayınlanan Kararname esaslarına göre yapılır.

Çiftçilerin prim desteğine esas olacak bitki, hayvan, su ürünleri, üretim birimleri, üretim yapı ve tesisleri, araç ve gereçleri; köy muhtarlığı, ziraat odası, tapu ve vergi dairelerinden alınacak bilgi ve belgelere dayanılarak Bakanlık İlçe ve İl Müdürlüklerince tespit edilir. Bu belgeler istek üzerine sigorta şirketleri ve kooperatiflerine verilir.

Tarım sigorta kuruluşları, mer'i mevzuata ve destekleme kararnamesine göre yaptıkları, çiftçiler tarafından kendilerine düşen prim miktarı ödenmiş sigorta poliçelerini Bakanlığa verirler. Bakanlık sigorta sandığı prim desteğini sigorta şirket ve kooperatiflere ödemesi işlemlerini yapar.

Tarım sigorta primi desteklenecek çiftçiler mal sahibi, kiracı, ortak sıfatıyla üretim yapıyor olabilirler"

- 5254 Sayılı Kanundan Faydalanan Çiftçiler (md 16)- kaldırılmalıdır.

Bu görüşlere göre revize edilen "Tarım Sigortaları Kanun Tasarısı" ektidir.

Kanun tasarısının, Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca, bu tarzda geliştirilmesini, sandık gelirleri, personel ve diğer hususlarda Maliye Bakanlığı, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı ile görüşmeler yapılması ve tasarıda mutabakat sağlanmasını öneririm.

YİTİRDİKLERİMİZ

Celalettin ÇUBUKÇU
1921-1994

Mehmet ŞAHAN
1948-1994

Güngör KAREL
1911-1994

Namık ÇAĞLAR
1937-1994

Erkan APALAK

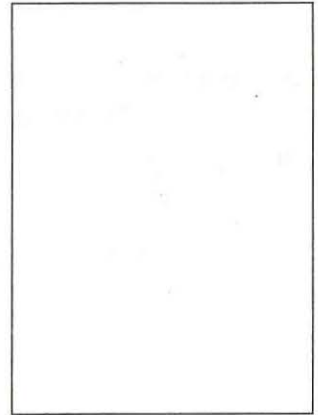
Ferdi DÖLEN
1914-1994

Dündar OLGUN
1929-1994

Aydın TOLON
1938-1994

Ruşen ATALAY
1947-1994

Yitirdiğimiz tüm meslektaşlarımıza Tanrı'dan rahmet, yakınlarına ve meslektaş topluluğumuza sabır ve başsağlığı diliyoruz.

EGE'DEN TÜRKİYE'YE, TÜRKİYE'DEN DÜNYAYA

TARİŞ

Adres: P.K. 220 - İZMİR

Tel: (232) 463 55 00 (12 Hat) - 422 21 95

Telefax : (232) 421 00 66 - 463 61 07 - 463 65 55 - 421 01 10

Telex : 53146 tare tr - 53427 tars tr.

TARİŞ

İNCİR, ÜZÜM, PAMUK, ZEYTİN VE ZEYTİNYAĞI TARIM SATIŞ KOOPERATİFLERİ BİRLİKLERİ

ÇİFT LEYLEK

ANKARA
Baklava Böreklik Unu

TEK LEYLEK

TIP: 2

ANKARA
Böreklik Unu

ÜÇ LEYLEK

ANKARA
Baklava ve Pastalık Unu

SAR

TIP: 4

ANKARA
Ekmeklik Unu

ANKARA UN SANAYİİ A.Ş.

UN VE SENTETİK ÇUVAL FABRİKALARI

ANKARA FLOUR INDUSTRY CO. INC
FLOUR AND SYNTHETIC SACK PLANTS